

บทที่ 2

หลักทั่วไปของการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

ตามที่ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามพระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับที่ 17 พ.ศ. 2542 เพื่อปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีมีโน้ตและคดีไม่มีข้อยุ่งยาก อันมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีในศาล กระชับรวดเร็วและอำนวยความสะดวกความยุติธรรมให้แก่คู่ความมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เพื่อศึกษาถึงหลักทั่วไปและหลักกฎหมายในการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากเพื่อวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียและความเหมาะสมในการบังคับใช้กระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามกฎหมายไทย จึงสมควรต้องศึกษาถึงหลักการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากภายใต้กฎหมายไทยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของต่างประเทศด้วย เพื่อศึกษาถึงความเหมาะสมและแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยต่อไป

1. วิวัฒนาการ แนวความคิด และวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

1.1 วิวัฒนาการ แนวความคิด และวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในต่างประเทศ

การพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgement) เป็นหลักการพิพากษาคดีภายใต้ระบบกฎหมายระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งเป็นหลักในการพิพากษาคดีให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ประหยัดและยุติธรรม¹ เพื่อจัดหรือตัดกระบวนการพิจารณาที่ไม่จำเป็นออกไป (to avoid useless trials) โดยกลั่นกรองคดีที่ไม่สมควรเข้าสู่กระบวนการพิจารณา (Trial)² และในขณะเดียวกันก็ทำให้การพิจารณาและการเตรียมคดีเป็นไปด้วยดี โดยเมื่อคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถพิสูจน์ได้ว่าคดีของตนเป็นคดีที่ไม่มีประเด็นที่เป็นสาระ (no genuine issue material fact) ย่อมได้รับการพิพากษาโดยผลของกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการพิจารณา (entitled to judgement as a matter of law) ทั้งนี้ ก็เพื่อลดขั้นตอนและความล่าช้าซับซ้อนยุ่งยากในการพิจารณาคดีภายใต้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) และประมวลกฎหมายเกี่ยวกับคำคู่ความ (Code Pleading Rules) ซึ่งการต่อสู้หรือการดำเนินคดีของคู่ความสามารถกระทำได้เฉพาะข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำคู่ความ (Pleading) เท่านั้น อันเป็นความยากลำบากของศาลในการล่วงรู้ถึงข้อเท็จจริงและความถูกต้องของคำคู่ความดังกล่าว เนื่องจากศาลไม่มีมาตรฐานในการล่วงรู้ถึงเบื้องหลังของความเป็นจริงหรือไม่จริงของคำคู่ความ และพยานหลักฐานต่างๆ ที่คู่ความเสนอต่อศาลนั่นเอง

¹ R. Lawrence Dessem, Pretrial Litigation, Law, Policy and Practice, (American Casebook, St. Paul, Minn. : West Publishing Company, 1991), p. 451.

² Jack H. Friedenthal and other, Civil Procedure, (St. Paul, Minn. : West Publishing Company, 1985), p. 432.

ในระบบกฎหมายของต่างประเทศไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายหรือระบุประเภทการพิจารณาคดี “ไม่มีข้อยุ่งยาก” ไว้เป็นการเฉพาะเจาะจงเหมือนอย่างกฎหมายไทย แต่ได้บัญญัติกระบวนการพิจารณาคดี แบบ “การพิพากษาคดีโดยรวบรัด (Summary Judgement)” ซึ่งหมายถึง การพิพากษาในเบื้องต้นในกรณีที่จำเลยไม่มีข้อต่อสู้ที่แท้จริงที่จะต่อสู้คดีโจทก์ได้ (“Summary Judgement” means early judgement on the basis that the defendant has no arguable defense to the claim)³ โดยได้กำหนดลักษณะของคดีที่เข้าสู่กระบวนการดังกล่าวได้โดยจะต้องเป็นคดีที่เป็นลักษณะคดีที่ไม่มีข้อต่อสู้หรือประเด็นข้อพิพาทที่แท้จริง (the defendant has no arguable defense to the claim or no genuine issue material fact) อันเป็นคดีที่มีลักษณะเช่นเดียวกับคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามกฎหมายไทยนั่นเอง

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศต้นแบบที่นำเอาการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgement) มาใช้เมื่อปี ค.ศ. 1852 เพื่อขจัดปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีอันเนื่องมาจากข้อต่อสู้อันเป็นเท็จของจำเลยในคดีตัวแลกเงิน⁴ ซึ่งภายหลังต่อมาก็ได้นำเอาหลักการพิพากษาโดยรวบรัดมาบังคับใช้กับคดีต่าง ๆ หลายประเภท ยกเว้นคดีบางประเภท ต่อมาอีกประมาณ 50 ปี หลักการพิพากษาโดยรวบรัดจึงแพร่หลายเข้ามาใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา

1.2 วิวัฒนาการ แนวความคิด และวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในประเทศไทย

คดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญประเภทหนึ่ง แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค 2 วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้นได้บัญญัติแยกออกจากลักษณะ 1 วิธีพิจารณาความในศาลชั้นต้น โดยนำไปบัญญัติไว้ในลักษณะ 2 หมวด 1 ของวิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้นอันเป็นหมวดเดียวกับวิธีพิจารณาคดีมโนสารนั่นเอง ทั้งนี้ เพราะคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น แม้จะเป็นคดีสามัญแต่โดยสภาพที่เป็นคดีซึ่งโจทก์ฟ้องเพียงขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอน ตามตัวเงินซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธก็ดี หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมายก็ดี ย่อมเป็นการบ่งบอกแสดงให้เห็นได้อยู่ในตัวว่าเป็นคดีที่มีพยานหลักฐานเบื้องต้นปรากฏแน่ชัดว่าจำเลยน่าจะไม่มีเหตุที่จะต่อสู้คดีของโจทก์ได้เลย จึงไม่สมควรที่จะใช้กระบวนการพิจารณาสามัญเหมือนคดีสามัญอื่นๆ หากแต่ควรที่จะมีวิธีพิจารณาโดยรวบรัดเพื่อให้ศาลมีอำนาจสามารถเร่งรัดการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากนี้ให้เสร็จไปด้วยความรวดเร็วเช่นเดียวกับคดีมโนสาร

³ Jonathan Clore, *Civil Litigation*, (London : Guildhall-Cavendish Legal Practice Course Companion Series, 1996), p. 197.

⁴ Sir Jack I.H. Jacob, *The Reform of Civil Procedure Law and other Essays in Civil Procedure*, (London : Sweet & Maxwe, 1982), p. 277.

กระบวนการพิจารณาโดยรวบรัดของคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ตั้งแต่เริ่มปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้มีปรากฏอยู่ในมาตรา 196 เพียงมาตราเดียว อันเป็นมาตราสุดท้ายของหมวด 1 วิธีพิจารณาคดีมโนสำเนา โดยกฎหมายเพียงแต่กำหนดลักษณะความหมายของคดีไม่มีข้อยุ่งยาก และกำหนดให้มีกระบวนการพิจารณาโดยรวบรัดโดยเฉพาะของคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ตามมาตรา 196 (1) - (3) เท่านั้น กระบวนการพิจารณาอื่นนอกจากนี้ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาไปอย่างคดีมโนสำเนา และตั้งแต่เริ่มใช้วิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2478 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็คงหลักการเดิมไว้ตลอดโดยมีการแก้ไขปรับปรุงเล็กๆ น้อยๆ เพียง 2 ครั้งเท่านั้น

เดิมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477 บัญญัติถึงกระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ในมาตรา 196 ไว้ดังนี้

มาตรา 196 “ในคดีสามัญซึ่งโจทก์ฟ้องเพียงขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงิน ซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธ หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย โจทก์จะยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอให้ศาลพิจารณาคดีนั้น โดยรวบรัดก็ได้แต่คำร้องนั้นต้องมีคำสาบานของโจทก์ต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือคำสาบานของบุคคลอื่นที่โจทก์แต่งตั้งซึ่งรู้เห็นข้อความในคำฟ้องนั้นยืนยันว่าข้อความที่อ้างในคำฟ้องนั้นเป็นความจริงคิดไปด้วย

ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากก็ให้ศาลมีคำสั่งพิจารณาคดีนั้นตามข้อบังคับที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ว่าด้วยคดีมโนสำเนา ภายในบังคับต่อไปนี้

(1) ให้ศาลออกหมายเรียกไปยังจำเลย แสดงจำนวนเงินที่เรียกร้องและเหตุแห่งการเรียกร้อง และให้จำเลยมาศาลและให้การในวันใดวันหนึ่งที่ศาลเห็นสมควรกำหนดไม่เกินห้าวันนับแต่วันส่งหมายนั้น โดยมีให้เป็นการเสียหายต่อการต่อสู้คดี

(2) ถ้าจำเลยมาศาลให้จัดคำแถลงของจำเลยลงไว้ในรายงานพิสดาร และถ้าศาลได้พิจารณาคำแถลงและคำให้การของจำเลยแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีนั้น ก็ให้ศาลพิพากษาคดีนั้นโดยเร็วที่จะพึงทำได้ แต่ถ้าปรากฏต่อศาลว่าจำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควร ก็ให้ศาลดำเนินการพิจารณาไปโดยไม่ชักช้า และฟังคำพยานทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษา

คดีอันอยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติมาตรานี้ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอของจำเลยเพื่อขอเลื่อนเวลาขึ้นคำให้การ หรือเพื่อเลื่อนคดี เว้นแต่จำเลยจะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าคำขอของตนมีเหตุผลและสันนิษฐานได้ในเบื้องต้นว่าจำเลยมีข้อต่อสู้คดีอันสมควร หรือเมื่อศาลเห็นว่าโดยพฤติการณ์นอกเหนือไม่อาจบังคับได้เป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะมาศาลหรือยื่นคำให้การก่อนหรือวันที่กำหนดไว้ได้

(3) ถ้าจำเลยได้รับหมายเรียกของศาลแล้วไม่มาศาลตามกำหนดนัดให้ศาลมีคำสั่งโดยไม่ชักช้าว่าจำเลยขาดนัดพิจารณาแล้วให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียว และพิพากษาโดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้

ถ้าในระหว่างการพิจารณาปรากฏว่าคดีไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรานี้ ศาลอาจมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิมและดำเนินการพิจารณาต่อไปตามข้อบังคับแห่งคดีสามัญได้”

ซึ่งหลักกระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามมาตรา 196 แต่เดิมนี้ไม่ได้มีการนำมาบังคับใช้อย่างแพร่หลายนัก เนื่องจากมีข้อขัดข้องในการที่จะนำมาใช้ โดยเหตุที่ไม่มีการจัดทำสถิติแยกประเภทของคดีไว้ และไม่ปรากฏคำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับคดีไม่มีข้อยุ่งยากวางไว้เป็นบรรทัดฐาน จึงไม่เป็นที่แน่ชัดในสมัยนั้นว่ามีการนำเอากระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากมาใช้มากน้อยเพียงใด แต่จากประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดทั่วไปของผู้พิพากษาในสมัยนั้น⁹ พอจะกล่าวได้ว่าเกือบไม่มีการใช้วิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากนี้เลย เนื่องจากเหตุที่คู่ความไม่คุ้นเคยกับวิธีพิจารณาคดีประเภทนี้ เพราะการที่ศาลจะใช้ดุลพินิจใช้วิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ตามมาตรา 196 นี้จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่โจทก์ยื่นคำขอให้พิจารณาคดีโดยรวบรัดมาพร้อมกับคำฟ้อง โดยที่ต้องทำคำสาบานว่าข้อความที่อ้างมาในคำฟ้องเป็นความจริงแนบติดไปด้วย ดังนั้น หากโจทก์ไม่ได้ฟ้องร้องเสนอคดีต่อศาลในลักษณะนี้แล้ว ศาลเองย่อมไม่มีอำนาจที่จะพิจารณาคดีไปอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

เนื่องจากอุปสรรคในการบังคับใช้มาตรา 196 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477 ตามที่กล่าวมาข้างต้น กระทรวงยุติธรรมจึงได้ทำการแก้ไขปรับปรุงมาตรา 196 เสียใหม่ โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 มาตรา 12 ดังนี้

มาตรา 196 “ในคดีสามัญซึ่งโจทก์ฟ้องเพียงขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงิน ซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธ หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริง มีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย โจทก์จะยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอให้ศาลพิจารณาคดีนั้น โดยรวบรัดก็ได้

ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากไม่ว่าโจทก์จะยื่นคำขอตามวรรคหนึ่งหรือไม่ ก็ให้ศาลมีคำสั่งพิจารณาคดีนั้นตามข้อบังคับที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ว่าด้วยคดีมีโนสาเร่ ภายใต้บังคับต่อไปนี้

⁹ เกริก วณิชกุล, การส่งเสริมให้มีการใช้วิธีพิจารณาคดีมีโนสาเร่เพิ่มขึ้น, บทบัญญัติ เล่มที่ 43 ตอนที่ 1 (มีนาคม : 2530),

(1) ให้ศาลออกหมายเรียกไปยังจำเลย แสดงจำนวนเงินที่เรียกร้องและเหตุแห่งการเรียกร้องและให้จำเลยมาศาลและให้การในวันใดวันหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนดไม่เกินห้าวัน นับแต่วันส่งหมายนั้น โดยมีให้เป็นการเสียหายแก่การต่อสู้คดี

(2) ถ้าจำเลยมาศาลให้ศาลจดคำแถลงของจำเลยลงไว้ในรายงานพิสดารและถ้าศาลได้พิจารณาคำแถลงและคำให้การของจำเลยแล้ว เห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีนั้นก็ให้ศาลพิพากษาคดีนั้น โดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้ แต่ถ้าปรากฏต่อศาลว่าจำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควรก็ให้ศาลดำเนินการพิจารณาไปโดยไม่ชักช้า และฟังคำพยานทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษา

(3) ถ้าจำเลยได้รับหมายเรียกของศาลแล้วไม่มาศาลตามกำหนดนัดให้ศาลมีคำสั่งโดยไม่ชักช้าว่าจำเลยขาดนัดพิจารณาแล้วให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียว และพิพากษาโดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้

คดีอันอยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติมาตรานี้ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอของจำเลยเพื่อเลื่อนเวลาขึ้นคำให้การหรือเลื่อนคดี เว้นแต่จำเลยจะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าคำขอของตนมีเหตุผลดี และสันนิษฐานได้ในเบื้องต้นว่าจำเลยมีข้อต่อสู้คดีอันสมควร หรือเมื่อศาลเห็นว่าโดยพฤติการณ์นอกเหนือไม่อาจบังคับได้เป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะมาศาลหรือยื่นคำให้การก่อนหรือในวันที่กำหนดไว้ได้

ถ้าในระหว่างการพิจารณาปรากฏว่าคดีไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรานี้ ศาลอาจมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิม แล้วดำเนินการพิจารณาต่อไปตามข้อบังคับแห่งคดีสามัญได้”

มาตรา 196 ซึ่งแก้ไขปรับปรุงโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 ได้ปรับปรุงหลักการในสาระสำคัญ 2 ประการ

(1) เพิ่มหลักการใหม่ว่า ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากไม่ว่าโจทก์จะมีคำขอให้พิจารณาคดีโดยรวบรัดหรือไม่ก็ตาม ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาคดีโดยรวบรัดอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ ซึ่งต่างจากมาตรา 196 เดิม ที่ศาลจะสั่งให้พิจารณาคดีโดยรวบรัดได้ต่อเมื่อโจทก์ยื่นคำขอมาเท่านั้น ศาลจะสั่งให้ดำเนินคดีโดยรวบรัดเองโดยที่โจทก์ไม่ได้ยื่นคำขอไม่ได้

(2) ตัดบทบัญญัติเดิมที่กำหนดให้โจทก์ที่ยื่นคำขอให้ศาลพิจารณาคดีโดยรวบรัดจะต้องทำคำสาบานต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือคำสาบานของบุคคลอื่นที่โจทก์แต่งตั้งซึ่งเป็นผู้รู้เห็นข้อความในคำฟ้องนั้นเพื่อยืนยันว่าข้อความที่อ้างในคำฟ้องนั้นเป็นความจริงนั้นออกเสีย เพราะเห็นว่าเป็นการฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นแก่คดี ทั้งนี้ เพื่อเป็นการจูงใจให้โจทก์ใช้สิทธิร้องขอให้ดำเนินคดีโดยรวบรัดตามมาตรา 196 มากขึ้น

ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาคดีโมเสเร่ ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2542 จึงได้มีการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในมาตรา 196 ให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีโมเสเร่ที่แก้ไขใหม่ด้วย โดยแก้ไขปรับปรุงในสาระสำคัญดังนี้

(1) กำหนดข้อยกเว้น ไม่นำเอามาตรา 190 จัตวาที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ในหมวดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีโมเสเร่ มาใช้บังคับกับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก เนื่องจากมาตรา 190 จัตวา เป็นการกำหนดให้โจทก์เสียค่าขึ้นศาลในศาลชั้นต้นเท่ากับค่าขึ้นศาลที่เรียกเก็บในคดีที่มีค่าขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ตามตาราง 1(2) (ก) ให้เรียกเรื่องละ 200 บาท ซึ่งเป็นหลักการใหม่ใช้เฉพาะกับคดีโมเสเร่ที่เป็นคดีที่มีทุนทรัพย์เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น แต่เนื่องจากคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญซึ่งไม่ได้จำกัดจำนวนทุนทรัพย์ของคดีไว้ กฎหมายจึงให้เสียค่าขึ้นศาลอย่างคดีสามัญปกติโดยไม่นำเอามาตรา 190 จัตวา มาบังคับใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

(2) ปรับปรุงหลักการในมาตรา 196 วรรคสอง (1) เดิม ที่กำหนดให้ศาลออกหมายเรียกให้จำเลยมาศาลและให้การในวันใดวันหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควร ไม่เกินห้าวันนับแต่วันออกหมายโดยมาตรา 196 ที่แก้ไขใหม่นั้นได้ตัดเงื่อนไขที่กำหนดไม่เกินห้าวันนั้นออกเสีย เพื่อให้สอดคล้องกับปริมาณคดีที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะการกำหนดให้จำเลยมาศาลภายในห้าวันนั้นเป็นการเร่งรัดจำเลยจนแทบจะไม่มีเวลาในการเตรียมต่อสู้คดีและศาลเองก็ไม่มีวันว่างพร้อมที่จะออกนั่งพิจารณาได้เสมอไปทุกคดี มาตรา 196 วรรคสอง (1) ที่ได้แก้ไขใหม่นี้จึงกำหนดให้ศาลออกหมายเรียกให้จำเลยมาศาลและให้การในวันใดวันหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควร โดยไม่ให้เป็นภาระเสียหายแก่การต่อสู้คดี ซึ่งขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลตามข้อเท็จจริงของคดีแต่ละรายไป

จากการศึกษาประวัติกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศไทยจะพบว่า การปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ถูกรวบรวมเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน⁶ จะพบว่ากฎหมายที่ปรับปรุงใหม่นี้ศาลไทยใช้วิธีพิจารณาความแบบที่ใช้ในศาลอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นหลักผู้ใดกล่าวอ้างข้อความอันใด ฝ่ายนั้นเป็นผู้หน้าที่นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นหรือหลักการถามพยานที่มีการซัก (examination-in chief) การถามค้าน (cross-examination) และการถามติง (re-examination) จะเหมือนกับระบบกฎหมายของอังกฤษทุกอย่าง เพียงแต่มิได้นำเอาระบบลูกขุน (jury) ของอังกฤษ

⁶ กฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยนั้นเริ่มแรกนั้นตราขึ้นในรูปของพระราชบัญญัติ คือ “พระราชบัญญัติกระบวนวิธีพิจารณาความแพ่ง รัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) 115” ฉบับต่อมาคือ “พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง รัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) 127” และต่อมาเปลี่ยนเป็น “พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477” ซึ่งถูกรวบรวมและแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนวิธีพิจารณาความแพ่งใช้คู่ตราจนปัจจุบัน (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, ไชยศ เหมะรัชตะ, วิษณุ เครื่องงาม และคณะ, รายงานผลการวิจัยวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี : ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, 2525), หน้า 31-36.

มาใช้เท่านั้น⁷ และเมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่านักกฎหมายและผู้พิพากษาของไทยนั้นมีความคุ้นเคยกับระบบกฎหมายอังกฤษ ทั้งนี้ เนื่องจากศาลไทยได้ใช้กฎหมายอังกฤษอยู่หลายลักษณะกับปรากฏว่านักกฎหมายในช่วงร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งรวมถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย ต่างจบมาจากประเทศอังกฤษ และเมื่อพระองค์ทรงสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายในส่วนของวิธีพิจารณาคดีทรงใช้ตำรากฎหมายอังกฤษเป็นหลัก⁸ ทั้งเป็นที่ทราบกันดีว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยนั้นได้รับอิทธิพลอย่างมากมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศอังกฤษ ซึ่งจะเห็นได้จากหลักกฎหมายของการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgement) ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักกฎหมายของวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากของไทย กล่าวคือ เป็นการพิพากษาในเบื้องต้นในกรณีที่จำเลยไม่มีข้อต่อสู้ที่แท้จริงที่จะต่อสู้คดีโจทก์ได้ นอกจากนั้นแล้ว ยังมีหลักการสาบานตนในส่วนของวิธีพิจารณาคดีซึ่งตามหลักกฎหมายอังกฤษให้สิทธิเฉพาะแต่โจทก์เท่านั้นที่สามารถยื่นคำขอให้พิพากษาโดยรวบรัดและจะต้องเป็นผู้สาบานตน แตกต่างจากหลักกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ยื่นคำขอโดยผู้ยื่นคำขอจะเป็นผู้ที่ต้องสาบานตนซึ่งหลักการสาบานตนนั้นก็ปรากฏอยู่ในวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในช่วงแรก ๆ ก่อนมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสันนิษฐานบนเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าหลักกฎหมายวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากของไทยนั้นน่าที่จะได้รับอิทธิพลและรับเอาแนวคิดมาจากหลักกฎหมายเรื่องการพิพากษาโดยรวบรัดมาจากประเทศอังกฤษนั่นเอง

2. ลักษณะคดีไม่มีข้อยุ่งยากและหลักการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

ลักษณะโดยละเอียดของคดีไม่มีข้อยุ่งยากของแต่ละประเทศนั้น ก็จะแตกต่างกันไปตามแต่ระบบและวิวัฒนาการทางกฎหมายที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามยุคตามสมัยของแต่ละประเทศ แต่ลักษณะโดยรวมของหลักในการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น ก็เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความสับสนซับซ้อนและความล่าช้าในการพิจารณาคดีแบบทั่วไป กฎหมายจึงได้กำหนดรูปแบบในการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากขึ้นเป็นพิเศษเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วและก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย ดังนั้น ลักษณะของคดีไม่มีข้อยุ่งยาก คือ เป็นคดีที่ไม่มีประเด็นที่เป็นสาระหรือประเด็นพิพาทที่แท้จริงอันควรค่าแก่การพิจารณาตามรูปแบบปกติ จึงไม่สมควรที่จะต้องเสียเวลาในการพิจารณาคดีให้เน้นช้ำออกไปแต่อย่างไร

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

⁸ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 48-50.

หลักทั่วไปในการพิจารณาเบื้องต้นว่าคดีใดเป็นคดีที่ไม่มีประเด็นข้อพิพาทที่ยู่ยากสมควรที่จะได้รับการพิพากษาโดยรวบรัดหรือไม่นั้น โดยหลักจะพิจารณาว่าคดีนั้นเป็นคดีที่มีมูล (prima facie) เป็นคดีที่มีข้อยุ่งยากหรือไม่ จำเลยมีข้อต่อสู้ต่อโจทก์หรือไม่ ซึ่งคำว่า “มีมูล” หรือ ไม่นั้นเป็นการพิจารณาในเบื้องต้นหรือเมื่อแรกเห็น (in first distance) ที่เปิดโอกาสให้คู่ความสามารถพิสูจน์ว่าคดีนั้นเป็นคดีที่มีข้อยุ่งยากหรือไม่ ซึ่งหลักการพิจารณามีดังนี้

2.1 การพิจารณาจากคำฟ้องของโจทก์

เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้องต่อศาล ศาลจะทำการพิจารณาคำฟ้องของโจทก์โดยจะพิจารณาถึงเนื้อหาในคำฟ้องว่าเป็นคดีที่มีข้อยุ่งยากหรือไม่ ซึ่งต้องพิจารณาไปถึงว่ามีข้อสันนิษฐานทางกฎหมายที่เป็นคุณต่อโจทก์หรือไม่ มีข้อสันนิษฐานเด็ดขาดที่ห้ามอีกฝ่ายนำสืบเป็นอย่างอื่น หรืออาจเป็นข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาดที่เป็นภาระหน้าที่ของอีกฝ่ายหนึ่งที่จะนำสืบหักล้างเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่ หรือเป็นคดีที่เกี่ยวกับเอกสารที่ปรากฏตามคำฟ้องหรือเอกสารแนบท้ายคำฟ้องเป็นเอกสารราชการ เอกสารสาธารณะ หรือเอกสารมหาชน อันเป็นเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นการยากที่จำเลยจะพิสูจน์หักล้างให้เห็นเป็นอย่างอื่นได้ ซึ่งหากศาลพิจารณาคำฟ้องของโจทก์แล้วเห็นว่าเป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก และเป็นการยากที่จำเลยจะยกข้อต่อสู้หรือพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวอ้างของโจทก์ได้ ศาลก็จะมีความสั่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยรวบรัดต่อไปได้

หลักในการพิจารณานี้จะพบได้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 196 วรรคสอง เกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก คือ หากศาลเห็นว่าคดีใดปรากฏในเบื้องต้น (prima facie) ว่าเป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก ไม่ว่าโจทก์จะมีคำขอหรือไม่ก็ตาม ศาลจะรับฟ้องและพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก ซึ่งศาลจะพิจารณาว่าคดีดังกล่าวเป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากหรือไม่นั้นจากการพิจารณาคำฟ้องของโจทก์เท่านั้น เพราะในขณะที่ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาคดีโดยรวบรัดนั้น จำเลยยังไม่ได้เข้ามาในคดี ซึ่งการพิจารณาตามหลักนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาได้ เนื่องจากข้อเท็จจริงตามที่โจทก์กล่าวอ้างในคำฟ้องอาจจะไม่ถูกต้องครบถ้วน หรือเป็นจริงทุกประการ หรืออาจทำขึ้นโดยไม่สุจริตก็เป็นได้ ทั้งนี้ เพราะระบบการพิจารณาคดียังไม่มีการพิสูจน์หรือการควบคุมคำฟ้องให้เป็นจริงและเป็นสาระสำคัญนั่นเอง

2.2 การพิจารณาจากคำฟ้อง คำให้การ และคำคู่ความอื่น

การพิจารณาข้อกล่าวอ้างในคำให้การของจำเลยหรือคำคู่ความอื่น ๆ ในการพิจารณาคดีนั้นน่าที่จะช่วยแก้ไขปัญหของการพิจารณาคำฟ้องของโจทก์แต่ฝ่ายเดียวดังกล่าวข้างต้นได้ เนื่องจากจะช่วยให้เห็นถึงประเด็นข้อพิพาทในคดีได้มากขึ้น หรือในกรณีที่สงสัยว่าคำฟ้องของโจทก์เป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากหรือไม่ คำให้การหรือคำคู่ความอาจจะช่วยให้พิจารณาข้อสงสัยนี้ได้ง่ายขึ้น เช่น คำฟ้องของ

โจทก์ไม่มีข้อสันนิษฐานทางกฎหมายที่เป็นคุณแก่ฝ่ายโจทก์ แต่เมื่อพิจารณาคำให้การของจำเลยแล้ว เห็นว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้ข้อกล่าวอ้างของโจทก์ เช่นนี้ ก็เป็นการช่วยให้ศาลสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ ซึ่งการพิจารณาคดีจากคำคู่ความนี้มักจะพบในการพิจารณาดตรวจสอบคดีไม่มีข้อยุ่งยากในประเทศที่ใช้ระบบชีวิตลอร์ว (Civil Law)

หลักการนี้จะแฝงอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 196 วรรคสอง (2) ทั้งนี้ เพราะหลักกฎหมายของไทยจะพิจารณาจากคำฟ้องของโจทก์เป็นหลักตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่หลักการพิจารณาดตรวจสอบประเด็นจากคำคู่ความนี้จะแฝงอยู่เป็นการตรวจสอบประเด็นแห่งคดีอีกชั้นหนึ่ง โดยนำคำให้การและคำแถลงต่าง ๆ ของจำเลยมาตรวจสอบเปรียบเทียบกับคำฟ้องของโจทก์ หากพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีเหตุต่อสู้คดีก็ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยเร็วเท่าที่จะทำได้ หรือหากมีเหตุต่อสู้ข้อกล่าวอ้างของโจทก์ก็ให้ดำเนินคดีโดยไม่ชักช้าต่อไป แต่หากคำให้การของจำเลยมีเหตุต่อสู้ข้อกล่าวอ้างของโจทก์มากมายจนถึงขนาดกลายเป็นคดีที่มีประเด็นพิพาทซับซ้อนมากมาย อันเป็นเหตุให้ศาลเพิกถอนคำสั่งให้พิจารณาคดีอย่างไม่มีข้อยุ่งยากแล้วกลับมาพิจารณาอย่างคดีสามัญตามมาตรา 196 วรรคท้ายได้

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาตามหลักการนี้ก็อาจเกิดปัญหาได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากคำฟ้อง คำให้การ และคำคู่ความนั้นเป็นการกล่าวอ้างถึงข้อเท็จจริงของแต่ละฝ่าย ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ในการควบคุมให้ข้อกล่าวอ้างดังปรากฏในคำฟ้อง คำให้การ และคำคู่ความของแต่ละฝ่ายเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้องแท้จริงเท่านั้น และถึงแม้จะมีพยานหลักฐานแนบท้ายเอกสารดังกล่าวก็ตามก็ยังเป็นพยานหลักฐานในเบื้องต้นที่ยังไม่ได้ผ่านการตรวจสอบกลั่นกรองความถูกต้องที่แท้จริง จึงไม่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาประเด็นของคดีได้เท่าที่ควร

2.3 การพิจารณาจากพยานหลักฐาน

การเริ่มพิจารณาคดีโดยการพิจารณาจากหลักฐานที่ปรากฏแนบท้ายคำฟ้อง คำให้การ หรือคำคู่ความนั้น ก็เพื่อประกอบความน่าเชื่อถือของคำฟ้อง คำให้การ หรือคำคู่ความนั้น ๆ

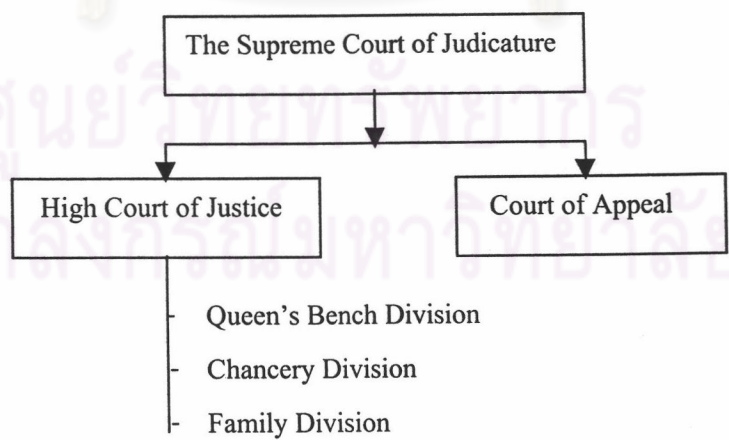
กระบวนการก่อนพิจารณา (Pre-trial) เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงว่าคดีมีประเด็นที่สำคัญควรเข้าสู่กระบวนการพิจารณาหรือไม่นั้น เป็นการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานในศาล (Discovery) ไม่ว่าจะเป็นการรับข้อเท็จจริง (Admission) การสอบถามข้อเท็จจริงระหว่างคู่ความ (Interrogatories) หรือการสืบพยานนอกศาลก่อนการสืบพยานในศาล (Depositions) อันเป็นกระบวนการให้คู่ความได้เถียงกันเกี่ยวกับพยานหลักฐานและเป็นการบังคับให้คู่ความเปิดเผยพยานหลักฐานของตน แล้วกลั่นกรองพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อศาลใช้ประกอบการพิจารณาว่ามีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญควรเข้าสู่กระบวนการ

พิจารณาหรือไม่ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีที่ใช้อยู่ในประเทศระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law)⁹ ซึ่งเป็นวิธีการนำที่จะช่วยถ่วงดุลประเด็นที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาได้พอสมควร แต่ทั้งนี้วิธีดังกล่าวไม่มีบัญญัติอยู่ในกฎหมายไทย กฎหมายกำหนดแต่เพียงวิธีการขึ้นสองสถานที่อาศัยเพียงคำคู่ความและสอบถามคู่ความที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่านั้น

3. กระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

3.1 กระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในประเทศอังกฤษ¹⁰

หลักกฎหมายและรูปแบบวิธีพิจารณาความในประเทศอังกฤษนั้นจะแตกต่างกันไปตามแต่ประเภทของศาล ทั้งนี้ เพราะศาลในประเทศอังกฤษนั้นแบ่งออกได้เป็นหลายศาล เช่น ศาลฟีวเดิล (Feudal Court) ศาลสตาร์แชมเบอร์ (The Court of Star Chamber) ศาลไฮคอมมิชชัน (High Commission) ศาลคอมมอนลอว์ ซึ่งประกอบไปด้วยศาลควีนส์เบนช์ (Queen’s Bench) ศาลคอมมอน พลีส (Common Pleas) และศาลเอิร์คว์เชกเกอร์หรือศาลชานเซอร์รี่ (The Court of Chancery) ซึ่งแต่ละศาลก็จะมีรูปแบบในการพิจารณาคดีแตกต่างกันไป โดยบางกรณีก็มีการก้าวท้าวและวิครอนอำนาจศาลเพื่อแย่งอำนาจและแข่งขันกันให้คู่ความมาฟ้องคดีที่ศาลของตน โดยเฉพาะการขัดแย้งระหว่างศาลคอมมอนลอว์กับศาลชานเซอร์รี่ อันเนื่องมาจากศาลชานเซอร์รี่นำหลักอิกิวิตีส์ (Equities) มาใช้ในการตัดสินคดี เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติ The Judicial Acts, 1873-1875 ขึ้นเพื่อรวมอำนาจการพิจารณาคดีทั้งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์และหลักอิกิวิตีส์เข้าด้วยกันและให้อยู่ในอำนาจของศาลสูงเพียงศาลเดียว (The Supreme Court of Judicature) โดยแบ่งออกเป็นศาลสูง (High Court of Justice) และศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) โดยศาลสูงเองก็แบ่งย่อยออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกควีนส์เบนช์ (Queen’s Bench Division) แผนกชานเซอร์รี่ (Chancery Division) และแผนกครอบครัว (Family Division) เพื่อพิจารณาคดีประเภทต่างๆ กันไป

⁹ ภาณุ รังสีสหัส, “กระบวนการใหม่ในการพิจารณาคดี”, คู่มือเล่มที่ 1 ปีที่ 46 (มกราคม-มิถุนายน 2542), หน้า 135-149.
¹⁰ สุชัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชารงค์ จำกัด), หน้า 45-203.

The Judicature Acts เป็นพระราชบัญญัติที่บัญญัติให้มีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความขึ้นเพื่อให้ศาลทุกศาลใน The Supreme Court of Justice ใช้เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน โดยกำหนดให้คณะกรรมการ (Rule Committee) มีอำนาจในการวางหลักในการพิจารณาความ ซึ่งหลักการพิจารณาความนี้ก็นำมาใช้ไม่ได้กับบางเรื่องที่มีการพิจารณาเฉพาะแตกต่างออกไปหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะมีการแก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัยและรวบรวมไว้ เรียกว่า The Supreme Court of Practice หรือที่รู้จักทั่วไปว่า White Book

สำหรับการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgement) ตามระบบวิธีพิจารณาความของประเทศอังกฤษนั้นเป็นวิธีพิจารณาความพิเศษซึ่งไม่จำเป็นต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาความไปตามขั้นตอนปกติที่มีความซับซ้อนยุ่งยาก เนื่องจากว่าคดีที่พิพากษาโดยรวบรัดนั้นเป็นคดีที่โจทก์มั่นใจว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้ที่แท้จริง (no genuine issue) แต่เป็นการต่อสู้เพื่อประวิงคดี วิธีพิจารณาคดีโดยพิพากษาโดยรวบรัดนี้สามารถใช้ได้กับคดีทุกประเภท ยกเว้น คดีหมิ่นประมาท ล่อลวง ความผิดต่อเสรีภาพ ฟ้องเท็จ และผิดสัญญา

วิธีพิจารณาคดีแบบพิพากษาโดยรวบรัดนั้น โจทก์จะต้องส่งคำฟ้องให้จำเลยโดยวิธีบันทึกในด้านหลังของหมาย (Summon) หรืออาจแยกส่งเป็นอีกฉบับหนึ่งและเมื่อจำเลยประสงค์จะต่อสู้คดี โจทก์ต้องขอยกฟ้องโดยมีเอกสารภายใต้คำสาบาน (Affidavit) ระบุว่าโจทก์เชื่อว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้คดีที่แท้จริงและขอให้ศาลพิพากษาคดีให้แล้วเสร็จไป ซึ่งจำเลยเองก็จะต้องแสดงให้ศาลเห็นเป็นที่พอใจโดยเอกสารภายใต้คำสาบานเช่นเดียวกันว่าจำเลยมีข้อต่อสู้ข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ แต่หากไม่มีข้อต่อสู้ข้อกล่าวหาของโจทก์ก็ต้องยอมให้ศาลพิพากษาคดีไปตามคำขอของโจทก์

3.1.1 ความหมายและขอบเขตการพิพากษาโดยรวบรัด

“Summary Judgment means early judgment on the basis that the defendant has no arguable defense to the claim”¹¹ กล่าวคือ การพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) หมายถึง การพิพากษาในเบื้องต้นในกรณีที่จำเลยไม่มีข้อต่อสู้คดีที่แท้จริงต่อฟ้องของโจทก์ได้ จำเลยไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบโจทก์ ซึ่งหากต้องให้โจทก์เสียเวลากับกระบวนการพิจารณาในศาลที่ยาวนานแล้วก็จะไม่เป็นธรรมกับโจทก์และเป็นภาระต่อศาลที่ต้องมาดำเนินกระบวนการพิจารณา ดังนั้น กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้โจทก์สามารถยื่นคำขอเป็นลายลักษณ์อักษรโดยเอกสารภายใต้คำสาบาน (Affidavit) ว่าโจทก์มีความมั่นใจว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้ข้อกล่าวหาของโจทก์และขอให้ศาลพิพากษาในเบื้องต้นและโดยรวบรัด (early and speedy summary judgment) โดยโจทก์มีภาระต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้คดีของตน ยกเว้น บางคดีที่ไม่สามารถร้องขอให้พิพากษาโดยรวบรัดได้ คือ คดีหมิ่นประมาท หมิ่นประมาทโดยการโฆษณา ฟ้องเท็จ ความผิดต่อเสรีภาพ คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิครอบครองหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่พิจารณาในศาลท้องถิ่น (County Court)

¹¹ Jonathan Clore, *Civil Litigation*, p. 197.

3.1.2 หลักการยื่นคำขอและการพิสูจน์หักล้าง

ในการยื่นคำขอ โจทก์จะต้องแสดงให้เห็นปรากฏพยานหลักฐานต่อศาลโดยเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) ว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้ในคดีของตน ส่วนฝ่ายจำเลยจะต้องพิสูจน์หักล้างข้ออ้างของฝ่ายโจทก์โดยเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) เช่นเดียวกับโจทก์ว่าข้อต่อสู้ของตนเป็นประเด็นในคดี (There is a tribal issue in the case) หรือ มีเหตุผลสำคัญประการอื่นที่จำต้องดำเนินกระบวนการพิจารณา (There ought for some other reason to be trial)

3.1.3 การพิจารณาคำขอ

การพิจารณาคำขอ แบ่งออกเป็นประเภทตามชั้นศาล คือศาลสูง (High Court) และศาลจังหวัด (County Court)

(1) หลักการพิจารณาในศาลสูง (High Court)¹²

การยื่นคำขอ โจทก์ต้องยื่นเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) ต่อศาล ซึ่งเอกสารดังกล่าวจะต้องแสดงข้อเท็จจริงว่าโจทก์มั่นใจว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้ใดๆ โจทก์ได้ พร้อมทั้งเหตุผลหรือรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุผลของความเชื่อดังกล่าวซึ่งจะต้องระบุอยู่ในคำขอด้วย เช่น “ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่มีข้อเท็จจริงที่จะต่อสู้คดีได้ (I believe that there is no defense to the claim) ซึ่งหากไม่ระบุข้อความในลักษณะดังกล่าวข้างต้นจะถือว่าเป็นคำขอที่ไม่สมบูรณ์ และหากไม่แก้ไขความบกพร่องดังกล่าว ศาลจะยกคำขอดังกล่าว

การส่งหมายและสำเนาคำขอให้จำเลย โจทก์ต้องนำส่งหมาย (summon) และสำเนาคำขอให้ฝ่ายจำเลยก่อนวันนัดไต่สวน (hearing) ไม่น้อยกว่า 10 วัน โดยศาลจะกำหนดวันนัดไต่สวนหลังพ้น 1 เดือนไปแล้ว

การพิสูจน์หักล้าง หากจำเลยต้องการจะพิสูจน์หักล้างข้ออ้างของโจทก์ จำเลยจะต้องจัดทำเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) เช่นเดียวกับโจทก์เพื่อตอบโต้ข้อกล่าวอ้างของโจทก์ และจัดส่งให้โจทก์ก่อนวันนัดไต่สวนไม่น้อยกว่า 3 วัน โดยเอกสารดังกล่าวนี้จะต้องกล่าวถึงคดีและเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) ของโจทก์ และเหตุผลและรายละเอียดที่ขัดแย้งถึงเหตุของข้อต่อสู้ตนนำรับฟังและเป็นประเด็นที่น่าพิจารณาในคดีเพื่อหักล้างข้ออ้างของโจทก์ แต่อย่างไรก็ตาม โจทก์สามารถทำเอกสารภายใต้คำสาบาน (affidavit) ตอบโต้ข้ออ้างของจำเลยตามเอกสารดังกล่าวได้อีกครั้ง โดยจัดส่งให้จำเลยเช่นกัน

¹² ปรากฏตาม Order 14 ของ The Rules of the Supreme Court.

การพิจารณาคำขอ ในวันพิจารณาคำขอ หากจำเลยไม่มาศาล ศาลสามารถมีคำสั่งตามที่ศาลเห็นสมควรได้ เว้นแต่จำเลยจะแสดงให้เห็นว่าเหตุเพื่อความยุติธรรมแก่ฝ่ายจำเลย หรือเหตุประการอื่นอันสมควรที่ตนไม่อาจมาศาลได้ แต่หากจำเลยมาศาลในวันพิจารณาคำขอ จำเลยจะต้องแสดงพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์หักล้างให้ศาลเห็นว่าคดีสมควรที่จะต้องเข้าสู่การพิจารณา

คำสั่งศาล เมื่อศาลพิจารณาคำขอและได้สวนแล้วนั้น ศาลอาจมีคำสั่งดังนี้

- พิพากษาตามคำขอของโจทก์ ในกรณีที่โจทก์แสดงให้เห็นว่าจำเลยไม่มีข้อต่อสู้คดีของโจทก์ได้ และจำเลยก็ไม่สามารถพิสูจน์หักล้างให้ศาลเห็นว่าตนมีข้อต่อสู้คดีของโจทก์หรือเหตุอื่นอันสมควรเพื่อนำคดีเข้าสู่การพิจารณา

- พิพากษาภายใต้เงื่อนไขของการระงับผลบังคับของคำพิพากษาไว้ชั่วคราว (stay of execution) ในกรณีที่จำเลยฟ้องแย้ง (counter claim) เข้ามาในคดี ซึ่งการฟ้องแย้งดังกล่าวเกี่ยวข้องกับฟ้องของโจทก์ ซึ่งหากศาลพิพากษาคดีตามฟ้องแย้งของจำเลยจะทำให้โจทก์ตกเป็นหนี้ต้องชำระให้แก่จำเลย ดังนั้น เมื่อศาลพิจารณาเห็นความเกี่ยวพันของคดีทั้งสอง ศาลอาจมีคำพิพากษาตามคำขอของโจทก์แต่มีเงื่อนไขให้ระงับผลคำพิพากษาไว้ชั่วคราวเพื่อรอฟังผลคำพิพากษาของคดีฟ้องแย้งของจำเลยก่อนได้

- สั่งให้นำคดีเข้าสู่การพิจารณา (trial) แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขบางประการ (conditional leave of defend) ในกรณีที่ศาลสงสัยในความสุจริตของจำเลย หรือข้อต่อสู้ของจำเลยไม่ชัดเจน

- สั่งให้นำคดีเข้าสู่การพิจารณา (trial) โดยไม่มีเงื่อนไข (unconditional leave of defend) ในกรณีที่จำเลยแสดงให้เห็นเป็นที่พอใจว่าตนมีข้อต่อสู้คดีของโจทก์หรือมีเหตุผลสมควรหรือคดีมีประเด็นสมควรให้เข้าสู่การพิจารณา ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นข้อต่อสู้ที่ดี (a good defend) หรือคดีมีประเด็นข้อกฎหมายยุ่งยาก (a difference point of law) หรือคดีมีประเด็นพิพาททางข้อเท็จจริงที่แท้จริง (a real dispute on the fact) โดยศาลจะพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือจากเอกสารภายใต้คำสาบาน (Affidavit) ของทั้งโจทก์และจำเลย

- สั่งยกคำขอของโจทก์ (dismissal) หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าคำขอของโจทก์รับฟังไม่ได้หรือจำเลยมีข้อต่อสู้คดีของโจทก์หรือมีเหตุผลสมควรให้นำคดีเข้าสู่การพิจารณา ศาลก็จะมีคำสั่งยกคำขอของโจทก์

การอุทธรณ์ (Appeal) คู่ความสามารถอุทธรณ์คำสั่งของศาลได้โดยอุทธรณ์ภายใน 5 วันนับจากวันที่ศาลมีคำสั่ง และต้องส่งสำเนาอุทธรณ์ให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนวันนัดไต่สวนอย่างน้อย 2 วัน ตามที่กำหนดไว้ใน Order 14 ของ The Rules of the Supreme Court

(2) หลักการพิจารณาในศาลท้องถิ่น (County Court)¹³

โดยหลักแล้ว การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลท้องถิ่น (County Court) จะมีวิธีการขั้นตอนเช่นเดียวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลสูง (High Court) แตกต่างกันในบางขั้นตอนเท่านั้น เช่น การยื่นคำขอซึ่งต้องยื่นภายหลังจากที่มีการให้การต่อสู้คดีแล้ว หรือเงื่อนไขในการอุทธรณ์คำสั่งของศาล

3.2 กระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในประเทศสหรัฐอเมริกา

เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ประกอบไปด้วยหลายมลรัฐ และกฎหมายของแต่ละมลรัฐก็แตกต่างกันไป ดังนั้น เพื่อสร้างความเป็นระบบระเบียบในกฎหมายให้สอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันจึงจำเป็นต้องมีการสร้างกฎหมายแม่บทขึ้น ซึ่ง Federal Rule of Civil Procedure ก็จัดเป็นกฎหมายแม่บทฉบับหนึ่งที่แก้ไขและปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของสหรัฐอเมริกาซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์และแม่บทกฎหมายให้มลรัฐต่าง ๆ นำไปบัญญัติกฎหมายภายในของตนให้สอดคล้องกับบทบัญญัติใน Federal Rule of Civil Procedure ต่อไป¹⁴

Federal Rule of Civil Procedure กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความแพ่งเริ่มตั้งแต่การฟ้องคดี ซึ่งอาจเป็นการฟ้องคดีบุคคลสิทธิ (action in personal) เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเป็นตัวเงิน หรือคดีฟ้องขอให้ศาลชี้ขาดสิทธิต่างๆ ในสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ (action in rem) หรือการฟ้องคดีเพื่อบังคับหนี้บุคคลสิทธิโดยยึดทรัพย์สินของจำเลยที่อยู่ในเขตอำนาจศาล (quasi in rem) แต่ตัวจำเลยเองไม่อยู่ในเขตอำนาจศาล เป็นต้น

¹³ เป็นไปตาม Order 9 Rule 14 ของ The County Court Rules.

¹⁴ ดวงจิตต์ กำประเสริฐ, กฎหมายเองไกลอเมริกันเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2528), หน้า53-75.

3.2.1 ความหมายและขอบเขตการพิพากษาโดยรวบรัด

Black's Law Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า "Summary Judgment" ไว้ดังนี้¹⁵

"SUMMARY JUDGEMENT" Procedural device available for prompt and expeditious disposition of controversy without trial when there is no dispute as to either material fact or inferences to be drawn from undisputed facts, or if only question of law is involved. American State Bank of Killdeer v. Hewson, N.D. 411 N.W. 2d 57,60. Federal Rule of Civil Procedure 56 permits any party to a civil action to move for a summary judgment on a claim, counterclaim, or cross-claim when he believes that there is no genuine issue of material fact that he is entitled to prevail as a matter of law. The motion may be directed toward all or part of a claim or defense and it may be made on the basis of the pleadings or other portions of the record in the case or it may be supported by affidavits and a variety of outside material.

กล่าวคือ การพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) เป็นกระบวนการวิธีพิจารณาซึ่งบัญญัติอยู่ใน Rule 56 แห่ง Federal Rule of Civil Procedure บัญญัติให้สิทธิคู่ความฝ่ายที่เชื่อมั่นว่าคดีไม่มีข้อต่อสู้ที่แท้จริงในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (no genuine issue of material fact) ไม่ว่าจะเป็นคดีความฟ้องร้อง (a claim) การฟ้องแย้ง (counter claim) หรือการฟ้องกลับ (cross-claim) โดยคู่ความจะได้รับการตัดสินโดยไม่จำเป็นต้องดำเนินคดีเต็มรูปแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการพิจารณาคำร้องอื่น ๆ เช่น การตัดสินโดยตรงของคณะลูกขุน (Directed Verdict) ซึ่งเป็นการตัดสินชี้ขาดสุดท้าย หรือคำขอให้ตัดสินตามคำฟ้อง (Judgment on the Pleadings) ทั้งนี้ เนื่องจากการพิพากษาโดยรวบรัดจะพิจารณาข้อเท็จจริงที่ได้จากพยานหลักฐานอื่น ๆ นอกเหนือจากการพิจารณาตามคำฟ้องเท่านั้น โดยพิจารณาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานหรือคำให้การที่เป็นลายลักษณ์อักษรภายใต้การสาบาน (Affidavit) หรือจากกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานในศาล (Discovery) เช่น การสืบพยานนอกศาลก่อนการสืบพยานในศาล (Deposition) การรับข้อเท็จจริง (Request to admit facts) หรือการสอบถามข้อเท็จจริงระหว่างคู่ความ (Interrogation)¹⁶ ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการเพื่อเร่งการพิจารณาคดีให้เร็วขึ้นและประหยัดค่าใช้จ่ายเพราะเป็นการช่วยขจัดข้อเท็จจริงที่ไม่จำเป็นในการสืบพยานออกไปได้ในเบื้องต้น แต่ทั้งนี้ กระบวนการก่อนการสืบพยานในศาล (Discovery) เหล่านี้ยังไม่มีบัญญัติใช้ในระบบกฎหมายของไทยแต่อย่างใด

¹⁵ Black's Law Dictionary with Pronunciations, 6th edition, (St. Paul, Minn. USA : West Publishing Co.,1990), p. 1435.

¹⁶ ภาณุ รังสีหัทธ, "กระบวนการใหม่ในการพิจารณาคดี", หน้า 135-149.

การพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) เป็นกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะขจัดกระบวนการพิจารณาที่ไม่จำเป็นออกไปและจะต้องทำให้การพิจารณาคดีนั้นเป็นไปอย่างเรียบง่ายและรวดเร็ว ซึ่งในระบบศาลส่วนมากจะจัดให้มีรูปแบบบางประการของการพิพากษาโดยรวบรัดในบางประเด็นหรือบางส่วนก่อน โดยจะตัดสินเกี่ยวกับความรับผิดชอบโดยสรุปหรือตัดบางประเด็นออกไปจากคดี

หลักในการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) มี 3 ประการ คือ

- 1) ต้องปรากฏว่าไม่มีประเด็นที่แท้จริงในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (no genuine of material fact)
- 2) ผู้ยื่นคำขอจะได้รับการพิพากษาโดยผลของกฎหมาย (as a matter of law) และ
- 3) คู่ความไม่สามารถโต้แย้งคำพิพากษาดังกล่าวได้โดยอ้างเพียงว่าตนไม่เห็นด้วยกับข้อเท็จจริงของฝ่ายผู้ยื่นคำขอ แต่ต้องแสดงให้เห็นว่าคดีมีประเด็นหรือข้อพิพาทที่แท้จริงสำหรับข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ ซึ่งโดยรูปแบบของการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) แล้วต้องการให้คู่ความฝ่ายตรงข้ามเสนอพยานหลักฐานเพื่อหักล้าง มิใช่เพียงให้มีข้ออ้างที่ขัดแย้งเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นข้อเท็จจริงที่ใช้โต้แย้งต้องเป็นประเด็นที่สำคัญในคดีเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นสาระ เล็กน้อย หรือเสแสร้งไม่สามารถนำมาโต้แย้งได้

ผู้ยื่นคำขอคำพิพากษาโดยรวบรัดนั้นจะมีภาระการพิสูจน์ตามหลักเกณฑ์มาตรฐานที่กฎหมายกำหนดโดยปกติแล้วจะต้องแสดงพยานหลักฐานอื่น ๆ (outside evidence) นอกจากคำขอของตน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคดีไม่มีประเด็นที่แท้จริงในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (no genuine issue of facts)

การพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgment) จะไม่กระทบถึงสิทธิของคณะลูกขุน (Jury) ในการพิจารณาคดี เพราะมาตรฐานที่จะพิพากษาโดยรวบรัดจะต้องได้ความว่าไม่มีประเด็นข้อเท็จจริง (no fact issue) ที่จำต้องส่งให้คณะลูกขุนพิจารณา ศาลจะไม่ขังนำหนักพยานหลักฐานและตัดสินว่าคู่ความจะชนะคดีหากได้ส่งคดีไปยังคณะลูกขุน แต่จะพิจารณาว่าปรากฏข้อเท็จจริงสำหรับให้คณะลูกขุนพิจารณาหรือไม่เท่านั้น

3.2.2 หลักการยื่นคำขอและการพิจารณาคำขอ

คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถยื่นคำขอต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิพากษาโดยรวบรัดได้ภายใน 20 วันนับจากวันเริ่มคดีหรือจากวันที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำขอต่อศาลเช่นเดียวกันโดยจำต้องส่งสำเนาคำขอให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่น้อยกว่า 10 วันก่อนวันนัดไต่สวน แต่ทั้งนี้ การยื่น

คำขอมักจะกระทำหลังจากกระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานในศาล (Discovery) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่สำคัญหรือเพื่อให้แน่ชัดว่าคดีไม่มีข้อพิพาทที่สำคัญในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (no serious disputes over the material facts)¹⁷

ก่อนที่จะพิจารณาคำขอให้พิพากษาโดยรวบรัด จะต้องให้เวลาพอประมาณแก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถยื่นคำให้การ (answer) ได้ เพื่อยืนยันว่าคู่ความฝ่ายนั้นมีเวลาในการหาทนายความและเตรียมตัวหรือรวบรวมพยานหลักฐานที่จะใช้ในการสนับสนุนฝ่ายตนในการพิจารณาคำขอ ซึ่งในการพิจารณาคำขอ ศาลจะพิจารณาถึงความมีอยู่จริงของข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (material facts) โดยพิจารณาจากคำคู่ความ (pleadings) การค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการสืบพยานในศาล (discovery) เอกสารภายใต้การสาบาน (affidavit) คำขอและพยานหลักฐานที่แนบมาทำคำขอ ซึ่งหากผู้ยื่นคำขอสามารถแสดงให้ศาลเห็นเป็นที่พอใจว่าคดีไม่มีประเด็นที่แท้จริงในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (no genuine of material fact) คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก็จะต้องพิสูจน์หักล้างให้ศาลเห็นให้ได้ว่าคดีมีข้อพิพาทที่สำคัญในข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญ (disputes over the material issues) ซึ่งหากสามารถแสดงให้ศาลเห็นเช่นนี้แล้ว ศาลก็จะสั่งยกคำขอให้พิพากษาโดยรวบรัดของผู้ยื่นคำขอ

สำหรับพยานหลักฐานของคู่ความที่ต้องแสดงต่อศาลนั้นจะต้องเป็นพยานที่ยอมรับได้ (admissible evidence) และศาลจะไม่รับฟังคำให้การด้วยวาจา พยานหลักฐานจึงต้องทำมาในรูปของเอกสารภายใต้การสาบาน (affidavit) หรือลายลักษณ์อักษรที่มีผู้ที่น่าเชื่อถือเป็นผู้รับรองภายใต้การสาบาน (written statements of potential witnesses signed under oath)

โดยปกติการพิพากษาโดยรวบรัด (Summary Judgement) มักจะนำมาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก (a simple case) ซึ่งไม่มีประเด็นพิพาทในข้อเท็จจริงในคดี (where the facts cannot be disputed) ดังนั้น คดีที่ฟ้องให้รับผิดชอบสัญญาหรือตัวเงินที่มีการลงลายมือชื่อ โดยไม่ว่าจะเป็นลายมือชื่อที่แท้จริงหรือไม่ ย่อมใช้กระบวนการพิพากษาโดยรวบรัดนี้ได้ อย่างไรก็ตามการยื่นคำขอให้พิพากษาโดยรวบรัดบางส่วน (partial summary judgement) มักจะมีมากกว่าการให้พิพากษาทั้งคดี เพื่อให้ศาลตัดบางประเด็นออกและเหลือแต่เฉพาะประเด็นที่พิพาทกันจริง ๆ เช่น คดีฟ้องขอให้รับผิดชอบเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ คู่ความที่บาดเจ็บอาจยื่นคำขอให้พิพากษาโดยรวบรัดในประเด็นความรับผิดชอบก่อน ซึ่งก็จะเหลือประเด็นในชั้นพิจารณาเฉพาะเรื่องค่าเสียหาย

¹⁷ Jack H. Friedenthal, Mary Kay Kane and Arthur R. Miller, *Civil Procedure*, pp. 435-436.

3.2.3 การอุทธรณ์คำพิพากษา

การอุทธรณ์คำพิพากษาโดยรวบรัดนั้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าศาลมีคำพิพากษาในบางส่วนหรือทั้งหมดของคดี เพราะหากมีคำพิพากษาแล้วคดีเสร็จสิ้นไปทั้งหมดเช่นนี้ก็สามารถอุทธรณ์ได้ แต่ถ้าเป็นการพิพากษาคดีบางส่วน เฉพาะคู่ความบางฝ่ายเท่านั้นที่สามารถอุทธรณ์ได้ตามหลักเกณฑ์ Rule 54 (b) ของ Federal Rule of Civil Procedure ที่กำหนดให้อำนาจอุทธรณ์ได้เฉพาะกระบวนการพิจารณาที่ช้าโดยรวดเร็ว ที่มาจากหลัก no just reason for delay ซึ่งหากศาลมีคำสั่งยกคำขอย่อมแสดงว่าคดีมีข้อเท็จจริงสำคัญในข้อพิพาทอันทำให้คดีไม่เสร็จสิ้นไป จึงไม่สามารถอุทธรณ์ได้

3.3 กระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากในประเทศไทย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 196 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2542 โดยบัญญัติความหมายและหลักเกณฑ์ของคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ ดังนี้

มาตรา 196 “ในคดีสามัญซึ่งโจทก์ฟ้องเพียงขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงินซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธ หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย โจทก์จะยื่นคำขอ โดยทำเป็นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอศาลให้พิจารณาคดีนั้น โดยรวบรัดก็ได้

ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ไม่ว่าโจทก์จะยื่นคำขอตามวรรคหนึ่งหรือไม่ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้นำบทบัญญัติในหมวดนี้ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมโนสาระ เว้นแต่มาตรา 190 จัตวา มาใช้บังคับแก่คดีเช่นนั้นได้ภายในบังคับต่อไปนี้

(1) ให้ศาลออกหมายเรียกไปยังจำเลย แสดงจำนวนเงินที่เรียกร้องและเหตุแห่งการเรียกร้อง และให้จำเลยมาศาลและให้การในวันใดวันหนึ่ง ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนด โดยมีให้เป็นการเสียหายแก่การต่อสู้คดี

(2) ถ้าจำเลยมาศาล ให้ศาลจดค่าแถลงของจำเลยลงในรายงานพิสดาร และถ้าศาลได้พิจารณาค่าแถลงและคำให้การของจำเลยแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีนั้นก็ให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีนั้น โดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้ แต่ถ้าปรากฏต่อศาลว่าจำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควรก็ให้ศาลดำเนินการพิจารณาต่อไปโดยไม่ชักช้าและฟังพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษา

(3) ถ้าจำเลยได้รับหมายเรียกของศาลแล้วไม่มาศาลตามกำหนดนัดให้ศาลมีคำสั่งโดยไม่ชักช้าว่าจำเลยขาดนัดพิจารณา แล้วให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียวและพิพากษาโดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้

คดีอันอยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติมาตรานี้ ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอของจำเลยเพื่อเลื่อนเวลาขึ้นคำให้การ หรือเพื่อเลื่อนคดี เว้นแต่จำเลยจะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าคำขอของตนมีเหตุผลดี และสันนิษฐานได้เบื้องต้นว่าจำเลยมีข้อต่อสู้อันสมควรหรือเมื่อศาลเห็นว่าโดยพฤติการณ์นอกเหนือไม่อาจบังคับได้ เป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะมาศาลหรือยื่นคำให้การก่อนหรือในวันที่กำหนดไว้ได้

ถ้าในระหว่างการพิจารณาปรากฏว่าคดีไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรานี้ ศาลอาจมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิม แล้วดำเนินการพิจารณาต่อไปตามข้อบังคับแห่งคดีสามัญได้”

ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า คดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีแพ่งสามัญและมีใช้คดีมโนสาร¹⁸ แต่เนื่องจากเป็นคดีที่ไม่มีประเด็นซับซ้อนยุ่งยาก หากได้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยรวดเร็วซึ่งอาศัยวิธีคดีมโนสารประกอบกับบทบัญญัติที่ใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากย่อมจะทำให้คดีเสร็จไปได้โดยรวดเร็ว กฎหมายจึงบัญญัติให้นำเอาบทบัญญัติและวิธีพิจารณาคดีมโนสารมาบังคับใช้กับการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรศึกษาและทำความเข้าใจหลักกฎหมายและวิธีพิจารณาคดีมโนสารเสียก่อน เพื่อนำมาศึกษาต่อถึงหลักกฎหมายและวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากต่อไป

3.3.1 คดีมโนสาร¹⁸

(ก) ประวัติความเป็นมา ความหมาย และลักษณะของคดีมโนสาร¹⁸

คำว่า “มโนสาร” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เรื่องเบ็ดเตล็ดหุยมหิม โดยเรียกคดีเล็กน้อยว่าคดีมโนสาร เดิมวิธีพิจารณาคดีมโนสารมีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) อันเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับแรกของไทย “คดีมโนสาร” บัญญัติอยู่ในหมวดที่ 4 ว่าด้วยวิธีพิจารณาความคดีมโนสาร¹⁹ มาตรา 14-18 ซึ่งได้กำหนดลักษณะคดีมโนสาร หมายถึง คดีแพ่งที่โจทก์ฟ้องมีทุนทรัพย์ไม่เกินสองร้อยบาท เว้นแต่เรื่องที่ดิน นอกจากคดีที่ฟ้องเรียกค่าเช่าไม่เกินเดือนละสองร้อยบาท หรือฟ้องขับไล่ผู้เช่าออกจากที่เช่าอันมีค่าไม่เกินเดือนละสองร้อยบาท แต่ถ้าจำเลยกล่าวแก้เป็นข้อพิพาทด้วยกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นแล้วไม่เรียกว่าความมโนสาร²⁰ ในการพิจารณาคดีมโนสารให้ศาลพิจารณารวดรัดให้สั้นเข้า วิธีฟ้องคดีมโนสาร โจทก์อาจทำเป็นหนังสือหรือมาให้ถ้อยคำต่างฟ้องต่อศาลก็ได้ เมื่อศาลรับฟ้องแล้วก็ให้ออกหมายเรียกจำเลยให้มาแก้คดีทีเดียว การแก้คดีนั้น จำเลยจะให้การเป็นหนังสือหรือด้วยวาจาก็ได้ ส่วนการพิพากษาไม่จำเป็นต้องเขียนโดยพิสดาร แต่ให้ผู้พิพากษามีอำนาจตัดสินด้วยวาจาก็ได้ ตามพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ซึ่งใช้บังคับในขณะนั้น โดยให้อำนาจศาลโปริสภาในกรุงเทพและศาลแขวงในต่างจังหวัดที่จะพิจารณาพิพากษา

¹⁸ กมล ธีรเวชพลกุล, “ทางปฏิบัติของศาลในการดำเนินคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยาก”, *ตุลพาท* เล่ม 3 ปีที่ 40 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2536), หน้า 70-106.

¹⁹ มาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127

“บรรดาความซึ่งโจทก์ร้องขอให้ศาลบังคับคดีอันเกี่ยวกับทรัพย์สินของหรือสมบัติพัสดุอย่างอื่น หรือสิ่งอันใดอันเป็นข้อวิวาทในคดีอันนั้นมีกำหนดทุนทรัพย์หรือเงินหรือราคาที่โจทก์ร้องขอไม่เกินกว่าสองร้อยบาทหรือมีโทษจำคุกไม่เกินกว่าหกเดือนจัดว่าเป็นความมโนสาร

เว้นแต่คดีเรื่องที่ดิน ถึงจะฟ้องตั้งราคาน้อยเท่าใด ก็ไม่นับเข้าเป็นความมโนสาร นอกจากเป็นแต่คดีฟ้องเรียกค่าเช่าซึ่งไม่เกินกว่าสองร้อยบาท หรือฟ้องไล่ผู้เช่าออกจากที่เช่าอันมีราคาเช่าไม่เกินเดือนละสองร้อยบาท

คดีฟ้องจำเลยหลายคนเรียกทุนทรัพย์หรือปรับใหม่จำเลยรายตัวจำนวนคนหนึ่งไม่เกินสองร้อยบาท หรือมีโทษคนหนึ่งไม่เกินหกเดือน เมื่อรวมจำนวนหลายคนเข้าเป็นจำนวนทุนทรัพย์มากกว่าสองร้อยบาทก็ดี โทษจำคุกเกินหกเดือนก็ดี ให้ถือเอาทุนทรัพย์หรือโทษตามรายตัว เป็นประมาณ คงนับว่าเป็นคดีมโนสารเหมือนกัน

บรรดาความมโนสารทั้งหลายนั้น ให้ศาลพิจารณารวดรัดคดีให้สั้นเข้าตามวิธีที่กล่าวไว้ในหมวดนี้”

²⁰ เจ้าพระยาศรีธรรมราชเบศ (จิตร ฌ สงขลา), *บทพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง* เล่ม 2 พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2475) หน้า 184.

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พุทธศักราช 2477 โดยให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามที่ตราไว้ท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าว ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 เป็นต้นไป ซึ่งหลักการของคดีโมเสเร่ ซึ่งบัญญัติอยู่ในมาตรา 189 นี้²¹ จะแตกต่างจาก “ความมະโนสาเร่” ในประการสำคัญ คือ ตัดเอาคดีอาญาที่มีโทษจำคุกไม่เกินกว่าหกเดือนออกไป ส่วนขอบเขตของคดีแพ่งที่จัดเป็น “คดีโมเสเร่” ตามมาตรา 189 ที่แก้ไขใหม่นี้ยังคงใช้เกณฑ์จำนวนทุนทรัพย์ไม่เกินสองร้อยบาทเกณฑ์เดียวมาตลอด และคดีไม่มีทุนทรัพย์ ยกเว้น คดีไม่มีทุนทรัพย์ที่ไม่เกี่ยวกับสิทธิตามสภาพบุคคลและสิทธิในครอบครัว แต่ไม่รวมคดีอันเกี่ยวข้องกับอสังหาริมทรัพย์ เว้นแต่เป็นคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าหรือผู้อาศัยออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าไม่เกินกว่าเดือนละสองร้อยบาท ซึ่งจำเลยไม่ได้ต่อสู้เรื่องกรรมสิทธิ์ หรือไม่ได้โต้เถียงเรื่องแปลข้อความในสัญญาเช่าหรืออาศัย

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2499 มาตรา 13 ยกเลิกความในมาตรา 189 เดิม และปรับปรุงแก้ไขหลักการสำคัญเสียใหม่ 3 ประการดังนี้²²

²¹ มาตรา 189 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477

“คดีโมเสเร่ คือ

(1) คดีฟ้องเรียกค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์อันมีจำนวนทุนทรัพย์ไม่เกินสองร้อยบาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าหรือผู้อยู่อาศัยออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีราคาเช่าไม่เกินกว่าเดือนละสองร้อยบาทในขณะนั้น ถ้าปรากฏว่าจำเลยมิได้กล่าวแก้เป็นข้อพิพาทด้วยกรรมสิทธิ์ หรือมิได้ยกข้อเถียงในเรื่องแปลความหมายแห่งข้อความในสัญญาเช่าหรืออาศัย

ส่วนคดีอื่น ๆ อันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ แม้ถึงว่าคำขอปลดเปลื้องทุกขนั้นจะคำนวณราคาเป็นเงินไม่ได้ ให้ถือว่าเป็นคดีสามัญ

(2) คดีอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์มีรูปร่างอันมีจำนวนทุนทรัพย์ หรือราคาไม่เกินกว่าสองร้อยบาท

(3) คดีอันเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องหรือสิทธิต่าง ๆ อันพิพาทกันเป็นจำนวนไม่เกินกว่าสองร้อยบาทหรือมีคำขอปลดเปลื้องทุกขอันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้

ส่วนคดีอื่น ๆ อันเกี่ยวกับสิทธิตามสภาพบุคคลและสิทธิในครอบครัวนั้น ให้ถือเป็นคดีสามัญ”

²² “คดีโมเสเร่” ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2499

“คดีโมเสเร่ คือ

(1) คดีฟ้องเรียกค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์อันมีจำนวนทุนทรัพย์ไม่เกินห้าร้อยบาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละห้าร้อยบาท หรือคดีฟ้องขับไล่ผู้อาศัยออกจากอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งในขณะยื่นคำฟ้องอาจให้เช่าได้ไม่เกินเดือนละห้าร้อยบาท ถ้าปรากฏว่าจำเลยมิได้กล่าวแก้เป็นข้อพิพาทด้วยกรรมสิทธิ์ หรือมิได้ยกข้อเถียงในเรื่องแปลความหมายแห่งข้อความในสัญญาเช่าหรืออาศัย

คดีที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์นอกจากนี้เป็นคดีสามัญ

(2) คดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกขอันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ดังต่อไปนี้

(ก) คดีอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์มีรูปร่าง อันมีจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือ

(ข) คดีอันเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องหรือสิทธิต่าง ๆ อันพิพาทกันเป็นจำนวนไม่เกินหนึ่งพันบาท”

- (1) เปลี่ยนหลักการใหม่ให้คดีไม่มีทุนทรัพย์เป็นคดีสามัญทั้งสิ้น ยกเว้น เฉพาะคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่าและผู้อาศัยออกจากอสังหาริมทรัพย์
- (2) เพิ่มอัตราค่าอสังหาริมทรัพย์ที่ขอให้ขับไล่จากไม่เกินสองร้อยบาท เป็นไม่เกินห้าร้อยบาท และทุนทรัพย์ในคดีมีทุนทรัพย์จากไม่เกินสองร้อยบาทเป็นไม่เกินหนึ่งพันบาท
- (3) ขยายขอบเขตคดีคิม โนสาเรให้ครอบคลุมถึงคดีมีทุนทรัพย์ที่เกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์ด้วย

ครั้งล่าสุด ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมคิม โนสาเรเป็นครั้งสุดท้าย โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 มาตรา 10 ดังนี้

มาตรา 189 “คิม โนสาเร คือ

- (1) คดีที่มีค่าขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาส่งเงินได้ ไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา
- (2) คดีฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจ ให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละสี่พันบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา”

ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมจากเดิมในประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ

- (1) เพิ่มจำนวนทุนทรัพย์คดีมีทุนทรัพย์จากไม่เกินหนึ่งพันบาทเป็น ไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา
- (2) ขยายขอบเขตของคดีฟ้องขับไล่บุคคล ซึ่งเดิมจำกัดเฉพาะคดีฟ้อง ขับไล่ผู้เช่าหรือผู้อาศัยออกให้กว้างขึ้นเป็น “ฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ” เพื่อให้คิม โนสาเรในกรณีฟ้อง ขับไล่ขยายความถึงการฟ้องขับไล่ในทุกกรณี และเพิ่มอัตราค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์จากไม่เกินเดือนละ ห้าร้อยบาทเป็นไม่เกินเดือนละสี่พันบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 189 ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2534 มาตรา 10 ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันนั้น สามารถแยกลักษณะของคิม โนสาเรออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะคิม โนสาเร ตามมาตรา 189(1) ซึ่งต้องมียอดประกอบดังนี้
 - (1) ต้องเป็นคดีที่มีค่าขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาส่งเงินได้หรือเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ และ
 - (2) ทุนทรัพย์ที่พิพาทไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองนี้จะต้องประกอบกันครบถ้วนจึงจะเข้าลักษณะเป็น คติมีโนสาเร่ตามมาตรา 189(1) จะขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้²³ หรือหากปรากฏว่าเป็น คติที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ หรือเป็นคติไม่มีทุนทรัพย์นั้นก็ไม่ใช่ องค์ประกอบเป็นคติมีโนสาเร่ แต่อาจเข้าลักษณะเป็นคติมีโนสาเร่ตามมาตรา 189(2) ได้หากว่าคติที่ไม่มี ทุนทรัพย์นั้นเป็นคติฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป แต่หากเป็น คติไม่มีทุนทรัพย์และไม่ใช่คดีฟ้องขับไล่แล้ว แม้ว่าจะเป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ เพียงใดก็ตาม ก็ไม่จัดว่าเป็น คติมีโนสาเร่ เช่น คดีฟ้องห้ามจำเลยซ่อมรถยนต์ เคาะ และพ่นสี ซึ่งก่อให้เกิดเสียงดังและส่งกลิ่นเหม็น รบกวนโจทก์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2153/2520) เป็นต้น

ทั้งนี้ หากเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมและผลแห่งการเพิกถอน นิติกรรมนั้นทำให้โจทก์ได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินกลับคืนมาเป็นของโจทก์ตามเดิม ศาลฎีกาพิพากษา วางบรรทัดฐานไว้ว่าเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ และหากคดีนี้มีทุนทรัพย์ไม่เกินสี่หมื่นบาท ย่อมถือได้ว่าเป็น คติมีโนสาเร่ตามมาตรา 189(1) ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 5332/2534 “โจทก์ฟ้องขอให้ศาลพิพากษาว่าพินัยกรรม เป็น โฆษณอันเป็นการเรียกร้องให้ทรัพย์ตามที่ระบุไว้ในพินัยกรรมกลับคืนมาเป็นทรัพย์มรดกเพื่อ ประโยชน์แก่โจทก์ผู้เป็นทายาท เป็นคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ จึงเป็นคดี มีทุนทรัพย์ตามราคาทรัพย์ที่ระบุไว้ในพินัยกรรม”

หรือหากเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนการกระทำของเจ้าพนักงานหรือ คำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ และผลของการเพิกถอนการกระทำของเจ้าหน้าที่ หรือคำสั่งของพนักงาน เจ้าหน้าที่ทำให้โจทก์ได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินกลับคืนมา หรือทำให้โจทก์ไม่ต้องรับผิดชอบชำระเงิน ให้แก่ราชการ ซึ่งสามารถคำนวณเป็นเงินได้ จัดว่าเป็นคดีมีทุนทรัพย์ และหากทุนทรัพย์ในคดีไม่เกิน สี่หมื่นบาท ก็ถือได้ว่าเป็นคติมีโนสาเร่ตามมาตรา 189(1) ได้เช่นกัน

คำพิพากษาฎีกาที่ 1517/2530 “เมื่ออธิบดีกรมที่ดินมีคำสั่งให้เพิกถอน โฉนด ที่ดินของโจทก์ โดยอ้างว่าอยู่ในเขตที่ดินสงวนหวงห้าม ย่อมมีผลให้โจทก์ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ดังกล่าว ดังนั้น การที่โจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนคำสั่งและให้เจ้าพนักงานที่ดินออกโฉนดที่ดินให้แก่ โจทก์ใหม่ย่อมมีผลทำให้โจทก์ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินกลับคืนมา คติของ โจทก์จึงเป็นคดีที่มีคำขอให้ ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ เป็นคดีมีทุนทรัพย์”

²³ ไพโรจน์ วาสุภาพ, การปฏิบัติเกี่ยวกับคติมีโนสาเร่และคดีไม่มีข้ออยู่ชก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2542), หน้า 23-24.

แต่ทั้งนี้ คดีที่ร้องขอให้เพิกถอนการกระทำของเจ้าพนักงาน หรือคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น เนื่องจากการจัดตั้งศาลปกครอง คดีดังกล่าวนี้จึงจัดอยู่ในประเภทคดีปกครองซึ่งอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลปกครองที่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีปกครองไว้โดยเฉพาะ และจะไม่นำเอาวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่มาใช้บังคับแก่คดีปกครอง

2. ลักษณะคดีมโนสาเร่ ตามมาตรา 189(2) ซึ่งต้องมีองค์ประกอบดังนี้

- (1) ต้องเป็นคดีฟ้องขับไล่นุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์ และ
- (2) อสังหาริมทรัพย์นั้นต้องมีค่าเช่า หรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้อง ไม่เกินเดือนละสี่พันบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา

ซึ่งจะต้องครบทั้งสององค์ประกอบจึงจะถือว่าเป็นคดีมโนสาเร่ตามมาตรา 189(2) จะขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้ เช่น ฟ้องขับไล่นุคคลใด ๆ ออกจากร้านค้าแผงลอย ซึ่งร้านค้าแผงลอยดังกล่าวไม่ยึดติดตรึงกับที่ดินและไม่ถือว่าเป็นส่วนควบกับที่ดิน ดังนั้นจึงไม่จัดว่าเป็นการขับไล่นุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์ แม้ว่าร้านค้าแผงลอยนั้นจะมีค่าเช่าหรืออาจนำออกให้เช่าได้ในขณะยื่นฟ้องเดือนละไม่เกินสี่พันบาท เป็นต้น

คำว่า “มีค่าเช่า” หมายความว่า ขณะที่ยื่นคำฟ้องนั้น อสังหาริมทรัพย์ที่ขอให้มีการขับไล่นั้นมีการให้เช่าไว้แล้ว และตกลงค่าเช่าไว้เดือนละไม่เกินสี่พันบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา และคำว่า “อาจให้เช่า” นั้น หมายความว่า กรณีที่ยื่นฟ้องขับไล่นั้น อสังหาริมทรัพย์ที่พิพาทนั้นยังไม่ได้มีการออกให้เช่า จึงต้องมีการประมาณคาดเอาว่าในขณะที่ยื่นคำฟ้องอสังหาริมทรัพย์ที่พิพาทนั้นอาจให้เช่าได้ไม่เกินเดือนละสี่พันบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาหรือไม่

(ข) การคำนวณทุนทรัพย์และการคิดค่าขึ้นศาลในคดีมโนสาเร่

ในการคำนวณทุนทรัพย์ของคดีมโนสาเร่นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 190 กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

มาตรา 190 “จำนวนทุนทรัพย์หรือราคาอันพิพาทกันในคดีนั้น ให้คำนวณดังนี้

- (1) จำนวนทุนทรัพย์หรือราคานั้น ให้คำนวณตามคำเรียกร้องของโจทก์ ส่วนดอกผลอันมีถึงกำหนดเกิดขึ้นในเวลายื่นคำฟ้องหรือค่าธรรมเนียมศาลซึ่งอาจเป็นอุปสรรครวมอยู่ในคำเรียกร้อง ห้ามไม่ให้คำนวณรวมเข้าด้วย

(2) ในกรณีมีข้อสงสัยหรือมีข้อโต้แย้งจำนวนทุนทรัพย์หรือราคารันให้ศาลกะประมาณตามที่เป็นอยู่ในเวลานั้นฟ้องคดี

(3) คดีอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้ออันมีจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ให้รวมจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาเหล่านั้นเข้าด้วยกัน แต่ถ้าข้อหาเหล่านั้นจะต้องเรียกร้องเอาแก่จำเลยหลายคน ถึงแม้ว่าถ้ารวมความรับผิดชอบของจำเลยหลายคนนั้นเข้าด้วยกันแล้วจะไม่เป็นคดีมโนสารก็ตาม ให้ถือเอาจำนวนที่เรียกร้องเอาจากจำเลยคนหนึ่ง ๆ นั้นเป็นประมาณแก่การที่จะถือว่าคดีนั้นเป็นคดีมโนสารหรือไม่”

จากมาตรา 190 ดังกล่าวข้างต้น ได้วางหลักเกณฑ์ในการคำนวณทุนทรัพย์ของคดีมโนสารไว้ดังนี้

1. การคำนวณทุนทรัพย์หรือราคาริมทรัพย์ที่พิพาทกันในคดี

ตามมาตรา 190(1) วางหลักสำคัญไว้ว่า จำนวนทุนทรัพย์หรือราคารันให้คำนวณตามราคาเรียกร้องของโจทก์ ดังนั้น หากจำนวนเงินหรือราคาริมทรัพย์ที่โจทก์เรียกร้องให้จำเลยชำระตามคำขอท้ายฟ้องไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นคดีมโนสาร ตามมาตรา 189(1)

นอกจากนี้ มาตรา 190(1) ตอนท้ายยังกำหนดห้ามไม่ให้คำเรียกร้องของโจทก์คำนวณสิ่งเหล่านี้รวมเข้าเป็นทุนทรัพย์ของคดี

(ก) ดอกผลอันมิถึงกำหนดเกิดขึ้นในเวลานั้นคำฟ้องซึ่งเป็นอุปกรณ์รวมอยู่ในคำฟ้อง ตามมาตรา 190(1) ห้ามเฉพาะดอกผลอันมิถึงกำหนดเกิดขึ้นในเวลานั้นคำฟ้องเท่านั้น ดังนั้น หากเป็นดอกผลอันถึงกำหนดเกิดขึ้นแล้วในเวลานั้นคำฟ้อง เมื่อโจทก์ได้เรียกร้องมาเป็นอุปกรณ์รวมอยู่ในคำเรียกร้องด้วยย่อมเป็นจำนวนทุนทรัพย์หรือราคารันพิพาทกันในคดีนั้นจึงไม่ต้องห้ามตามมาตรา 190(1) ที่โจทก์อาจเรียกร้องและสามารถคำนวณรวมเข้าเป็นทุนทรัพย์ในคดีได้ เช่น โจทก์ฟ้องจำเลยกู้ยืมเงิน 10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12.5 ต่อปี ณ วันฟ้อง จำเลยค้างชำระหนี้โจทก์หนึ่งปี ดังนี้ ดอกเบี้ย ณ วันฟ้องจำนวน 1,250 บาท จึงถือเป็นดอกผลอันถึงกำหนดชำระเกิดขึ้นในเวลานั้นคำฟ้อง และสามารถนำมาคำนวณรวมเป็นทุนทรัพย์ของคดีได้ ดังนั้นในคำเรียกร้องของโจทก์จึงร้องขอให้จำเลยชำระหนี้จำนวน 11,250 บาท ส่วนดอกเบี้ยที่จะคำนวณจากหนี้เงินต้นนับแต่วันฟ้องไปจนถึงวันที่จำเลยชำระหนี้เต็มจำนวนนั้นถือเป็นดอกผลอันยังไม่ถึงกำหนดเกิดขึ้นในเวลานั้นฟ้อง ซึ่งไม่สามารถนำมาคำนวณรวมเป็นทุนทรัพย์ในคดีได้

(ข) ค่าธรรมเนียมศาลซึ่งเป็นอุปกรณ์รวมอยู่ในคำเรียกร้อง ตามมาตรา 146 โจทก์ ผู้ยื่นคำฟ้องหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ จะต้องรับผิดชอบชำระค่าธรรมเนียมศาล แต่ความรับผิดชอบในชั้นที่สุดสำหรับค่าค่าธรรมเนียมของคู่ความในคดีนั้นมาตรา 161 กำหนดให้ตกอยู่กับคู่ความฝ่ายที่แพ้คดี เว้นแต่ศาลจะเห็นสมควรเป็นอย่างอื่น ดังนั้น นอกจากโจทก์จะเรียกร้องให้จำเลยรับผิดชอบตามจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาอันพิพาทในคดีนั้นแล้ว โจทก์ก็ชอบที่จะเรียกร้องให้จำเลยรับผิดชอบใช้ค่าค่าธรรมเนียมแทนโจทก์ด้วย แต่ค่าธรรมเนียมศาลซึ่งเป็นอุปกรณ์รวมอยู่ในคำเรียกร้องของโจทก์ มาตรา 190 (1) บัญญัติห้ามไม่ให้คำนวณรวมเข้าเป็นทุนทรัพย์พิพาทกันในคดีด้วย

2. การตีราคาทรัพย์สินที่พิพาทกันในคดี

ในกรณีที่มีข้อสงสัยหรือมีข้อโต้แย้งจำนวนทุนทรัพย์หรือราคานั้น มาตรา 190(2) ให้ศาลกะประมาณตามที่เป็นอยู่ในเวลาขึ้นฟ้องคดี ซึ่งวงหลักเกณฑ์สำคัญไว้ ดังนี้

(ก) ศาลเป็นผู้มีหน้าที่ตีราคา มาตรา 190(2) กำหนดไว้ว่าหากกรณีมีข้อสงสัยหรือข้อโต้แย้งเรื่องราคาทรัพย์สินที่พิพาท ให้ศาลเท่านั้นเป็นผู้ตีราคา โจทก์ จำเลย หรือบุคคลอื่นใดจะกะประมาณราคาทรัพย์สินที่พิพาทเองไม่ได้

(ข) ศาลต้องกะประมาณราคาตามสภาพของทรัพย์สินที่เป็นอยู่ในเวลาโจทก์ยื่นคำฟ้อง มาตรา 190(2) บัญญัติไว้ว่า “...ให้ศาลกะประมาณตามที่เป็นอยู่ในเวลาขึ้นฟ้องคดี” ดังนั้นในการตีราคาทรัพย์สินที่พิพาทเพื่อกำหนดจำนวนทุนทรัพย์นั้น ศาลจะต้องกะประมาณราคาทรัพย์สินนั้นตามสภาพของทรัพย์สินที่เป็นอยู่ ณ ช่วงเวลาที่โจทก์ยื่นคำฟ้อง เพราะเหตุว่าราคาของทรัพย์สินนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะทางเศรษฐกิจศาลจึงต้องตีราคาทรัพย์สินตามสภาพของทรัพย์สินที่เป็นอยู่ตามราคาในท้องตลาดในวันที่โจทก์ยื่นฟ้องคดีนั่นเอง

3. คดีอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้อ

ในกรณีซึ่งเป็นคดีที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้อนั้น มาตรา 190(3) กำหนดหลักเกณฑ์ในการคำนวณจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาอันพิพาทกันในคดีไว้ดังนี้

(ก) กรณีโจทก์ฟ้องเรียกเอาแก่จำเลยคนเดียว คดีอันเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้ออันมีจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา แต่โจทก์เรียกร้องเอาแก่จำเลยคนเดียว มาตรา 190(3) ตอนต้นกำหนดไว้ว่าให้รวมจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาเหล่านั้นเข้าด้วยกัน หากรวมคำนวณแล้วเกินสี่หมื่นบาทหรือเกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาก็ไม่ถือว่าเป็นคดีมโนสาร่วมตามมาตรา 189(1) เช่น ธนาคารโจทก์ฟ้องขอให้จำเลยรับผิดชอบใช้เงินจำนวน 20,000 บาทตามสัญญากู้เบิกเงินเกินบัญชีข้อหาหนึ่ง และ

จำนวน 10,000 บาทตามสัญญากู้ยืมอีกข้อหาหนึ่ง และตามสัญญาขายลดตัวเงินอีกจำนวน 10,000 บาทอีกข้อหาหนึ่ง เช่นนี้ ถือเป็นคดีที่เกี่ยวข้องด้วยทรัพย์สินที่มีหลายข้อหาและโจทก์ได้เรียกร้องชำระหนี้เอาแก่จำเลยเพียงรายเดียว ตามมาตรา 190(3) ตอนต้นจึงกำหนดให้รวมจำนวนทุนทรัพย์เข้าด้วยกัน โดยเมื่อรวมแล้วหากไม่เกินสี่หมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ย่อมถือว่าเป็นคดีมีโนสาร่ตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 189(1)

(ข) กรณีโจทก์เรียกร้องเอาแก่จำเลยหลายคน คดีอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้อหาและเรียกร้องเอาแก่จำเลยหลายคนนั้น มาตรา 190(3) ตอนท้ายกำหนดว่าให้ถือเอาจำนวนที่เรียกร้องเอาจากจำเลยรายหนึ่ง ๆ นั้นเป็นประมาณแก่การที่จะถือว่าเป็นคดีมีโนสาร่หรือไม่ กล่าวคือ ไม่ต้องนำมาคำนวณรวมกันเหมือนอย่างกรณีเรียกร้องเอาจากจำเลยรายเดียวตามมาตรา 190(3) ตอนต้น เช่น นาย ก. ให้นาย ข. นาย ค. และนาย ง. กู้ยืมเงินโดยทำสัญญากู้ร่วมกันฉบับเดียวระบุชัดเจนว่า นาย ข. กู้เงินไป 20,000 บาท นาย ค. กู้เงินไป 30,000 บาท และนาย ง. กู้เงินไป 40,000 บาท เมื่อครบกำหนดชำระลูกหนี้ทุกรายไม่ชำระหนี้ นาย ก. ฟ้องลูกหนี้ทุกรายให้ชำระหนี้เงินต้นพร้อมด้วยดอกเบี้ยคิดจากวันฟ้องไปจนกว่าจะชำระหนี้จนครบ เมื่อรวมความรับผิดชอบของลูกหนี้ทั้งหมดแล้วจะเห็นว่ามีจำนวน 90,000 บาทซึ่งไม่ถือว่าเป็นคดีมีโนสาร่ตามมาตรา 189(1) แต่กรณีเช่นนี้ มาตรา 190(3) ตอนท้ายกำหนดให้ถือเอาจำนวนที่เรียกเอาแก่จำเลยแต่ละรายเป็นประมาณแก่การที่จะถือว่าเป็นคดีมีโนสาร่ดังนั้น จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ จำนวนหนี้ที่เรียกเอาแก่ลูกหนี้แต่ละรายไม่เกินสี่หมื่นบาทก็ถือได้ว่าเป็นคดีมีโนสาร่ตามการคำนวณทุนทรัพย์ตามมาตรา 190(3) ตอนท้ายนั่นเอง

มาตรา 190 จัตวา “ในคดีมีโนสาร่ ให้โจทก์เสียค่าขึ้นศาลในศาลชั้นต้นเท่ากับจำนวนค่าขึ้นศาลที่เรียกเก็บในคดีที่มีค่าขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ค่าขึ้นศาลในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกานั้น ให้ผู้อุทธรณ์หรือผู้ฎีกาเสียตามจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาทรัพย์สินที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา แล้วแต่กรณี”

เนื่องจากการคิดค่าขึ้นศาลสำหรับคดีสามัญตามตาราง 1 ข้อ (1)(ก) ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น กำหนดไว้ว่าถ้าเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์โจทก์ต้องเสียค่าขึ้นศาลตามทุนทรัพย์ที่พิพาทในอัตรา 2.50 บาท ต่อทุก 100 บาท แต่ไม่เกิน 200,000 บาท แต่ถ้าเป็นคดีไม่มีทุนทรัพย์โจทก์จะต้องเสียค่าขึ้นศาล 200 บาท ซึ่งเดิมนั้นคดีมีโนสาร่จะต้องเสียค่าขึ้นศาลแบบคดีสามัญ แต่ตามมาตรา 190 จัตวาที่แก้ไขใหม่นี้ได้กำหนดให้โจทก์ต้องเสียค่าขึ้นศาลชั้นต้นเท่ากับค่าขึ้นศาลที่เรียกเก็บในคดีที่มีค่าขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ซึ่งตามตาราง 1 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ข้อ (2)(ก) กำหนดให้เรียกเก็บค่าขึ้นศาลจำนวน 200

บาท ดังนั้น คติมนโสรเรจึงเสียดำเนินศาลชั้นต้นจำนวน 200 บาท โดยไม่คำนึงว่าคติมนโสรเรนั้นจะมีจำนวนทุนทรัพย์เท่าไร ทั้งนี้ เฉพาะค่าขึ้นศาลชั้นต้นเท่านั้น หากเป็นค่าขึ้นศาลในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาของคติมนโสรเรตามมาตรา 190 จัตวา วรรคสอง ยังคงกำหนดให้ต้องเสียดำเนินศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเหมือนอย่างค่าขึ้นศาลคดีสามัญดังเดิม คือคิดตามจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาทรัพย์สินที่พิพาทกัน

การกำหนดค่าขึ้นศาลในศาลชั้นต้นในอัตราตายตัวโดยกำหนดให้คิดค่าขึ้นศาลเท่ากับที่เรียกเก็บจากคดีที่ร้องขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ จำนวน 200 บาท ตามมาตรา 190 จัตวานั้น ซึ่งในบางกรณีทุนทรัพย์ของคดีเมื่อคำนวณตามอัตรา 2.50 บาท ต่อทุก 100 บาท อย่างคดีสามัญแล้วนั้นค่าขึ้นศาลอาจจะไม่ถึง 200 เช่นนี้ ดูเหมือนจะเป็นการเพิ่มภาระค่าขึ้นศาลให้แก่โจทก์ ซึ่งเหมือนว่าจะไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการแก้ไขกฎหมายที่มุ่งหมายจะให้เป็นความประหยัดค่าใช้จ่ายแก่คู่ความ แต่แท้ที่จริงแล้วกฎหมายมุ่งหมายจะให้เกิดความสะดวกและคล่องตัวในการปฏิบัติงานมากกว่าเพื่อที่ทั้งโจทก์และเจ้าหน้าที่จะได้ไม่ต้องมาคำนวณค่าขึ้นศาลให้วุ่นวาย

ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติยังเกิดปัญหาในการตีความขึ้นว่ากรณีที่โจทก์มิได้ฟ้องขอให้ชำระดอกเบี้ย ค่าเช่า หรือค่าเสียหาย อันต่อเนื่องคำนวณถึงวันฟ้องซึ่งหากเรียกมาด้วยแล้วจะทำให้ทุนทรัพย์พิพาทเกิน 40,000 บาทและจะไม่เป็นคติมนโสรเรตามมาตรา 189(1) ที่จะใช้วิธีพิจารณาคดีมนโสรเร ดังนั้น โจทก์จึงฟ้องเรียกเพียงเงินต้นจำนวน 40,000 บาทเพื่อที่จะได้รับประโยชน์จากวิธีพิจารณาคดีมนโสรเร และหากโจทก์มีคำขอให้จำเลยชำระดอกเบี้ย ค่าเช่า หรือค่าเสียหายคิดตั้งแต่วันฟ้องไปจนกว่าจำเลยจะชำระหนี้ครบ โจทก์จะต้องเสียดำเนินศาลอนาคตอีก 100 บาท ตามตาราง 1 ข้อ (4) หรือไม่ ซึ่งปัญหานี้ท่านอาจารย์ ธานิส เกศวพิทักษ์ รองอธิบดีศาลแพ่งธนบุรี ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า มาตรา 190 จัตวา ไม่ได้กล่าวเรื่องค่าขึ้นศาลอนาคตไว้เฉพาะ ดังนั้นจึงน่าที่จะต้องบังคับตามมาตรา 195 คือนำบทบัญญัติในคดีสามัญมาใช้บังคับแก่คติมนโสรเรด้วย เมื่อโจทก์มิได้ฟ้องขอให้ชำระดอกเบี้ย ค่าเช่า หรือค่าเสียหาย อันต่อเนื่องคำนวณถึงวันฟ้องที่ศาลมีอำนาจพิพากษาหรือสั่งให้จำเลยชำระเงินถึงวันชำระเสร็จตามมาตรา 142 อยู่แล้ว กรณีจึงต้องตามตาราง 1 ข้อ (4) ที่โจทก์ต้องเสียดำเนินศาลอนาคตด้วย²⁴ แต่อย่างไรก็ตามอาจมีผู้ที่แย้งความคิดเห็นดังกล่าวได้ว่ามาตรา 190 จัตวา วรรคหนึ่ง ได้วางหลักเกณฑ์การเรียกเก็บค่าขึ้นศาลชั้นต้นในคติมนโสรเรไว้โดยเฉพาะชัดเจนแล้ว จึงไม่อาจนำตาราง 1 ข้อ (4) เรื่องค่าขึ้นศาลอนาคตที่ใช้บังคับแก่คดีสามัญมาใช้บังคับแก่คติมนโสรเร ตามนัยแห่งมาตรา 195 ได้อีก เพราะมาตรา 195 เปิดช่องให้นำเอาบทบัญญัติในคดีสามัญมาใช้กับคติมนโสรเรได้ต่อเมื่อบทบัญญัติคติมนโสรเรไม่ได้บัญญัติไว้เท่านั้น ดังนั้น ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจึงต้องรอพิจารณาตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไป

²⁴ ธานิส เกศวพิทักษ์, การบริหารจัดการคดีมนโสรเรและคดีไม่มีข้ออยู่ยากของศาลยุติธรรม, (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร : 2542), หน้า 30.

(ก) ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีมโนสาร

มาตรา 2 “ห้ามมิให้เสนอคำฟ้องต่อศาลใด เว้นแต่

(1) เมื่อได้พิจารณาถึงสภาพแห่งคำฟ้องและชั้นของศาลแล้วปรากฏว่าศาลนั้นมีอำนาจที่จะพิจารณาพิพากษาคดีนั้นได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และ

(2) เมื่อได้พิจารณาถึงคำฟ้องแล้วปรากฏว่าคดีนั้นอยู่ในเขตศาลนั้นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ว่าด้วยศาลที่จะรับฟ้อง และตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดเขตศาลด้วย”

มาตรา 2 ได้วางหลักเกณฑ์ในการยื่นคำฟ้องของโจทก์ในคดีแพ่งไว้ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่ต้องพิจารณาดังนี้

1. เขตอำนาจศาล

มาตรา 2(1) กำหนดให้ต้องพิจารณาถึงสภาพแห่งคำฟ้องและชั้นของศาลว่าศาลที่จะยื่นคำฟ้องนั้นเป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นตามที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรมหรือไม่อย่างไร ประกอบกับมาตรา 170 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “ห้ามมิให้ฟ้อง พิพากษา และชี้ขาดตัดสินคดีเป็นครั้งแรกในศาลหรือโดยศาลอื่นนอกจากศาลชั้นต้น เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนเป็นอย่างอื่น” ซึ่งตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาตรา 2 กำหนดให้ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญารุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ศาลจังหวัด ศาลแขวง ศาลแรงงานกลาง ศาลภาษีอากรกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลล้มละลายกลาง

ซึ่งศาลอาญา ศาลอาญารุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ศาลแรงงานกลาง ศาลภาษีอากรกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลล้มละลายกลาง เหล่านี้เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาและคดีเฉพาะที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นๆ กำหนด

ดังนั้น ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีมโนสาร จึงเป็นศาลแขวง ศาลจังหวัด ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ และศาลแพ่งธนบุรี ซึ่งแต่ละศาลก็มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีมโนสารตามมาตรา 189(1) และ (2) ดังนี้

(ก) คดีมโนสารตามมาตรา 189(1) ซึ่งเป็นคดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ไม่เกินสี่หมื่นบาท ซึ่งเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาตรา 17 ประกอบกับมาตรา 25(4) ที่กำหนดให้ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสามแสนบาท ดังนั้น คดีมโนสารตามมาตรา 189(1) ซึ่งเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสี่หมื่นบาทและเกิดขึ้นในเขตอำนาจของศาลแขวงใด โจทก์ก็ต้องยื่นฟ้องที่เขตศาลแขวงนั้น จะไปยื่นฟ้องที่เขตอำนาจของศาลอื่นไม่ได้ เว้นแต่กรณีที่ยังขาดนั้น ไม่มีศาลแขวง หรือมีศาลแขวงแต่คดีข้อพิพาทเกิดขึ้นนอกเขตของศาลแขวงนั้น โจทก์ก็สามารถที่จะยื่นฟ้องที่ศาลจังหวัดได้

(ข) คติมโนสาเร่ตามมาตรา 189(2) ซึ่งเป็นคดีฟ้องจับได้บุคคลใดๆ ออกจาก อสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นฟ้องไม่เกินเดือนละสี่พันบาท ซึ่งเป็นคดีที่ไม่มีทุนทรัพย์ จึงไม่อยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลแขวง เพราะไม่ใช่คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน สามแสนบาท ดังนั้น คติมโนสาเร่ตามมาตรา 189(2) จึงอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาล จังหวัด ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ และศาลแพ่งธนบุรี แล้วแต่ว่าเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในเขต อำนาจของศาลใด

2. เขตศาล

(ก) เขตศาลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยศาลที่จะรับคำฟ้อง ตามมาตรา 3 มาตรา 4 มาตรา 4 ทวิ มาตรา 4 ตริ และมาตรา 5 ซึ่งหากเป็นคดีที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ก็ต้องยื่น ฟ้องต่อศาลที่อสังหาริมทรัพย์นั้นตั้งอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ตามมาตรา 4 ทวิ และหากไม่ใช่คดีที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ก็ต้องยื่นฟ้องต่อศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขต หรือต่อ ศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาลตามมาตรา 4(1) เป็นต้น

(ข) เขตศาลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดเขตศาล นอกจากมาตรา 2(2) จะ กำหนดให้พิจารณาเขตศาลตามบทบัญญัติว่าด้วยศาลที่จะรับคำฟ้องแล้วนั้นยังได้กำหนดให้ พิจารณาเขตศาลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดเขตศาลด้วย ทั้งนี้ เพราะตามพระธรรมนูญศาล ยุติธรรมมาตรา 16 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ศาลชั้นต้นมีเขตตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนด ไว้” ดังนั้น ในการพิจารณาว่าคดีเกิดขึ้นในเขตศาลชั้นต้นใด โจทก์จะต้องตรวจสอบเขตของศาล ชั้นต้นนั้นตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลชั้นต้นนั้นๆ กำหนดไว้ด้วย

(ง) บทบังคับให้ศาลต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างคติมโนสาเร่

มาตรา 190 ทวิ “ในคติมโนสาเร่ให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามบทบัญญัติใน หมวดนี้” ซึ่งหมายความว่าเมื่อเป็นคติมโนสาเร่แล้ว ศาลต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามบท บัญญัติในหมวด 1 วิธีพิจารณาคติมโนสาเร่ ตั้งแต่มาตรา 189 ถึงมาตรา 196 เท่านั้น บทบัญญัติใน ภาคหนึ่ง บททั่วไป และภาค 2 ลักษณะ 1 วิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้นจะนำมาบังคับแก่การ พิจารณาและการชี้ขาดตัดสินคติมโนสาเร่ได้ต่อเมื่อไม่มีบทบัญญัติในหมวดที่ว่าด้วยวิธีพิจารณาคติ มโนสาเร่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นเท่านั้น ดังนั้น เมื่อข้อพิพาทเป็นคติมโนสาเร่ศาลจึงต้องพิจารณาคดีโดย นำเอากระบวนการพิจารณาคติมโนสาเร่มาบังคับใช้อย่างเคร่งครัด จะนำเอากระบวนการพิจารณาคดีสามัญมาใช้ กับการดำเนินคติมโนสาเร่ไม่ได้

(จ) การยื่นฟ้องคดีโมเสเร

มาตรา 191 “วิธีฟ้องคดีโมเสเรนั้น โจทก์อาจยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือ หรือแถลง
ข้อหาด้วยวาจาต่อศาลก็ได้

ในกรณีที่โจทก์ยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือ หากศาลเห็นว่าคำฟ้องดังกล่าวไม่ถูกต้อง
หรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องในส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือ
ชัดเจนขึ้นได้

ถ้าโจทก์มาแถลงข้อหาด้วยวาจาตั้งกล่าวแล้ว ให้ศาลบันทึกรายการแห่งข้อหาเหล่านั้นไว้
อ่านให้โจทก์ฟัง แล้วให้โจทก์ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ”

ตามมาตรา 191 นี้ วิธีการฟ้องคดีโมเสเรจะแตกต่างจากการฟ้องคดีสามัญ
เนื่องจากคดีโมเสเรนั้น โจทก์สามารถเลือกที่จะยื่นฟ้องคดีต่อศาลได้ 2 วิธี คือ (1) ยื่นฟ้องเป็น
หนังสือเหมือนอย่างคดีสามัญ หรือ (2) แถลงข้อหาด้วยวาจาต่อศาล ก็ได้

สำหรับคำฟ้องในคดีสามัญนั้น กำหนดว่าคำฟ้องนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือและ
ต้องแสดงโดยแจ้งชัดซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับ รวมถึงข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลัก
แห่งข้อหาเช่นว่านั้น ตามมาตรา 172 ดังนั้น หากคำฟ้องของโจทก์ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดแจ้งหรือขาด
สาระสำคัญบางเรื่องซึ่งถึงขนาดที่ทำให้เป็นฟ้องเคลือบคลุมได้นั้น ศาลจะมีคำสั่งให้ยกคำฟ้องที่
เคลือบคลุมนั้นได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 172 วรรคสาม ที่ได้วางหลักเกณฑ์ให้อำนาจศาลตรวจรับคำฟ้อง
แล้วสั่งรับไว้ หรือให้ยกเสีย หรือให้คืนไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในเรื่องคำฟ้องคดีสามัญนั้น กฎหมาย
ไม่ได้ให้อำนาจศาลที่จะสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องให้ถูกต้อง

ซึ่งต่างจากกรณีคำฟ้องในคดีโมเสเร นอกจากจะให้โจทก์เลือกแล้วว่าจะยื่นคำฟ้อง
เป็นหนังสือหรือจะฟ้องคดีด้วยวาจาแล้วนั้น กรณีที่โจทก์ยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือนั้น มาตรา 191 บัญญัติ
วางหลักให้อำนาจแก่ศาลไว้ว่า หากศาลเห็นว่าคำฟ้องดังกล่าวไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง
ศาลอาจมีคำสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องในส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นได้ เนื่องจากกฎหมายมีเจตนารมณ์
ที่จะเปิดโอกาสให้โจทก์สามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องมีทนายความซึ่งหาก
โจทก์ยื่นคำฟ้องต่อศาลเอง จึงค่อนข้างเป็นการยากที่คำฟ้องนั้นจะถูกต้องสมบูรณ์ ดังนั้น กฎหมายจึงให้
อำนาจแก่ศาลเข้ามาช่วยตรวจสอบและแก้ไขคำฟ้องของโจทก์ให้ถูกต้อง

การที่ศาลมีบทบาทในการแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องของโจทก์นั้นต้องเป็นกรณีที่คำฟ้อง
นั้นไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่องที่อยู่ในวิสัยพอที่ศาลจะสั่งให้แก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้อง
ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่หากคำฟ้องนั้นบกพร่องในเรื่องที่สำคัญๆ เช่น อำนาจฟ้องของโจทก์ หรือการไม่
กระทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด เช่นนี้ โจทก์ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องจำเลย หากในเรื่องคำฟ้องของโจทก์
บกพร่องไม่ ศาลจึงไม่สามารถสั่งแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องดังกล่าวได้ และต้องสั่งยกคำฟ้องของโจทก์เสีย
เนื่องจากโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง

ทั้งนี้ ในกรณีที่โจทก์ยื่นฟ้องด้วยวาจาโดยการแถลงข้อหาต่อศาล ซึ่งศาลจะต้องปฏิบัติตามมาตรา 191 วรรคสาม คือศาลจะต้องบันทึกรายการแห่งข้อหาเหล่านั้นไว้ อ่านให้โจทก์ฟัง แล้วให้โจทก์ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ ซึ่งหากเป็นเรื่องที่โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง เช่นนี้ศาลควรจะปฏิบัติเช่นไร ซึ่งปัญหานี้ท่านอาจารย์ ธานิศ เกศพิทักษ์ รองอธิบดีศาลแพ่งธนบุรี ได้เสนอแนวคิดว่าการแถลงข้อหาด้วยวาจาของโจทก์ปรากฏว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง ศาลควรที่จะอธิบายข้อกฎหมายให้โจทก์ทราบว่าตนไม่มีอำนาจฟ้อง การฟ้องร้องดำเนินคดีจะทำให้เสียเปล่า เนื่องจากหากจำเลยหยิบยกเรื่องการไม่มีอำนาจฟ้องของโจทก์ขึ้นต่อสู้แล้วนั้น ศาลจะสั่งยกคำฟ้องของโจทก์ ซึ่งหากเมื่อได้อธิบายให้โจทก์ทราบโดยชัดเจนแล้วแต่โจทก์ยังยืนยันที่จะดำเนินการฟ้องร้องต่อไป ศาลก็ต้องปฏิบัติไปตามขั้นตอนในมาตรา 191 วรรคสาม คือ บันทึกฟ้องด้วยวาจาของโจทก์ไว้แล้วสั่งยกฟ้องไปตามรูปคดี ศาลไม่ควรที่จะปฏิเสธไม่ดำเนินกระบวนการพิจารณา²⁵

นอกจากนี้ หากเรื่องอำนาจฟ้องของโจทก์เป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขได้ เช่น โจทก์มาฟ้องร้องบังคับจำนอง แต่ไม่ได้ทำการบอกกล่าวบังคับจำนองก่อนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 728 เช่นนี้ ท่านอาจารย์ ธานิศ เกศพิทักษ์ รองอธิบดีศาลแพ่งธนบุรี ได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมว่า ศาลไม่ควรที่จะบันทึกฟ้องด้วยวาจาของโจทก์และพิพากษายกฟ้องโจทก์ แต่ควรที่จะอธิบายข้อกฎหมายและขั้นตอนในการบังคับจำนองให้โจทก์ทราบ และแนะนำให้โจทก์กลับไปดำเนินการให้ถูกต้อง ซึ่งหากโจทก์ไม่ปฏิบัติตาม ศาลจึงจะบันทึกฟ้องด้วยวาจาของโจทก์และพิพากษายกฟ้องต่อไป

แต่หากปรากฏตามคำฟ้องของโจทก์ว่าคดีขาดอายุความแล้วนั้น ศาลควรที่จะปฏิบัติเช่นไร ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/29 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อไม่ได้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้ ศาลจะอ้างเอาอายุความมาเป็นเหตุยกฟ้องไม่ได้” จึงเห็นได้ว่าเรื่องอายุความนั้นเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะต้องพิจารณาและยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในคดีเอง ดังนั้นในชั้นรับคำฟ้องหรือบันทึกคำฟ้องด้วยวาจานั้น หากจำเลยยังไม่ได้ยกเรื่องคดีโจทก์ขาดอายุความขึ้นต่อสู้ ศาลก็ไม่มีอำนาจยกเรื่องคดีขาดอายุความมาเป็นเหตุในการพิพากษายกฟ้องได้ ซึ่งศาลอาจอธิบายให้โจทก์ทราบเกี่ยวกับเรื่องคดีขาดอายุความและข้อต่อสู้ที่จำเลยอาจยกขึ้นมาเพื่อเป็นเหตุยกฟ้องของโจทก์ได้ เพื่อให้โจทก์พิจารณาและตัดสินใจเอง หากโจทก์รับความเสี่ยงโดยจะดำเนินคดีต่อ ศาลก็ต้องบันทึกคำฟ้องด้วยวาจานั้นไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรณียกคำให้การของจำเลย หากจำเลยยื่นคำให้การด้วยวาจาในวันนัดพิจารณาศาลควรจะต้องมีความระมัดระวังในการสอบถามคำให้การของจำเลยและไม่ควรชี้แนะหรือแนะนำให้จำเลยยกเรื่องคดีขาดอายุความขึ้นต่อสู้ เพราะว่าเป็นเรื่องของจำเลยที่จะต้องยกขึ้นต่อสู้เองเพราะหากศาลบอกกล่าวหรือชี้แนะจำเลยให้ยกคดีขาดอายุความขึ้นต่อสู้และเป็นเหตุให้ศาลยกฟ้องคดีโจทก์ เช่นนี้ อาจเป็นเหตุให้โจทก์อุทธรณ์คำสั่งศาลหรือกระบวนการพิจารณาของศาลได้ว่าไม่วางตัวเป็นกลาง

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

ดังนั้น หากพิจารณาตามเจตนารมณ์ของคดีโมสาร์และคดีไม่มีข้อผูกมัดที่แก้ไขใหม่ที่มีมุ่งหวังให้คู่ความสามารถดำเนินคดีได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และดำเนินการได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีทนายความนั้น กรณีคดีขาดอายุความดังกล่าวไว้ข้างต้น หากจำเลยยื่นคำให้การด้วยวาจาด้วยตนเอง โดยไม่มีทนายความให้คำปรึกษาและไม่ได้รับการแนะนำหรือศึกษามาก่อนล่วงหน้าย่อมเป็นการยากที่จำเลยจะทราบและยกเรื่องคดีขาดอายุความขึ้นต่อสู้ในคดีโจทก์ ซึ่งหากจำเลยมีความรู้หรือทราบถึงข้อต่อสู้ที่ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการต่อสู้คดีของจำเลยเป็นอย่างมาก และอาจทำให้จำเลยชนะคดีนั้นได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าเพื่อประโยชน์ของจำเลยเอง จำเลยควรที่จะปรึกษานักกฎหมายหรือทนายความเพื่อศึกษาถึงข้อกฎหมายและแนวทางในการให้การต่อสู้คดีความในศาล เพื่อให้ทราบถึงสิทธิและข้อต่อสู้ที่ตนจะสามารถยกขึ้นต่อสู้โจทก์ได้ เพราะศาลไม่สามารถก้าวล่วงไปชี้แนะหรือแนะนำให้จำเลยยกประเด็นขึ้นต่อสู้โจทก์เองได้ มิฉะนั้น จะถูกครหาว่าวางตัวไม่เป็นกลางได้

การฟ้องคดีโมสาร์โดยการแถลงข้อหาด้วยวาจาตามมาตรา 191 วรรคหนึ่ง โจทก์ไม่จำเป็นต้องมาแถลงด้วยตนเองก็ได้ ซึ่งเดิมมาตรา 191 วรรคหนึ่ง เคยบัญญัติไว้ว่า “โจทก์อาจมาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อหน้าศาลด้วยตนเอง” ทั้งนี้ มาตรา 191 วรรคหนึ่งซึ่งได้แก้ไขใหม่นี้ได้บัญญัติเสียใหม่โดยชัดเจนว่า “วิธีฟ้องคดีโมสาร์นั้น โจทก์อาจยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือหรือมาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อศาลก็ได้” จึงเห็นได้ชัดว่าตามกฎหมายที่แก้ไขใหม่นี้การยื่นคำฟ้องด้วยวาจาในคดีโมสาร์นั้น โจทก์ไม่จำเป็นต้องมาแถลงข้อหาด้วยวาจาด้วยตนเองก็ได้ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติทั่วไปในคดีสามัญ มาตรา 60 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือผู้แทน โดยชอบธรรมในกรณีที่คู่ความเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือผู้แทนในกรณีที่คู่ความเป็นนิติบุคคลจะว่าความด้วยตนเองและดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งปวงตามที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์ของตนหรือจะแต่งตั้งทนายความคนเดียวหรือหลายคนให้ว่าความและดำเนินกระบวนการแทนตนได้

ถ้าคู่ความหรือผู้แทน โดยชอบธรรมหรือผู้แทนดั่งที่ได้กล่าวมาแล้วทำหนังสือมอบอำนาจให้บุคคลใดเป็นผู้แทนตนในคดี ผู้รับมอบอำนาจเช่นว่านั้นจะว่าความอย่างทนายความไม่ได้แต่ยอมแต่งตั้งทนายความเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาได้”

จะเห็นได้ว่ามาตรา 60 นี้ คู่ความในคดีแพ่งไม่จำเป็นต้องว่าความหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาเองทั้งหมด สามารถที่จะแต่งตั้งทนายความหรือมอบอำนาจให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้แทนของตนก็ได้ ดังนั้น โจทก์ในคดีโมสาร์เมื่อประสงค์จะแถลงข้อหาด้วยวาจาจึงสามารถมอบอำนาจหรือแต่งตั้งทนายความหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้แทนตนได้ โดยที่ทนายความหรือผู้รับมอบอำนาจนั้นสามารถที่จะแถลงข้อหาด้วยวาจาแทนโจทก์และลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญในบันทึกคำฟ้องแทนโจทก์ได้เช่นกัน

กรณีคำฟ้องที่ยื่นต่อศาลมิใช่คดีโมเสราเร

เมื่อโจทก์ยื่นคำฟ้องต่อศาลนั้น ศาลจะตรวจคำฟ้องและพิจารณาตามคำฟ้องนั้นว่ามีลักษณะเข้าตามองค์ประกอบที่กฎหมายกำหนดเป็นคดีโมเสราเรตามมาตรา 189(1) หรือ (2) หรือไม่อย่างไร ซึ่งหากเป็นคดีโมเสราเร ศาลก็จะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโมเสราเรต่อไป แต่หากพิจารณาคำฟ้องของโจทก์แล้วไม่เข้าลักษณะคดีโมเสราเร ศาลก็จะพิจารณาคดีต่อไปแบบคดีสามัญ ซึ่งโจทก์ก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการพิจารณาคดีโมเสราเร หรือภายหลังมีการแก้ไขเพิ่มเติมฟ้องหรือกรณีฟ้องแย้งทำให้คดีนั้นไม่ใช่คดีโมเสราเรอีกต่อไป เช่นนี้ มาตรา 192 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ให้ศาลปฏิบัติดังต่อไปนี้

มาตรา 192 “เมื่อศาลเห็นว่าคดีที่ฟ้องไม่ใช่คดีโมเสราเร และศาลนั้นมีเขตอำนาจที่จะพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีสามัญได้ ถ้าคดีนั้นได้ฟ้องโดยคำแถลงด้วยวาจา ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้โจทก์ยื่นคำฟ้องเป็นหนังสืออย่างคดีสามัญ แต่ถ้าคดีนั้นได้ยื่นคำฟ้องเป็นหนังสืออยู่แล้ว ห้ามมิให้ศาลออกหมายเรียกอย่างอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้สำหรับคดีสามัญ

ถ้าคดีนั้นไม่ใช่คดีโมเสราเรต่อไปเนื่องจากได้มีคำฟ้องเพิ่มเติมยื่นเข้ามาภายหลัง และศาลนั้นมีเขตอำนาจที่จะพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีสามัญได้ ก็ให้ศาลดำเนินการพิจารณาคดีไปอย่างคดีสามัญ

ในกรณีใดกรณีหนึ่งดังกล่าวมาแล้ว ถ้าศาลไม่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีสามัญให้ศาลมีคำสั่งคืนคำฟ้องนั้นเพื่อไปยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจ

ในกรณีที่จำเลยฟ้องแย้งเข้ามาในคดีโมเสราเรและฟ้องแย้งนั้นไม่ใช่คดีโมเสราเร หรือในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาคดีสามัญรวมกับคดีโมเสราเร ให้ศาลดำเนินการพิจารณาคดีโมเสราเรไปอย่างคดีสามัญ แต่เมื่อศาลพิจารณาถึงจำนวนทุนทรัพย์ ลักษณะคดี สถานะของคู่ความ หรือเหตุสมควรประการอื่นแล้วเห็นว่าการนำบทบัญญัติในหมวดนี้ไปใช้บังคับแก่คดีในส่วนฟ้องแย้งหรือคดีสามัญเช่นนั้นจะทำให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่ายก็ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคดีในส่วนของการฟ้องแย้งหรือคดีสามัญนั้นอย่างคดีโมเสราเรได้

คำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งของศาลตามวรรคสี่ไม่กระทบถึงคำขึ้นศาลที่คู่ความแต่ละฝ่ายต้องชำระอยู่ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งเช่นนั้น”

1. กรณีคำฟ้องนั้นมีคดีโมเสราเรตั้งแต่ต้น

มาตรา 192 วรรคแรก วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า เมื่อศาลตรวจคำฟ้องของโจทก์แล้วเห็นว่าคำฟ้องนั้นไม่ใช่คดีโมเสราเรตามมาตรา 189(1) หรือ (2) แล้วนั้น และหากศาลนั้นมีเขตอำนาจที่จะพิจารณาคดีสามัญได้ก็ให้ศาลพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีสามัญต่อไป โดยมีหลักเกณฑ์ว่า

(ก) หากโจทก์แถลงฟ้องด้วยวาจา ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้โจทก์ยื่นคำฟ้องมาเป็นหนังสืออย่างคดีสามัญต่อไป หรือ

(ข) หากโจทก์ยื่นคำฟ้องเป็นหนังสืออยู่แล้ว ก็ห้ามมิให้ศาลออกหมายเรียกอย่างอื่นนอกจากที่บัญญัติไว้สำหรับคดีสามัญ

แต่หากศาลนั้นไม่มีเขตอำนาจพิจารณาคดีนั้นอย่างคดีสามัญ มาตรา 192 วรรคสามก็กำหนดให้ศาลมีคำสั่งคืนคำฟ้องนั้นเพื่อให้โจทก์นำไปยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจเสียใหม่

2. กรณีคำฟ้องนั้นมีโชคดีมโนสาเร่ในภายหลัง

มาตรา 192 วรรคสอง วางหลักเกณฑ์ไว้สำหรับกรณีที่เดิมคำฟ้องของโจทก์เป็นคดีมโนสาเร่ แต่ได้มีคำฟ้องเพิ่มเติมยื่นเข้ามาภายหลังและเป็นเหตุให้คดีดังกล่าวไม่เป็นคดีมโนสาเร่อีกต่อไป และหากศาลนั้นมีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีอย่างคดีสามัญได้ก็ให้ศาลนั้นดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างคดีสามัญต่อไปได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าคำฟ้องตั้งแต่แรกของโจทก์นั้นทำขึ้นเป็นหนังสือหรือไม่อย่างไรและโจทก์ก็ไม่จำเป็นต้องกลับไปดำเนินการทำคำฟ้องใหม่เป็นหนังสือเหมือนในกรณีมาตรา 192 วรรคหนึ่ง ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องของโจทก์นั้นอาจเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมข้อหาที่เสนอต่อศาลตั้งแต่แรก ตามมาตรา 179 ประกอบมาตรา 195 การแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องในคดีมโนสาเร่อาจเป็นการเพิ่มจำนวนทุนทรัพย์ หรือราคาทรัพย์สินที่พิพาทในฟ้องเดิม หรือเพิ่มเติมฟ้องให้ถูกต้องสมบูรณ์ก็ได้ ซึ่งการเพิ่มเติมคำฟ้องโดยการเพิ่มจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาทรัพย์สินที่พิพาทนั้น หากจำนวนทุนทรัพย์ที่กล่าวอ้างนั้นมีจำนวนเกินสี่หมื่นบาทหรือเกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาแล้วก็จะทำให้คดีนั้นไม่เป็นคดีมโนสาเร่อีกต่อไปหรือการเพิ่มเติมข้อหาขึ้นอีกในภายหลังอาจเข้าลักษณะเป็นคดีอันเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่มีข้อหาหลายข้อซึ่งจะต้องคำนวณทุนทรัพย์ตามมาตรา 190 (3) ซึ่งหากไม่เป็นคดีมโนสาเร่แล้วนั้นศาลจะต้องพิจารณาคดีนั้นต่อไปอย่างคดีสามัญเช่นเดียวกับมาตรา 192 วรรคหนึ่ง หากศาลนั้นไม่มีเขตอำนาจที่จะพิจารณาคดีอย่างคดีสามัญ ก็ให้ศาลส่งคืนคำฟ้องให้แก่โจทก์เพื่อนำไปยื่นต่อศาลที่มีเขตอำนาจเสียใหม่ ตามมาตรา 192 วรรคสาม

3. กรณีฟ้องแย้งมีโชคดีมโนสาเร่ หรือศาลสั่งให้พิจารณาคดีสามัญรวมกับคดีมโนสาเร่

มาตรา 192 วรรคสี่ เป็นหลักเกณฑ์ที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นว่า ในกรณีที่จำเลยฟ้องแย้งเข้ามาในคดีมโนสาเร่ และฟ้องแย้งนั้นมีโชคดีมโนสาเร่ หรือในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาคดีสามัญรวมเข้ากับคดีมโนสาเร่ ซึ่งกฎหมายให้ความสำคัญแก่คดีสามัญมากกว่าจึงได้กำหนดให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนั้นต่อไปอย่างคดีสามัญ แต่ทั้งนี้ มาตรา 192 วรรคสี่ตอนท้ายก็ได้บัญญัติข้อยกเว้นไว้ โดยให้อำนาจแก่ศาลในการใช้ดุลพินิจที่จะพิจารณาว่า ในส่วนของฟ้องแย้งที่มีโชคดีมโนสาเร่ หรือคดีสามัญที่พิจารณารวมกับคดีมโนสาเร่นั้นสามารถพิจารณาแบบคดีมโนสาเร่ได้หรือไม่เพราะเหตุว่าหากยึดหลักเกณฑ์ตามมาตรา 192 วรรคสี่ตอนต้นอย่างเคร่งครัดนั้นอาจจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้ เพราะกระบวนการพิจารณาคดีมโนสาเร่จะเอื้อประโยชน์และความรวดเร็วให้แก่คู่ความได้มากกว่ากระบวนการพิจารณาคดีสามัญ

ในการใช้ดุลพินิจของศาลตามมาตรา 192 วรรคสี่ตอนท้ายนี้ กฎหมายวางหลักการใช้ดุลพินิจของศาลว่าจะต้องพิจารณาถึงจำนวนทุนทรัพย์ ลักษณะคดี สถานะของกลุ่มความ หรือเหตุสมควรประการอื่นเพื่อก่อให้เกิดความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่ายด้วย ไม่ใช่ใช้ดุลพินิจได้ตามอำเภอใจ

ซึ่งหากพิจารณาตามตัวบทในมาตรา 192 วรรคสี่นั้นจะเห็นว่าเป็นกรณีที่คำฟ้องของโจทก์นั้นเริ่มต้นเป็นคดีโมฆะและได้มีการฟ้องแย้งหรือรวมพิจารณาเข้ากับคดีสามัญ ทำให้ต้องดำเนินคดีแบบคดีสามัญ มาตรา 192 วรรคสี่ตอนท้าย จึงบัญญัติยกเว้นให้ศาลใช้ดุลพินิจให้พิจารณาคดีแบบโมฆะก็ได้เพื่อความรวดเร็วของคดีและความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย แต่หากคดีเริ่มต้นเป็นคดีสามัญและฟ้องแย้งหรือรวมพิจารณาคดีเข้ากับคดีโมฆะเช่นนี้ ศาลจะสามารถใช้ดุลพินิจตามมาตรา 192 วรรคสี่ตอนท้ายนี้ได้หรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่าหากตีความโดยเคร่งครัดตามตัวบทกฎหมายนั้น อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่คู่ความได้ เพราะจะทำให้คู่ความไม่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการพิจารณาคดีโมฆะที่รวดเร็วและสะดวกกว่าคดีสามัญ และหากพิจารณาจากเจตนารมณ์ของกฎหมายเกี่ยวกับคดีโมฆะแล้วนั้นก็น่าที่จะนำมาบังคับใช้ได้ เพราะเหตุว่าไม่ว่าคดีจะเริ่มต้นด้วยคดีโมฆะแล้วจำเลยฟ้องแย้งเป็นคดีสามัญเข้ามา หรือจะเป็นคดีสามัญแล้วจำเลยฟ้องแย้งเป็นคดีโมฆะเข้ามา หากศาลได้พิจารณาแล้วถึงจำนวนทุนทรัพย์ ลักษณะของคดี สถานะของกลุ่มความ หรือเหตุสมควรอื่นๆ แล้วเห็นว่าจะเป็นการก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วแก่คดีและอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความทั้งสองฝ่ายแล้วศาลก็น่าที่จะมีดุลพินิจสั่งให้พิจารณาคดีแบบคดีโมฆะได้

ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25(4) ที่แก้ไขใหม่นี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแขวงให้สามารถพิจารณาพิพากษาคดีที่มีทุนทรัพย์ได้ไม่เกินสามแสนบาท ดังนั้น การที่จำเลยจะฟ้องแย้งเป็นคดีสามัญเข้ามาในคดีโมฆะต่อศาลแขวง หรือศาลแขวงสั่งให้พิจารณาคดีสามัญรวมกับคดีโมฆะนั้นย่อมมีโอกาสเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตามหากฟ้องแย้งของจำเลยหรือพิจารณาคดีโมฆะเข้ากับคดีสามัญที่มีทุนทรัพย์เกินสามแสนบาทแล้วนั้น ศาลแขวงจะสั่งให้พิจารณาคดีแบบคดีโมฆะตามมาตรา 192 วรรคสี่ตอนท้าย ไม่ได้

ในการคิดค่าขึ้นศาลในกรณีที่ฟ้องแย้งเป็นคดีสามัญเข้ามาในคดีโมฆะ หรือรวมพิจารณาคดีโมฆะเข้ากับคดีสามัญนั้น มาตรา 192 วรรคห้า กำหนดให้คู่ความต้องเสียค่าขึ้นศาลตามลักษณะประเภทของคดีที่ตนฟ้องหรือฟ้องแย้งเข้ามา กล่าวคือ ค่าตั้งของศาลตามมาตรา 192 วรรคสี่ ไม่มีผลกระทบต่อค่าขึ้นศาลที่คู่ความแต่ละฝ่ายต้องชำระตามลักษณะประเภทของคดีที่ตนฟ้องหรือฟ้องแย้งนั่นเอง

(จ) การยื่นคำให้การในคดีโมเสส

มาตรา 193 วรรคสาม “ถ้าคู่ความไม่อาจตกลงกัน หรือไม่อาจประนีประนอมยอมความกันได้ และจำเลยยังไม่ได้ยื่นคำให้การ ให้ศาลสอบถามคำให้การของจำเลยโดยจำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือหรือจะให้การด้วยวาจาก็ได้ ในกรณียื่นคำให้การเป็นหนังสือให้นำมาตรา 191 วรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม ในกรณีให้การด้วยวาจาให้ศาลบันทึกคำให้การรวมทั้งเหตุแห่งการนั้นไว้ อ่านให้จำเลยฟัง แล้วให้จำเลยลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ”

จะเห็นได้ว่าเจตนารมณ์ของวิธีพิจารณาคดีโมเสสนั้น ไม่ใช่เพียงเพื่อสิทธิประโยชน์ให้ฝ่ายโจทก์เท่านั้น แต่ยังให้ประโยชน์แก่จำเลยอีกด้วย ซึ่งเป็นสิทธิประโยชน์ในการยื่นคำฟ้องของโจทก์และในการยื่นคำให้การของจำเลย ซึ่งกฎหมายให้สิทธิเลือกที่จะทำเป็นหนังสือหรือจะทำได้ด้วยวาจาก็ได้ ดังนั้น มาตรา 193 วรรคสาม จึงกำหนดให้ในกรณีที่จำเลยยื่นคำให้การเป็นหนังสือ ก็ให้นำเอามาตรา 191 วรรคสอง มาบังคับใช้โดยอนุโลม กล่าวคือ หากศาลตรวจคำให้การของจำเลยแล้วพบว่าคำให้การดังกล่าวไม่ถูกต้องตามมาตรา 177 วรรคสอง คือ มิได้แสดงโดยชัดแจ้งในคำให้การว่าจำเลยยอมรับหรือปฏิเสธข้อกล่าวอ้างของโจทก์ทั้งสิ้นหรือแต่บางส่วนรวมทั้งไม่ได้อ้างเหตุแห่งการปฏิเสธให้ชัดแจ้ง ซึ่งถือว่าเป็นคำให้การที่ไม่ถูกต้อง หรือขาดสาระสำคัญบางเรื่องซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจแก่ศาลในการช่วยเหลือคู่ความ โดยศาลสามารถสั่งให้จำเลยแก้ไขคำให้การของตนให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นได้ เช่นเดียวกับที่อาจสั่งให้แก้ไขคำฟ้องของโจทก์ได้นั่นเอง

ในการยื่นคำให้การของจำเลยในคดีโมเสสนั้น จำเลยไม่จำเป็นต้องยื่นคำให้การภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับหมายเรียกเหมือนอย่างในคดีสามัญ ทั้งนี้ เพราะมาตรา 193 บัญญัติไว้เฉพาะโดยชัดเจนแล้วว่าจำเลยสามารถที่จะยื่นคำให้การในวันนัดพิจารณาก็ได้โดยในวันนัดพิจารณาหากคู่ความไม่สามารถประนีประนอมยอมความกันได้ และหากจำเลยยังไม่ได้ยื่นคำให้การมาก่อนหน้าวันนัดพิจารณานั้น ก็ให้ศาลเป็นผู้สอบถามคำให้การจากจำเลย ซึ่งจำเลยสามารถที่จะยื่นคำให้การในวันนัดพิจารณาเป็นหนังสือ หรือจะให้การต่อศาลด้วยวาจาก็ได้

เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในกรณีการแถลงคำฟ้องด้วยวาจาของโจทก์ การให้การด้วยวาจาของจำเลยต่อศาลนั้น จำเลยไม่จำเป็นต้องมาให้การด้วยตนเอง อาจจะเป็นทนายความหรือบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งมาจากจำเลยมาให้การต่อศาลแทนจำเลยก็ได้ และเมื่อศาลได้บันทึกคำให้การและอ่านให้ฟังแล้วนั้น ทนายความหรือบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งจากจำเลยก็สามารถที่จะลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญในบันทึกนั้นแทนจำเลยได้อีกด้วย

(ข) กระบวนการพิจารณาคดีมโนสาร

การออกหมายเรียก การไต่ถามและ การยื่นคำให้การในวันนัดพิจารณา

มาตรา 193 วรรคหนึ่ง “ในคดีมโนสาร ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกไปยังจำเลย ในหมายนั้นให้แจ้งประเด็นแห่งคดี และจำนวนทุนทรัพย์หรือราคาที่เกี่ยวข้อง และข้อความว่าให้จำเลยมาศาล เพื่อการไต่ถาม ให้การและสืบพยานในวันเดียวกัน และให้ศาลสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย”

กล่าวคือ เมื่อศาลรับฟ้องคดีมโนสารแล้วนั้น ศาลจะต้องกำหนดวันนัดพิจารณาทันที และต้องนัดพิจารณาโดยเร็วด้วย โดยให้ออกหมายเรียกไปยังจำเลยให้จำเลยมาศาลเพื่อการไต่ถาม ให้การและสืบพยานในวันเดียวกัน ซึ่งนับว่าเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของคู่ความเป็นอย่างมาก

ในกรณีที่โจทก์และจำเลยมาศาลทั้งสองฝ่าย

มาตรา 193 วรรคสอง “ในวันนัดพิจารณา เมื่อโจทก์และจำเลยมาพร้อมกันแล้ว ให้ศาลไต่ถามให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้นก่อน”

ซึ่งนับว่าเป็นเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการไต่ถามข้อพิพาท เพื่อมุ่งหวังให้คดียุติลงด้วยความพอใจและยุติธรรมกับทั้งสองฝ่าย จึงกำหนดให้ศาลมีหน้าที่หลักที่จะต้องทำการไต่ถามให้คู่ความได้ตกลงประนีประนอมกันในเรื่องที่พิพาทนั้นเสียก่อน

ในการแก้ไขเพิ่มเติมหลักวิธีพิจารณาคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น ได้คาดหมายว่าประชาชนที่เคยได้รับความเดือดร้อนในคดีเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยที่จะมาใช้สิทธิทางศาลเท่าไรนัก จะหันกลับมาใช้วิธีพิจารณาคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยากมากขึ้น และคาดว่าศาลจะมีภาระในการไต่ถามคดีเป็นหลัก และเพื่อแบ่งเบาภาระของศาลที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคตนั้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหลักกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจศาลในการเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงประนีประนอมกันตามมาตรา 20 ให้มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งให้อำนาจศาลในการตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของศาลได้ด้วย ตามมาตรา 20 วรรคนี้

มาตรา 20 “ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินการไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไต่ถามให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทนั้น”

มาตรา 20 ทวิ “เพื่อประโยชน์ในการไกล่เกลี่ย เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลจะสั่งให้ดำเนินการเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าตัวความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยจะให้มีความอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้

เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลอาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกัน

หลักเกณฑ์และวิธีการในการไกล่เกลี่ยของศาล การแต่งตั้งผู้ประนีประนอมรวมทั้งอำนาจหน้าที่ของผู้ประนีประนอมให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ข้อสังเกต : จะเห็นได้ว่า แม้เจตนารมณ์ของมาตรา 20 นั้นจะแก้ไขขึ้นเพื่อคดีโมฆะ แต่ก็ตามแต่ก็สามารถนำมาใช้บังคับได้กับคดีสามัญด้วย เพียงแต่แตกต่างกันในสาระสำคัญที่ว่าในคดีสามัญนั้นกฎหมายไม่ได้กำหนดให้ศาลต้องดำเนินการไกล่เกลี่ยให้คู่ความประนีประนอมยอมความกันเสียก่อนดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป ซึ่งก็คือศาลสามารถที่จะดำเนินการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้ แต่สำหรับคดีโมฆะนั้นมาตรา 193 วรรคสอง กำหนดไว้ชัดเจนว่าศาลจะต้องทำการไกล่เกลี่ยให้คู่ความประนีประนอมกันในวันนัดพิจารณาเสียก่อนอย่างเคร่งครัด แม้ว่าพฤติการณ์ในวันนัดพิจารณานั้นยังไม่เหมาะแก่การไกล่เกลี่ยและคู่ความยังไม่อาจประนีประนอมกันได้ก็ตาม ซึ่งหากศาลไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จและดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามมาตรา 193 วรรคสามแล้วนั้น ไม่ว่าจะกระบวนการพิจารณาจะได้ดำเนินการไปเพียงใด หากศาลเห็นเหมาะสมหรือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลก็มีอำนาจที่จะดำเนินการไกล่เกลี่ยให้คู่ความประนีประนอมกันตามมาตรา 20 ซึ่งเป็นบททั่วไปและนำมาบังคับใช้กับคดีโมฆะได้

กรณีโจทก์หรือจำเลยมาศาลเพียงฝ่ายเดียว

- กรณีโจทก์ไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา ปรากฏตาม มาตรา 193 ทวิ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติไว้ชัดเจนว่า “ในคดีโมฆะเมื่อโจทก์ได้ทราบคำสั่งให้มาศาลตามมาตรา 193 แล้ว ไม่มาในวันนัดพิจารณาโดยมิได้ร้องขอเลื่อนคดี หรือแจ้งเหตุขัดข้องที่ไม่มาศาล ให้ถือว่าโจทก์ไม่ประสงค์จะดำเนินคดีต่อไป ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกเสียจากสารบบความ”

- กรณีจำเลยไม่มาศาล ตามมาตรา 193 ทวิ วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อจำเลยได้รับหมายเรียกให้มาศาลตามมาตรา 193 แล้ว ไม่มาในวันนัดพิจารณา โดยมิได้ร้องขอเลื่อนคดีหรือแจ้งเหตุขัดข้องที่ไม่มาศาล ให้ถือว่าจำเลยขาดนัดพิจารณาและให้บังคับตามมาตรา 202 และถ้าจำเลยไม่ได้ยื่นคำให้การก่อนหรือในวันนัดดังกล่าว ให้ถือว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การด้วย” ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดให้จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การได้ในสองกรณีคือ (1) กรณีจำเลยมาศาลในวันนัดพิจารณา แต่ไม่ยอมให้การตามมาตรา 193 วรรคสี่ หรือ (2) กรณีที่จำเลยไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา และไม่ได้ยื่นคำให้การก่อนหรือในวันนัดพิจารณาดังกล่าวตามมาตรา 193 ทวิ วรรคสอง อีกกรณีหนึ่ง ซึ่งประเด็นปัญหากฎหมายเกี่ยวกับกรณีจำเลยขาดนัดในคดีโมฆะนั้น ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

การสืบพยานหลักฐานในคดีมโนสาร

วิธีพิจารณาคดีมโนสารที่แก้ไขใหม่นี้ โดยเฉพาะการนำสืบพยานต่อศาลนั้น กฎหมายแก้ไขให้มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเพิ่มภาระและหน้าที่ให้แก่ศาลสามารถเข้ามามีบทบาทในไต่สวนค้นหาความจริงด้วยตนเองมากยิ่งขึ้นมากกว่าที่จะให้เป็นภาระของกลุ่มความในการนำสืบพยานต่อศาล ปรากฏตามมาตรา 193 ตรี และมาตรา 193 จัตวา ดังนี้

มาตรา 193 ตรี “เมื่อศาลได้รับคำให้การของจำเลยตามมาตรา 193 วรรคสาม หรือจำเลยตกเป็นผู้ขาดคดียื่นคำให้การตามมาตรา 193 วรรคสี่ หรือมาตรา 193 ทวิ แล้ว ให้ศาลดำเนินการพิจารณาคดีต่อไปโดยเร็วโดยจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบก่อนหรือหลังก็ได้ และให้ศาลสอบถามคู่ความฝ่ายที่จะต้องนำพยานเข้าสืบว่าประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานใดแล้วบันทึกไว้ หรือสั่งให้คู่ความจัดทำบัญชีระบุพยานยื่นต่อศาลภายในระยะเวลาตามที่เห็นสมควร”

มาตรา 193 จัตวา “ในคดีมโนสาร เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร

ในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเองให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อน เสร็จแล้วจึงให้ตัวความหรือทนายความซักถามเพิ่มเติมได้

ให้ศาลมีอำนาจซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดี แม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นมาอ้างก็ตาม

ในการบันทึกคำเบิกความของพยาน เมื่อศาลเห็นสมควรจะบันทึกข้อความแต่โดยย่อก็ได้ แล้วให้พยานลงลายมือชื่อไว้”

เพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายเกี่ยวกับคดีมโนสารที่ต้องการให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ สามารถดำเนินคดีได้ด้วยตนเองและไม่จำเป็นต้องมีทนายความ จึงได้ปรับปรุงวิธีการสืบพยานค้นหาความจริงในศาลให้เรียบง่าย ไม่เป็นทางการ และให้ศาลมีบทบาทควบคุมและดำเนินการไต่สวนค้นหาความจริงด้วยตนเองมากกว่าที่จะให้เป็นภาระหน้าที่ของตัวความเป็นหลักเหมือนอย่างในคดีสามัญที่มีความซับซ้อนยุ่งยาก

มาตรา 193 จัตวา วรรคหนึ่ง จึงได้กำหนดบทบาทให้ศาลมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงได้อย่างเต็มที่ คือ หากศาลเห็นพยานหลักฐานที่คู่ความประสงค์จะให้อ้างอิงนั้น ไม่เพียงพอต่อการค้นหาข้อเท็จจริง ศาลก็มีอำนาจที่จะเรียกพยานหลักฐานใดๆ มาสืบได้ตามที่ศาลเห็นสมควร แต่ทั้งนี้ จะต้องเป็นไปเพื่อความประโยชน์แห่งความยุติธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ มาตรา 193 จัตวา วรรคสอง ยังได้เพิ่มบทบาทและอำนาจแก่ศาลโดยกำหนดไว้ว่าในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างหรือศาลเรียกมาเองนั้น ให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อนแล้วจึงให้ตัวความหรือทนายความซักถามพยานนั้นเพิ่มเติมได้ อีกทั้ง ยังให้อำนาจแก่ศาลในการที่จะซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดี ถึงแม้ว่าจะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นมาอ้างก็ตาม แต่หากศาลเห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแล้วนั้นศาลก็สามารถที่จะซักถามพยานเพิ่มเติมเองได้

(ข) การขยายหรือย่นระยะเวลาของคดีโมนิสಾರೆ

มาตรา 190 ตรี “ในคดีโมนิสಾರೆ ให้ศาลมีอำนาจที่จะออกคำสั่งขยายหรือย่นระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้หรือตามที่ศาลได้กำหนดไว้หรือระยะเวลาที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งอันกำหนดไว้ในกฎหมายอื่นเพื่อให้ดำเนินหรือมิให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ก่อนสิ้นระยะเวลานั้น ได้ เมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

มาตรา 190 ตรี นี้ เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ซึ่งต่างจากการย่นหรือขยายระยะเวลาที่ใช้กับกระบวนการพิจารณาคดีสามัญ ตามมาตรา 23 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้อง ให้ศาลมีอำนาจที่จะออกคำสั่งขยายหรือย่นระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้ หรือตามที่ศาลได้กำหนดไว้ หรือระยะเวลาที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งอันกำหนดไว้ในกฎหมายอื่นเพื่อให้ดำเนินหรือมิให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ก่อนสิ้นระยะเวลานั้น แต่การขยายหรือย่นระยะเวลาเช่นว่านี้ ให้พึงทำได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์พิเศษและศาลได้มีคำสั่งหรือคู่ความมีคำขอขึ้นมาก่อนสิ้นระยะเวลานั้น เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุสุดวิสัย”

จากมาตรา 23 และมาตรา 190 ตรี นี้ จะเห็นได้ว่ามาตรา 23 เป็นหลักทั่วไปที่ใช้บังคับกับกระบวนการพิจารณาคดีสามัญทั่วไปทุกเรื่อง โดยในมาตรา 23 ตอนท้ายนั้นได้วางหลักเกณฑ์ในการขยายหรือย่นระยะเวลาได้จะต้องเป็นกรณีที่ศาลได้มีคำสั่งหรือคู่ความมีคำขอขึ้นมาก่อนสิ้นระยะเวลานั้นและมีพฤติการณ์พิเศษ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่ศาลมีคำสั่งหรือคู่ความมีคำขอขึ้นมากลางหลังสิ้นระยะเวลาดังกล่าวนั้นจะต้องเป็นกรณีที่เป็นเหตุสุดวิสัย ซึ่งแตกต่างจากหลักเกณฑ์ในการย่นหรือขยายระยะเวลาตามมาตรา 190 ตรี ตรงที่ว่ามาตรา 190 ตรี นั้น จะนำมาใช้กับกระบวนการพิจารณาคดีโมนิสಾರೆเท่านั้น และคดีโมนิสಾರೆจะไม่นำเอาหลักเกณฑ์ในมาตรา 23 มาบังคับใช้กับคดีโมนิสಾರೆด้วยเพราะเหตุว่าบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีโมนิสಾರೆได้กำหนดไว้โดยเฉพาะชัดแจ้งอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องนำเอากระบวนการพิจารณาคดีสามัญมาปรับใช้แต่อย่างใด ซึ่งมาตรา 190 ตรีนี้จะไม่มีกำหนดระยะเวลา ศาลจะมีคำสั่งหรือคู่ความมีคำขอขึ้นมาเพื่อขอขยายหรือย่นระยะเวลาก่อนหรือหลังจากสิ้นระยะเวลานั้นๆ ก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีเงื่อนไข “มีพฤติการณ์พิเศษ” หรือ “เหตุสุดวิสัย” อย่างในมาตรา 23 แต่อย่างไร เพราะมาตรา 190 ตรี ให้อำนาจศาลในการย่นหรือขยายระยะเวลาได้ “เมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

มาตรา 190 ตรี นี้เป็นมาตราที่บัญญัติขึ้นโดยจำลองแบบอย่างมาจากหลักการของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 26 นั้นเอง อันเป็นหลักเกณฑ์ให้ศาลมีดุลพินิจที่จะใช้อำนาจในการสั่งขยายหรือย่นระยะเวลาได้กว้างขวางมากขึ้น กล่าวคือหากเป็นกรณีที่ศาลออกคำสั่งขยายหรือย่นระยะเวลาในการดำเนินคดีโมนิสಾರೆหรือคดีไม่มีข้ออยู่ยุ่งยากแล้ว แม้จะไม่มีพฤติการณ์พิเศษหรือเหตุสุดวิสัยดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 23 แต่หากศาลเห็นว่าเป็นกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมแล้ว ศาลก็มีอำนาจที่จะสั่งให้ขยายหรือย่นระยะเวลาเช่นว่านั้นได้ ปรากฏตามคำพิพากษาฎีกาที่ 38/2541 ได้วางบรรทัดฐานไว้ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 38/2541 “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 26 ได้บัญญัติในกรณีขยายระยะเวลาอุทธรณ์ไว้เป็นการเฉพาะแล้วจึงไม่อาจนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 23 ซึ่งเป็นบทบัญญัติทั่วไปมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ได้ และระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน หรือตามที่ศาลแรงงานได้กำหนด ศาลแรงงานมีอำนาจยื่นหรือขยายได้ตามความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม แสดงว่าในการขยายระยะเวลาอุทธรณ์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 54 วรรคหนึ่ง จะกระทำไม่ได้เมื่อมีความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หาได้กำหนดหลักเกณฑ์ว่าจะต้องมีพฤติการณ์พิเศษเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 23 ไม่”

เมื่อหลักการที่เพิ่มเติมใหม่และแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่ากรณีที่เกิดความผิดพลาดบกพร่องพลั้งเผลอของทนายความหรือตัวความเองทำให้ไม่อาจดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใดให้ทันภายในเวลาที่กำหนด เป็นเหตุให้ต้องขอขยายระยะเวลา ก่อนสิ้นระยะเวลานั้น ซึ่งมีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาวินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานมาตลอดว่าไม่มีพฤติการณ์พิเศษที่ตัวความจะหยิบยกขึ้นอ้างเพื่อขอขยายระยะเวลาตามมาตรา 23 ในคดีสามัญได้นั้น หากเป็นคดีมโนสำเนาหรือคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ซึ่งต้องบังคับใช้ตามมาตรา 190 ตรี ที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นี้ ศาลก็มีอำนาจที่จะตั้งขยายระยะเวลาได้หากศาลเห็นว่าเป็นกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ซึ่งมาตรา 190 ตรี นี้เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางที่จะใช้ดุลพินิจสั่งยื่นหรือขยายระยะเวลาการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้โดยมิต้องคำนึงถึงว่ามีพฤติการณ์พิเศษหรือมีเหตุสุดวิสัยเหมือนอย่างคดีสามัญหรือไม่ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลมีบทบาทในการใช้ดุลพินิจสั่งยื่นหรือขยายระยะเวลาเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้แก่คู่ความได้อย่างเต็มที่เพื่อป้องกันมิให้ความยุติธรรมถูกปิดกั้นด้วยข้อจำกัดอย่างเคร่งครัดเรื่องระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเหมือนอย่างคดีสามัญ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1851/2519, 3258/2539, 2724/2541 และ 4869/2541)

(ฉ) การขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษา

มาตรา 254 บัญญัติไว้ว่า “ในคดีอื่น ๆ นอกจากคดีมโนสำเนา โจทก์ขอที่จะยื่นต่อศาลพร้อมกับคำฟ้อง หรือในเวลาใด ๆ ก่อนพิพากษาซึ่งคำขอฝ่ายเดียว ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งภายในบังคับแห่งเงื่อนไขซึ่งจะกล่าวต่อไป..” ซึ่งจากมาตราดังกล่าว หากจะตีความโดยเคร่งครัดตามตัวอักษรและคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของคดีมโนสำเนาที่ต้องการพิจารณาคดีโดยรวบรัดเสร็จสิ้นไปโดยเร็ววันก็น่าที่จะตีความได้ว่ากฎหมายห้ามมิให้นำเอาการคุ้มครองชั่วคราวก่อนคำพิพากษามาใช้กับคดีมโนสำเนา ซึ่งแนวความคิดนี้ นักกฎหมายหลายท่าน รวมถึงท่านอาจารย์ ธาณิศ เกศวิทย์ภักย์ รองอธิบดีศาลแพ่งธนบุรี ได้ให้ความเห็นไว้ แต่ทั้งนี้ยังมีอีกแนวความคิดหนึ่งที่ว่าควรที่จะนำเอาหลักการคุ้มครองชั่วคราว

มาใช้กับคดีโมโนสาร่ด้วยเหตุผลที่ว่าแม่คดีโมโนสาร่จะเป็นคดีเล็กน้อยที่มีจำนวนทุนทรัพย์ไม่มากและกระบวนการพิจารณาควรจะเป็นไปโดยรวดเร็วซึ่งทำให้ช่องว่างนับตั้งแต่วันที่โจทก์ฟ้องจนถึงวันที่ศาลมีคำพิพากษามีไม่มากนัก และทำให้จำเลยผู้ไม่สุจริตไม่สามารถถ่วงถ่วงถ่ายเททรัพย์สินหรือกระทำการใด ๆ ที่อาจทำให้โจทก์เสียหาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือมีช่วงเวลาแห่งความเสี่ยง ไม่มากนัก อันจะเป็นเหตุให้โจทก์ขอคุ้มครองชั่วคราวได้ก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้ของคดีดังกล่าวมักมีเหตุจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องขอคุ้มครองชั่วคราวด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(ก) โดยหลักธรรมชาติของการตัดสินข้อพิพาทนับจากอดีต ซึ่งเป็นที่มาของระบบศาลในปัจจุบัน ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทแย้งชิงทรัพย์สินกัน โดยต่างฝ่ายต่างอ้างว่าเป็นของตน และคู่กรณีได้ขอให้ผู้มีอำนาจหรือผู้ที่คู่กรณีเคารพนับถืออาจจะจะเป็นหัวหน้าเผ่า เจ้าเมือง หรือกษัตริย์เป็นผู้ตัดสินชี้ขาด สิ่งแรกที่ผู้ตัดสินเหล่านั้นจะกระทำก็คือการนำทรัพย์สินที่แย้งชิงดังกล่าวมาไว้ในครอบครองของตนก่อนเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแล้วจึงค่อยซักถามข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อวินิจฉัยว่าสมควรจะให้ทรัพย์สินที่พิพาทนั้นแก่ฝ่ายใด

(ข) ในคดีโมโนสาร่บางคดี หากปล่อยเวลาให้ผ่านไปเพียงเล็กน้อยก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์เป็นอย่างมาก เช่น ในคดีที่โจทก์ฟ้องให้จับ ไล่ผู้เช่าพร้อมกับเรียกค่าเช่าที่ค้างชำระ หากไม่สามารถขอคุ้มครองชั่วคราวได้ก็ย่อมจะเปิดโอกาสให้ผู้เช่าที่ไม่สุจริตถ่วงถ่วง ทำลายทรัพย์สิน หรือหนีออกจากที่เช่า จนเป็นเหตุให้โจทก์ไม่สามารถบังคับคดีได้ หรือคดีที่ชานาในชนบทพิพาทกันในเรื่องการซื้อขายกระบือที่มีราคาไม่เก็นสี่หมื่นบาทซึ่งจัดเป็นคดีโมโนสาร่นั้น แม้จะถือว่าเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์น้อยแล้วนั้น แต่ในฐานะของชานาที่ต้องอาศัยกระบือในการประกอบอาชีพถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากประการหนึ่ง ดังนั้น หากไม่มีการคุ้มครองชั่วคราว ผู้ครอบครองกระบือก็อาจจะฆ่าหรือขยี้ยสัตว์ไปไว้ที่อื่น อันจะส่งผลเสียหายและซ้ำเติมชานามากยิ่งขึ้น

(ค) คดีโมโนสาร่ เป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีจำนวนทุนทรัพย์ไม่มากนักและอาจกล่าวได้ว่ามักจะเป็นคดีที่เกิดขึ้นกับประชาชนผู้มีรายได้น้อยหรือยากจนซึ่งจำนวนเงินสี่หมื่นบาทถือได้ว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับเขาเหล่านี้ หากต้องสูญเสียเงินจำนวนดังกล่าวไปเพราะกระบวนการทางกฎหมายก็ถือได้ว่ากฎหมายไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรม และเมื่อเปรียบเทียบกับคดีสามัญทั่วไป ที่มีจำนวนทุนทรัพย์สูงและมักจะเกิดกับบุคคลผู้มีรายได้สูงหรือมีอันจะกิน ซึ่งกฎหมายอาจจะมองว่าเป็นจำนวนเงินที่มาก แต่อาจจะมีจำนวนเล็กน้อยในสายตาของผู้มีอันจะกินก็เป็นได้ ดังนั้น การที่กฎหมายไม่ยอมให้นำเอาวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้กับคดีโมโนสาร่ย่อมจะก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนรวยและคนจนในอีกแง่มุมหนึ่งของสังคม อันเป็นการผิดหลักกฎหมาย (Rule of Law) ที่ว่า “กฎหมายไม่เลือกปฏิบัติ”

(ง) โดยหลักคติมโนสาร่จะมีวัตถุประสงค์ให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยรวบรัด กฎหมายจึงได้บัญญัติวิธีพิจารณาความให้เสร็จโดยเร็ว จนอาจทำให้ไม่มีความจำเป็นที่จะนำวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วกระบวนการพิจารณาอาจไม่รวดเร็วดังที่หวังได้ อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ โดยเฉพาะปัญหาจากความไม่สุจริตของกลุ่มความที่พยายามประวิงคดี ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมส่งผลให้ช่วงเวลาหรือช่องว่างนับแต่วันฟ้องจนถึงวันพิพากษามีมากยิ่งขึ้น ความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายกับฝ่ายโจทก์ก็มีมากขึ้น ดังนั้น ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องนำวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้เพื่อป้องกันความเสียหายดังกล่าวเช่นเดียวกับคดีสามัญ

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องนำวิธีการคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษามาใช้กับคติมโนสาร่ด้วย โดยเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงควรตีความตามมาตรา 254 เสียใหม่ โดยตีความในทำนองที่ว่า “สำหรับคดีอื่นนอกจากคติมโนสาร่ หาก โจทก์จะขอวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้บังคับ จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดในมาตราดังกล่าวและมาตราต่อ ๆ มา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในคติมโนสาร่หาก โจทก์จะขอวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้บังคับย่อมไม่อยู่ภายใต้กำหนดของมาตราดังกล่าวและมาตราต่อ ๆ มา” ซึ่งหากตีความเช่นนี้ จะสอดคล้องกับลักษณะของคติมโนสาร่ที่ถือเป็นกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่มีลักษณะไม่เป็นเทคนิคหรือทางการมาก และให้อำนาจศาลอย่างมากที่จะใช้ดุลพินิจในการพิจารณาคดี จนในต่างประเทศถือว่าเป็นคดีที่เป็นระบบบิดามารดาปกครองบุตร (Parental System) ดังนั้น การขอคุ้มครองชั่วคราวจึงควรจะไม่เป็นหลักการมากอย่างเช่นคดีสามัญทั่วไป เช่น ไม่จำเป็นต้องไต่สวนหรือไม่ต้องมีเหตุหรือให้ความถึงขนาดคดีสามัญตามมาตรา 255 แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับเงื่อนไขหรือหลักเกณฑ์ของวิธีการคุ้มครองชั่วคราวที่จะนำมาใช้กับคติมโนสาร่ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลและความจำเป็นของแต่ละคดี

จากการพิจารณาถึงแนวคิดและเหตุผลของแนวความคิดทั้งสองฝ่าย ผู้เขียนเห็นว่าทุกฝ่ายต่างมีเหตุผลประกอบเพื่อประโยชน์ของกลุ่มความทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ด้วยความเคารพอย่างสูง ผู้เขียนเห็นว่าหากตีความมาตรา 254 โดยเคร่งครัดว่าห้ามมิให้นำเอาวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้กับคติมโนสาร่นั้น เหตุผลก็น่าจะเนื่องด้วยเจตนาให้กระบวนการพิจารณาคติมโนสาร่เสร็จสิ้นโดยเร็ว มิใช่ด้วยเห็นคติมโนสาร่เป็นเพียงคดีที่มีทุนทรัพย์น้อย ทั้งนี้ หากกล่าวว่คติมโนสาร่เป็นคดีที่มักเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีฐานะยากจน เช่นนี้แล้ว ผู้เขียนเห็นว่า การห้ามไม่ให้ใช้วิธีการคุ้มครองชั่วคราวกับคติมโนสาร่ก็เพื่อให้คติมโนสาร่เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว นั้น ยังเป็นการประหยัค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของกลุ่มความ เพราะหากปล่อยให้เนิ่นช้าไปจะยังเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายและก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความที่มีฐานะยากจนมากขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตาม เพื่อผลประโยชน์สูงสุดของกลุ่มความและไม่เป็นการเลือกปฏิบัติระหว่างคนรวยกับคนจน หากจะตีความให้สามารถนำเอาวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้กับคติมโนสาร่ได้นั้น ก็ควรจะกำหนดหลักเกณฑ์ของกฎหมายในส่วนนี้ให้อำนวยความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดและยุติธรรมแก่คู่ความในคติมโนสาร่ เพื่อมิให้เกิดปัญหาการประวิงคดีและก่อความเสียหายให้แก่คู่ความมากขึ้นอีก

(ญ) การพิพากษาคดีมโนสาร

มาตรา 194 “คดีมโนสารนั้น ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งหรือคำพิพากษาด้วยวาจา
 ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 141”

ในคดีมโนสาร ศาลจึงไม่อยู่ในบังคับที่จะต้องออกคำสั่งหรือคำพิพากษาเป็นหนังสือ
 แต่สามารถที่จะออกคำสั่งหรือคำพิพากษาด้วยวาจาได้ ดังนั้น ศาลจึงไม่อยู่ในบังคับที่ต้องทำคำพิพากษา
 โดยมีรายการครบถ้วนตามมาตรา 141(1) ถึง (5) ซึ่งการออกคำสั่งหรือคำพิพากษาด้วยวาจานั้นตามหลัก
 ในมาตรา 141 วรรคสาม กฎหมายยกเว้นให้ในกรณีที่ศาลทำคำสั่งหรือพิพากษาคดีด้วยวาจานั้น ศาลไม่
 จำต้องทำจดแจ้งรายการแห่งคดีหรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัย คงมีรายการเพียงชื่อศาลที่พิพากษาคดีนั้น ชื่อ
 คู่ความทุกฝ่ายและผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้แทน ถ้าหากมี และคำวินิจฉัยของศาลในประเด็นแห่งคดี
 ตลอดทั้งค่าฤชาธรรมเนียม (โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงรายการแห่งคดีและเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยทั้งปวง)
 เว้นแต่เมื่อมีคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแจ้งความจำนงที่จะอุทธรณ์หรือยื่นอุทธรณ์ขึ้นมา ให้ศาลมีอำนาจทำ
 คำชี้แจงแสดงรายการข้อสำคัญหรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยกวดไว้กับบันทึกนั้นภายในเวลาอันสมควร

(ฎ) การบังคับตามคำพิพากษาในคดีมโนสาร

หลักการบังคับคดีมโนสารนั้นปรากฏอยู่ตามมาตรา 272 มาตรา 273 วรรคหนึ่ง ที่
 แก้ไขเพิ่มเติม และมาตรา 277 วรรคสามที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่

มาตรา 272 “ถ้าศาลได้มีคำพิพากษาหรือมีคำสั่งอย่างใดซึ่งจะต้องมีการบังคับคดีก็ให้
 ศาลมีคำบังคับกำหนดวิธีที่จะปฏิบัติตามคำบังคับในวันที่อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งและให้
 เจ้าพนักงานศาลส่งคำบังคับนั้นไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษา เว้นแต่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้อยู่ในศาล
 ในเวลาที่ศาลมีคำบังคับนั้น และศาลได้สั่งให้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ”

มาตรา 273 วรรคหนึ่ง “ถ้าในคำบังคับได้กำหนดให้ใช้เงิน หรือให้ส่งทรัพย์สิน หรือ
 ให้กระทำการ หรืองดเว้นกระทำการอย่างใด ๆ ให้ศาลระบุไว้ในคำบังคับนั้นโดยชัดแจ้งซึ่งระยะเวลา
 และเงื่อนไขอื่นๆ อันจะต้องใช้เงิน ส่งทรัพย์สิน กระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด ๆ นั้นแต่ถ้าเป็น
 คดีมโนสารศาลไม่จำเป็นต้องให้เวลาแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาเกินกว่าสิบห้าวัน ในอันที่จะปฏิบัติตาม
 คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น”

จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่แก้ไขใหม่นี้ได้เพิ่มบทบาทแก่ศาลในการที่จะดำเนินการให้
 การบังคับคดีเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือ ศาลต้องมีคำบังคับในวันที่อ่าน
 คำพิพากษาหรือคำสั่ง และให้เจ้าพนักงานศาลส่งคำบังคับนั้น ไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษา ตามมาตรา
 272 ที่ได้แก้ไขเสียใหม่ คือ

1. ให้ศาลมีคำสั่งในวันนี้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ซึ่งบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งตามมาตรา 272 กำหนดให้ในวันศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง ศาลจึงมีหน้าที่ที่จะต้องออกคำสั่งบังคับทันทีในวันเดียวกันนั้นเลย จะออกคำสั่งบังคับในวันอื่นหลังจากนั้นไม่ได้ย่อมถือเป็นการออกคำสั่งบังคับโดยไม่ชอบตามมาตรา 272 ซึ่งแตกต่างจากมาตรา 272 เดิม ที่ไม่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดแจ้งว่าให้ศาลออกคำสั่งบังคับเมื่อไร ศาลจึงไม่จำเป็นต้องออกคำสั่งบังคับในวันนี้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้

2. ให้เจ้าพนักงานศาลส่งคำสั่งบังคับนั้น ไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษา

นอกจากศาลจะต้องออกคำสั่งบังคับทันทีในวันนี้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วนั้น มาตรา 272 ตอนท้าย ยังได้กำหนดให้เจ้าพนักงานศาลเป็นผู้ส่งคำสั่งบังคับนั้น ไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษา เว้นแต่กรณีที่ถูกหนี้ได้อยู่ในศาลเวลาที่ศาลมีคำสั่งบังคับนั้น ก็ไม่ต้องส่งคำสั่งบังคับนั้น ไปยังลูกหนี้อื่น ซึ่งต่างจากหลักในมาตรา 272 วรรคสองเดิมที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาเป็นผู้ส่งคำสั่งบังคับไปยังลูกหนี้ จึงเห็นได้ว่ามาตรา 272 ที่แก้ไขใหม่นี้อำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษามากขึ้นเพื่อให้ลูกหนี้ได้ทราบและปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลตามคำสั่งบังคับโดยเร็ว

นอกจากนั้นแล้ว เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษายังได้รับประโยชน์จากหลักในการส่งคำคู่ความและเอกสารตามที่บัญญัติไว้ในภาค 1 บททั่วไป คือ *ประการแรก* เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการส่งคำสั่งบังคับ ตามมาตรา 70 วรรคสอง เนื่องจากตามมาตรา 272 กฎหมายได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานศาลเป็นผู้ส่งคำสั่งบังคับ ดังนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของศาล (เจ้าพนักงานศาล) นำส่งคำสั่งบังคับให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา โดยเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาไม่มีหน้าที่ที่ต้องนำส่งคำสั่งบังคับ และไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการส่งคำสั่งบังคับนั่นเอง *ประการที่สอง* เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษายังไม่มีหน้าที่และไม่ต้องรับผิดชอบในการส่งคำสั่งบังคับ ตามมาตรา 73 วรรคสอง เพราะเหตุว่ามาตรา 272 ที่แก้ไขใหม่นี้ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานศาลเป็นผู้ส่งคำสั่งบังคับให้แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาไว้ชัดเจนอยู่แล้ว *ประการสุดท้าย* เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมไปรษณียากรในกรณีที่ศาลสั่งให้ส่งคำสั่งบังคับโดยทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ ตามมาตรา 73 ทวิ เนื่องจากการส่งคำสั่งบังคับเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานศาลตามมาตรา 272 แล้วเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจึงไม่มีหน้าที่และไม่ต้องรับผิดชอบในการส่งคำสั่งบังคับนั้น บรรดาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการส่งคำสั่งบังคับ เช่น ค่าธรรมเนียมไปรษณียากรในการส่งคำสั่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจึงมิใช่คู่ความฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบในการนำส่งคำสั่งบังคับนั้นแต่อย่างไร

ข้อสังเกต : มาตรา 272 ที่แก้ไขใหม่นี้ เป็นมาตราหนึ่งที่วางหลักในการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง บัญญัติอยู่ในภาค 4 ลักษณะที่ 2 หมวด 1 หลักทั่วไป อีกทั้งถ้อยคำที่บัญญัติไว้ในมาตรา 272 ก็มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะเจาะจงให้ใช้ได้แต่เฉพาะกับคดีมีโนสาเร่ ดังเช่นบัญญัติไว้ใน

เรื่องของการกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติตามคำบังคับในมาตรา 273 วรรคหนึ่ง หรือการที่ศาลจะออกหมายเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษามาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินก่อนออกหมายบังคับคดีตามมาตรา 277 วรรคสาม ดังนั้น หลักเกณฑ์ในมาตรา 272 ที่แก้ไขใหม่ ที่กำหนดให้ศาลต้องมีคำบังคับในวันที่ยื่นคำพิพากษาหรือคำสั่ง และให้เจ้าพนักงานศาลเป็นผู้ส่งคำบังคับไปยังลูกหนี้ตามคำพิพากษา ย่อมสามารถนำมาบังคับใช้ได้กับการออกคำบังคับและการส่งคำบังคับในคดีสามัญ คดีมโนสาระ และคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ด้วย

3. การออกคำบังคับสำหรับคดีมโนสาระ ศาลไม่จำเป็นต้องใช้เวลาแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาเกินกว่า 15 วัน

มาตรา 273 วรรคหนึ่ง ได้ถูกแก้ไขใหม่และได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการออกคำบังคับซึ่งกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลของคดีมโนสาระไว้แตกต่างไปจากคดีสามัญ (รวมถึงคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่จัดว่าเป็นคดีสามัญด้วย) ดังนี้ ในคดีสามัญ และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก กฎหมายวางหลักให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นเวลาเท่าไรก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควรซึ่งศาลจะต้องพิจารณาเองตามความเหมาะสมและความยากง่ายในการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามข้อเท็จจริงของแต่ละคดี โดยในทางปฏิบัติของศาลส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำบังคับภายในกำหนด 1 เดือน แต่หากเป็นคดีมโนสาระ มาตรา 273 วรรคหนึ่งตอนท้าย วางหลักให้ศาลกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำบังคับของศาลไว้ไม่เกิน 15 วัน ซึ่งเห็นว่าเป็นการจำกัดและช่วยย่นระยะเวลาในการบังคับคดีให้แล้วเสร็จไปได้โดยเร็วยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์แก่คู่ความทุกฝ่ายทั้งในเรื่องของเวลาและค่าใช้จ่ายด้วย

4. ศาลมีอำนาจออกหมายเรียกลูกหนี้ หรือบุคคลอื่นมาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ก่อนออกหมายบังคับคดีได้เอง

มาตรา 277 วรรคสาม เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากหลักการเดิม ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า “ในคดีมโนสาระ หากศาลเห็นเป็นการสมควร ศาลจะออกหมายเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นมาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ก่อนออกหมายบังคับคดี แล้วจดแจ้งการไต่สวนไว้ในหมายบังคับคดีด้วยก็ได้”

มาตรา 277 วรรคสาม จึงเป็นการวางหลักเกณฑ์ขึ้นใช้เฉพาะกับคดีมโนสาระ (ไม่รวมคดีสามัญ และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก) เท่านั้นว่า หากศาลเห็นสมควร ศาลก็มีอำนาจสามารถที่จะช่วยเหลือเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในการสืบหาติดตามทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อประโยชน์ในการบังคับคดี โดยศาลอาจเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นมาไต่สวนสอบถามเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ได้ก่อนที่ศาลจะออกหมายบังคับคดี ซึ่งเป็นบทบัญญัติพิเศษที่ให้อำนาจศาลเข้ามามีบทบาทในการสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมีการร้องขอจากเจ้าหนี้

ตามคำพิพากษาแต่อย่างไร ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาเป็นอย่างมากในการลดขั้นตอนที่ซับซ้อนยุ่งยากเหมือนอย่างในกรณีของคดีสามัญและคดีไม่มีข้อยุ่งยากซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 277 วรรคหนึ่ง ว่าหากเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาเชื่อหรือสงสัยว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษามีทรัพย์สินที่จะถูกบังคับคดีได้ซ่อนไว้หรือมีมากกว่าที่แจ้งให้ศาลทราบ เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจยื่นคำขอฝ่ายเดียวโดยทำเป็นคำขอต่อศาลให้ศาลทำการไต่สวนและออกหมายเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นที่เชื่อว่าสามารถให้ถ้อยคำอันจะเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้ซึ่งกระบวนการในการยื่นคำขอฝ่ายเดียวนี้น่าจะยุ่งยากและเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาเองที่จะขนขวายสืบหาเอาเองว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษาน่าจะมีทรัพย์สินอะไรบ้างหลงเหลือหรือแอบซ่อนอยู่ที่ไหนอย่างไรซึ่งเป็นการยาก และหากนำมาใช้กับคดีมโนสารที่มุ่งหมายจะให้คู่ความต่อสู้คดีเองโดยไม่ต้องมีทนายความย่อมเป็นปัญหาแก่คู่ความที่ไม่รู้ขั้นตอนกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง

(ฎ) การอุทธรณ์ ฎีกา

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว หากคู่ความไม่พอใจก็สามารถอุทธรณ์ฎีกาได้ตามหลักทั่วไป แต่เนื่องจากคดีมโนสารเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์ที่พิพาทในชั้นอุทธรณ์ไม่เกินห้าหมื่นบาทหรือคดีฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละสี่พันบาท และในชั้นฎีกาไม่เกินสองแสนบาทหรือคดีฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละหนึ่งหมื่นบาท โดยหลักแล้วจะต้องห้ามอุทธรณ์หรือฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 224 และมาตรา 248 ตามลำดับ ซึ่งหากคู่ความประสงค์จะอุทธรณ์หรือฎีกาต้องเข้าเงื่อนไขหรือดำเนินการตามที่มาตรานั้น ๆ กำหนด สำหรับปัญหาข้อกฎหมายยอมอุทธรณ์ฎีกาได้เสมอ ส่วนการขอพิจารณาคดีใหม่นั้น คู่ความที่ขาดนัดพิจารณาสามารถขอพิจารณาใหม่ได้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

3.3.2 คดีไม่มีข้อยุ่งยาก

(ก) ความหมายและลักษณะของคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 196 จะเห็นว่า คำว่า “คดีไม่มีข้อยุ่งยาก” ไม่ใช่ชื่อที่กฎหมายให้ไว้ แต่เป็นมาตราที่บัญญัติว่าคดีสามัญบางคดีซึ่งศาลเห็นว่าเป็นคดีไม่มีประเด็นข้อยุ่งยากก็ให้ศาลมีอำนาจดำเนินคดีเช่นคดีมโนสารได้²⁶ อย่างไรก็ตามแม้คดีไม่มีข้อยุ่งยากจะถูกบัญญัติอยู่ในหมวดเดียวกับวิธีพิจารณาความคดีมโนสาร แต่คดีทั้งสองนี้เป็นคดีคนละประเภทกัน เพียงแต่คดีไม่มีข้อยุ่งยากจะนำวิธีพิจารณาความของคดีมโนสารมาใช้เป็นส่วนใหญ่โดยยังมีบทบัญญัติ

²⁶ พิศนัย จักรางกูร, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2536), หน้า 555.

พิเศษสำหรับคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นการเฉพาะดังนั้น คำว่า “คดีไม่มีข้อยุ่งยาก” จึงเป็นเพียงคำที่ขี้นมาใช้ในทางปฏิบัติเพื่อเรียกคดีสามัญที่ไม่มีข้อยุ่งยากนี้เพื่อให้สั้นและเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป คดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงเป็นคดีสามัญที่ศาลเห็นว่าเป็นคดีประเภทที่อาจพิจารณาและพิพากษาคดีให้เสร็จไปโดยง่ายเพราะไม่มีประเด็นพิพาทที่ยุ่งยาก จึงบัญญัติวิธีพิจารณาคดีไว้เป็นพิเศษ

คดีไม่มีข้อยุ่งยากตามที่กล่าวไว้ในมาตรา 196 จะต้องเป็นคดีที่มีพยานเอกสารเป็นสำคัญ ซึ่งคดีที่มีลักษณะเช่นนี้ จำเลยมักจะไม่มีข้อต่อสู้ หรือมีข้อต่อสู้แต่มีใจข้อต่อสู้ที่แท้จริง ตามปกติโจทก์จึงเป็นผู้ชนะคดี อย่างไรก็ตามบางคดีอาจมีข้อยุ่งยากก็ได้ มาตรา 196 วรรคสอง จึงได้กำหนดให้ศาลคำนึงถึงด้วยว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีมีข้อยุ่งยากหรือไม่ มาตรา 196 จึงได้แบ่งคดีไม่มีข้อยุ่งยากออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. คดีซึ่งโจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงินซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธ คดีประเภทนี้เป็นเรื่องตัวเงินซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้²⁷

(ก) เป็นคดีฟ้องขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 898 แบ่งออกเป็นตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน และเช็ค ผู้ที่จะเป็นโจทก์ฟ้องคดีให้ชำระเงินตามตัวเงินอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวอาจเนื่องจากการใช้สิทธิไต่เบี่ยเพราะผู้จ่ายไม่รับรองหรือไม่ใช้เงิน โดยผู้เป็นผู้ทรงตามมาตรา 959 หรือผู้สลักหลังหรือผู้อวลตามมาตรา 967 วรรคหนึ่ง โดยอาจฟ้องให้บุคคลเหล่านั้นเป็นจำเลยร่วมกันก็ได้ตามมาตรา 967 วรรคสอง

สำหรับผู้จ่ายเงินซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือธนาคารซึ่งเป็นนิติบุคคลซึ่งไม่ได้รับรองตัวเงินนั้นอยู่ในฐานะบุคคลภายนอกไม่ต้องรับผิดชอบตามตัวเงินนั้นจึงไม่อาจถูกฟ้องในมูลหนี้ตัวเงินได้เลย

การฟ้องให้รับผิดชอบตามตัวเงินดังกล่าวต้องเป็นการฟ้องให้ชำระเงินซึ่งเป็นหนี้เงินซึ่งไม่จำกัดจำนวนเงินที่เรียกร้องจะสูงเพียงใดก็ได้ และฟ้องเรียกเงินตามตัวเงินหลายฉบับรวมกันมาก็ได้แต่ถ้าผู้ทรงฟ้องเรียกตัวเงินคืนจากผู้ไม่มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 905 มิใช่ฟ้องให้ชำระเงินยอมไม่ใช้คดีไม่มีข้อยุ่งยาก

(ข) ตัวเงินนั้นถูกปฏิเสธการรับรองหรือการชำระเงิน การฟ้องให้ชำระเงินตามตัวเงินที่จำกัดเฉพาะว่าต้องเนื่องมาจากถูกปฏิเสธการรับรองหรือการใช้เงินนั้นแสดงว่าต้องมีการยื่นตัวเงินให้ผู้จ่ายรับรองหรือใช้เงินแล้ว สำหรับการยื่นให้รับรองไม่อาจใช้กับกรณีตัวสัญญาใช้เงินได้เพราะตัวสัญญาใช้เงินผู้ส่งจ่ายส่งจ่ายเงินจากตนเอง จึงไม่มีการยื่นให้รับรองโดยสภาพ

²⁷ ไพโรจน์ วายุภาพ, การปฏิบัติเกี่ยวกับคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยาก, หน้า 93.

ส่วนกรณีผู้ส่งจ่ายได้ใช้เงินไปตามตัวแลกเงิน โดยมีการฉ้อฉลหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือผู้จ่ายซึ่งเป็นธนาคารที่ได้ใช้เงินไปโดยประมาทเลินเล่อ ซึ่งผู้ส่งจ่ายสามารถฟ้องให้รับผิดชอบใช้เงินคืนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 949 หรือมาตรา 1009 แล้วแต่กรณีมิใช่เป็นการฟ้องให้รับผิดชอบเพราะเหตุที่ปฏิเสธไม่รับรองหรือไม่ใช้เงินจึงไม่ใช่คดีไม่มีข้อยุ่งยาก

สำหรับการขอให้ชำระเงินเป็นจำนวนที่แน่นอนนั้น จำนวนเงินตามตัวเงินยืมแน่นอนเสมอ แม้มีคำขอให้ชำระดอกเบี้ยในอัตราที่แน่นอนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 968(2) รวมมาด้วยก็ยังถือว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากอยู่นั่นเอง

2. คดีซึ่งโจทก์ฟ้องให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย คดีประเภทนี้เป็นเรื่องสัญญา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้²⁸

- (ก) เป็นคดีฟ้องขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามสัญญา
- (ข) สัญญานั้นต้องทำเป็นหนังสือ
- (ค) หนังสือสัญญานั้นต้องแท้จริง
- (ง) สัญญานั้นต้องมีความสมบูรณ์
- (จ) สัญญานั้นต้องบังคับได้ตามกฎหมาย

(ก) เป็นคดีฟ้องขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามสัญญา คดีประเภทนี้เป็นเรื่องของสัญญา ซึ่งอาจเป็นสัญญาต่างตอบแทนที่ไม่มีชื่อ เช่น สัญญาเล่นแชร์เปียฮวย หรือเป็นเอกเทศสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 เช่น สัญญาซื้อขาย เช่าทรัพย์ กู้ยืมเงิน คำประกัน จำนอง เป็นต้น รวมทั้งสัญญาแบ่งปันทรัพย์มรดกที่เป็นตัวเงินด้วย

การชำระเงินตามสัญญาดังกล่าวต้องเป็นกรณีที่สัญญานั้นเป็นมูลคดีก่อให้เกิดความรับผิดชอบให้ต้องชำระเงิน การสมรสเป็นสัญญาก่อให้เกิดสถานะทางกฎหมายเป็นสามีภรรยาอันส่งผลให้ต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1598/38 การฟ้องให้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูจึงไม่ใช่การฟ้องให้ชำระเงินตามสัญญาจึงไม่ใช่คดีไม่มีข้อยุ่งยาก สำหรับค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างบิดา มารดา และบุตร ก็เช่นเดียวกัน

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95-98.

สำหรับข้อที่ว่าเป็นจำนวนเงินที่แน่นอน ซึ่งไม่จำกัดว่าสูงเพียงใดก็ได้ นั่นจะต้องเป็นการฟ้องขอบังคับให้ชำระเงินตามสัญญา นั้น โดยตรงในลักษณะเป็นการชำระหนี้ โดยเฉพาะเจาะจง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 213 วรรคหนึ่ง เช่นการฟ้องให้ชำระเงินที่กู้ยืมคืน หรือฟ้องให้ชำระราคาค่าซื้อสินค้า หรือฟ้องให้ชำระค่าเช่าตามสัญญาเช่าทรัพย์ เป็นต้น ส่วนการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญาทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 213 วรรคท้ายนั้น เป็นจำนวนเงินที่ไม่แน่นอน จึงไม่ถือว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก เช่น การฟ้องเรียกค่าเสียหายตามสัญญาเช่าซื้อ เป็นต้น เว้นแต่จะมีการรับสภาพหนี้ เป็นจำนวนที่แน่นอน โดยทำเป็นหนังสือว่าจะชดใช้จำนวนเท่าไรจึงจะถือว่าเป็นจำนวนที่แน่นอน แต่เมื่อฟ้องขอให้ชำระเงินตามสัญญาเป็นจำนวนแน่นอนแล้ว มีการคิดดอกเบี้ยในอัตราที่แน่นอนด้วยก็ยังคงถือว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

(ง) สัญญานั้นต้องทำเป็นหนังสือ การที่กำหนดเฉพาะสัญญาที่ทำเป็นหนังสือจึงจะเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นเนื่องจากหนังสือเป็นพยานเอกสารซึ่งเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนัก ศาลมักจะเชื่อฟังตามหนังสือสัญญานั้นยิ่งกว่าพยานบุคคล หากโจทก์ฟ้องโดยมีหนังสือสัญญาเป็นพยานหลักฐานก็ย่อมทำให้คดีวินิจฉัยได้โดยง่าย จึงอาจพิจารณารวรัดไม่ต้องสืบพยานบุคคลมากมายก็ได้

สัญญาที่ทำเป็นหนังสือนั้นอาจจะทำขึ้นเนื่องจากมีกฎหมายบัญญัติบังคับให้ต้องทำเป็นหนังสือ เช่น สัญญาเช่าซื้อ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 572 หรือต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนอยู่แล้ว เช่น สัญญาซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา 456 หรือที่มีกฎหมายบัญญัติบังคับให้ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือจึงจะฟ้องร้องบังคับคดีได้ เช่น สัญญากู้ยืมเกินกว่า 50 บาท ตามมาตรา 653 รวมทั้ง กรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ดังกล่าว แต่คู่สัญญาตกลงทำสัญญาเป็นหนังสือกันเอง แม้กฎหมายจะให้ทำสัญญาด้วยวาจาได้ก็ตาม เช่น สัญญาเล่นแชร์เบี้ยหวาย กรณีนี้อาจทำหนังสือสัญญาขึ้นภายหลังทำสัญญาและหนังสือสัญญาดังกล่าวลงลายมือชื่อผู้ต้องรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียวไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อทั้งสองฝ่าย

(ค) หนังสือสัญญานั้นต้องแท้จริง หนังสือสัญญาที่อ้างเป็นพยานหลักฐานในการฟ้องร้อง หากเป็นเอกสารปลอมย่อมไม่ใช่เอกสารที่แท้จริง ไม่ถือว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ต่างกับกรณีที่เป็นหนังสือสัญญาที่แท้จริงซึ่งคู่สัญญาได้ทำขึ้น แต่มีข้อความไม่ตรงกับความจริงหรือที่เรียกว่า เอกสารเท็จ

(ง) สัญญานั้นต้องสมบูรณ์ สัญญาเกิดจากการแสดงเจตนา สัญญาที่นำมาฟ้อง อาจไม่สมบูรณ์ด้วยเหตุที่มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนซึ่งเป็นโมฆะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 เช่น คดีที่ฟ้องให้ชำระค่าเงินที่กู้ยืมไปซื้อยาเสพติดให้โทษมาจำหน่าย หรือการแสดงเจตนาบกพร่องอันเนื่องมาจากความสำคัญผิดซึ่งเป็นโมฆะ ตามมาตรา 156 หรือกลั่นแกล้งซึ่งถูกบอกล้างแล้ว ตามมาตรา 159 หรือการข่มขู่ซึ่งถูกบอกล้างแล้ว ตามมาตรา 164 หรือบกพร่องด้วยความสามารถ เช่น สัญญาที่ทำโดยผู้เยาว์ ตามมาตรา 21 คนไร้ความสามารถ ตามมาตรา 28 หรือ คนเสมือนไร้ความสามารถ ตามมาตรา 34 ซึ่งถูกบอกล้างแล้ว

(จ) สัญญานั้นต้องบังคับได้ตามกฎหมาย เช่น หนังสือสัญญากู้ยืมเงินจำนวนมากกว่า 50 บาทขึ้นไป หากมิได้ลงลายมือชื่อ แต่ลงลายมือชื่อผู้ให้กู้เพียงฝ่ายเดียว ย่อมฟ้องร้องบังคับคดีไม่ได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 หรือหนังสือสัญญาใด ๆ ที่ทำขึ้นนั้นหากเป็นกรณีที่กฎหมายบังคับให้ต้องติดอากรแสตมป์ หากไม่ได้ติดอากรแสตมป์ให้ครบถ้วน ย่อมอ้างเป็นพยานหลักฐานในคดีไม่ได้ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 118

(ข) วัตถุประสงค์ของวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

ปัญหาใหญ่ในการพิจารณาคดีก็คือความล่าช้าและยุ่งยากซับซ้อนของกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งกฎหมายได้พยายามที่จะลดและขจัดปัญหาดังกล่าวเพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว สะดวก และประหยัดค้ำค่า โดยกำหนดวิธีพิจารณาความต่างๆ เช่น การพิจารณาโดยขาดนัด ก็เพื่อให้การพิจารณาคดีฝ่ายเดียวเป็นไปโดยรวดเร็ว หรือการพิจารณาคดีมโนสาระ ซึ่งมุ่งหมายเพื่อพิจารณาคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีทุนทรัพย์ไม่มากเป็นไปโดยรวดเร็วและรวดเร็ว สำหรับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ก็เช่นกัน คือ กฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากก็เพื่อแก้ไขปัญหาความล่าช้าของกระบวนการพิจารณาคดี เพื่อให้คดีสามัญที่ปรากฏพยานหลักฐานในเบื้องต้นแน่ชัดว่าจำเลยไม่มีทางต่อสู้คดีได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็วกว่าคดีสามัญโดยทั่วไป

(ค) ศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

พระราชธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ 13) มาตรา 2 นั้น ตามมาตรา 15 ประกอบมาตรา 22(4) ได้กำหนดให้ศาลแขวงที่มีอำนาจพิจารณาคดีแห่งทุนทรัพย์ไม่เกินสี่หมื่นบาท ซึ่งก็คือทุนทรัพย์ของคดีมโนสาระ ตามมาตรา 189(1) นั้นเอง ส่วนคดีมโนสาระตามมาตรา 189(2) คือคดีฟ้องขับไล่บุคคลใดๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่า หรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละสี่พันบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาก็เป็นคดีไม่มีทุนทรัพย์อันไม่อยู่ในอำนาจของศาลแขวงอยู่แล้ว ดังนั้น ในขณะที่พระราชธรรมนูญศาลยุติธรรมฉบับดังกล่าวมีผลใช้บังคับคดีไม่มีข้อยุ่งยากซึ่งเป็นคดีสามัญย่อมไม่ใช่คดีที่ศาลแขวงจะมีอำนาจพิจารณาได้เลย

แต่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม 2543 เป็นต้นมานั้น ตามมาตรา 17 ประกอบกับมาตรา 25(4) แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่ได้แก้ไขใหม่ได้กำหนดให้ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทุนทรัพย์ไม่เกินสามแสนบาท ดังนั้น นับตั้งแต่วันที่พระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่แก้ไขใหม่มีผลใช้บังคับ ศาลแขวงจึงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ หากว่าคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นเป็นคดีแพ่งที่ไม่เกินสามแสนบาท แต่หากเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มีทุนทรัพย์เกินกว่าสามแสนบาท ย่อมไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแขวง แต่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลจังหวัด ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่แก้ไขใหม่มาตรา 18 หรืออยู่ในอำนาจของศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ หรือศาลแพ่งธนบุรี ตามมาตรา 19 วรรคหนึ่ง แล้วแต่กรณี จึงกล่าวได้โดยสรุปว่า ในปัจจุบันศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ได้แก่²⁹

1. ศาลแขวง (เฉพาะคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสามแสนบาท)
2. ศาลจังหวัด
3. ศาลแพ่ง
4. ศาลแพ่งกรุงเทพใต้
5. ศาลแพ่งธนบุรี

นอกจากนี้ ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาตรา 18 ได้บัญญัติให้อำนาจแก่ศาลจังหวัดพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาทั้งปวงที่มีใ้ได้อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมอื่นด้วย ดังนั้น หากจังหวัดใดไม่มีศาลแขวง ศาลจังหวัดในเขตอำนาจศาลนั้นย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินสามแสนบาทได้ด้วย

(ง) หลักการยื่นคำฟ้องและการตั้งของศาลให้ดำเนินคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

หลักการยื่นคำฟ้อง

เนื่องจากคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญ และมาตรา 196 ไม่ได้บัญญัติหลักการยื่นคำฟ้องคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้เป็นอย่างอื่น ดังนั้น คำฟ้องคดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงต้องทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาลชั้นต้น ตามมาตรา 172 จะยื่นคำฟ้องด้วยวาจาเหมือนอย่างหลักการยื่นคำฟ้องคดีมโนสาร^๓ ตามมาตรา 191 วรรคหนึ่งไม่ได้

²⁹ ธานีศ เกศพิทักษ์ , การบริหารจัดการคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยากของศาลยุติธรรม, หน้า 81-82.

โจทก์จะต้องนำคำฟ้องไปยื่นต่อศาลซึ่งเป็นศาลที่มีเขตอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 4 อันได้แก่ศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาล

แต่ถ้าเป็นคำฟ้องที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์หรือสิทธิประโยชน์อันเกี่ยวข้องกับอสังหาริมทรัพย์ก็ต้องยื่นต่อศาลตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 ทวิ อันได้แก่ ศาลที่อสังหาริมทรัพย์นั้นตั้งอยู่ในเขตศาล หรือศาลที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล

การยื่นฟ้องดังกล่าวถ้าโจทก์เห็นว่าคดีที่โจทก์ยื่นคำฟ้องมานั้นเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก และต้องการให้พิจารณารวดเร็วโดยพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก โจทก์อาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องพร้อมกับคำฟ้องขอให้ศาลพิจารณาคดีนั้น โดยรวดเร็วก็ได้³⁰ กรณีเช่นนี้ควรจะแนบตัวเงินหรือสัญญามาด้วย

อย่างไรก็ตามแม้โจทก์มิได้ยื่นคำขอให้พิจารณาโดยรวดเร็วก็ตาม ถ้าศาลเห็นเองว่าคดีสามัญที่โจทก์ยื่นมานั้นเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ศาลจะมีคำสั่งให้พิจารณาคดีนั้นโดยรวดเร็วตามบทบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมโนสาร่ประกอบกับบทบัญญัติตามมาตรา 196 ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะสำหรับคดีไม่มีข้อยุ่งยากประกอบกันก็ได้

การคิดค่าขึ้นศาลในคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

สำหรับค่าขึ้นศาลในศาลชั้นต้นนั้น มาตรา 196 วรรคสอง บัญญัติไว้ชัดเจนเป็นข้อยกเว้น ไม่ให้นำเอามาตรา 190 จัตวา มาใช้บังคับกับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ดังนั้น หลักการชำระค่าขึ้นศาลในคดีมโนสาร่ที่กำหนดให้โจทก์เสียค่าขึ้นศาลชั้นต้นเท่ากับจำนวนค่าขึ้นศาลที่เรียกเก็บในคดีที่เรียกเก็บในคดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ตามตาราง (1) ข้อ 2 (ก) กำหนดให้ชำระเรื่องละ 200 บาทนั้นไม่สามารถนำมาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้เลย ดังนั้น ค่าขึ้นศาลชั้นต้นของคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นซึ่งเป็นคดีสามัญและเป็นคดีมีทุนทรัพย์ โจทก์จึงต้องเสียค่าขึ้นศาลตามตาราง 1 ข้อ (1) (ก) ทั่วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอย่างคดีมีทุนทรัพย์ในอัตราร้อยละ 2.50 บาท แต่ไม่เกิน 200,000 บาท เว้นแต่เป็นคดีฟ้องขอให้บังคับจำนองหรือบังคับเอาที่ทรัพย์สินจำนองหลุด จึงจะเสียค่าขึ้นศาลตามตาราง 1 ข้อ (1)(ค) ในอัตราร้อยละ 1 บาทแต่ไม่เกิน 100,000 บาท

³⁰ วรวิทย์ อุทธิทิศ, วิธีพิจารณาคดีมโนสาร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก, (กรุงเทพฯพมทานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2535),

หลักเกณฑ์การที่ศาลจะสั่งให้ดำเนินคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

มาตรา 196 วรรคสอง ได้วางหลักเกณฑ์ในการที่ศาลจะสั่งให้ดำเนินคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ดังนี้

1. ต้องเป็นกรณีที่ศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก กล่าวคือ เป็นคดีสามัญซึ่งโจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงิน ซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวนั้น ได้ถูกปฏิเสธ หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์ และบังคับได้ตามกฎหมาย
2. ศาลมีอำนาจสั่งให้ดำเนินคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ ไม่ว่าโจทก์จะ ได้ยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอให้พิจารณาตัดสิน โดยรวบรัดหรือไม่ก็ตาม
3. ศาลจะไม่สั่งให้นำมาตรา 190 จัตวา ของคดีมโนสารมาใช้บังคับแก่คดีไม่มีข้อยุ่งยาก โจทก์ในคดีไม่มีข้อยุ่งยากจะต้องเสียค่าขึ้นศาลชั้นต้น ตามตาราง 1 ข้อ (1)(ก) ทั่วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เหมือนอย่างคดีสามัญทั่วไป
4. คำสั่งของศาลที่ให้นำบทบัญญัติในหมวด 1 ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมโนสารมาใช้บังคับแก่คดีไม่มีข้อยุ่งยาก ตั้งแต่มาตรา 190 ถึงมาตรา 190 ตรี มาตรา 191 ถึงมาตรา 195 จะต้องอยู่ภายในบังคับมาตรา 196 ซึ่งใช้เฉพาะคดีไม่มีข้อยุ่งยากด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยรวบรัดในคดีไม่มีข้อยุ่งยากต่อไป

(จ) กระบวนการพิจารณาคดีโดยรวบรัดในคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

มาตรา 196 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ บัญญัติวางหลักในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยรวบรัดในคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ดังนี้

การออกหมายเรียก

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ดำเนินคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยาก มาตรา 196 วรรคสอง (1) และมาตรา 193 วรรคหนึ่ง ประกอบมาตรา 196 วรรคสอง ศาลจะต้องกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็วและออกหมายเรียกไปยังจำเลย โดยในหมายเรียกนั้น ต้องระบุจำนวนเงินที่เรียกร้อง และเหตุแห่งการเรียกร้อง และกำหนดวันนัดพิจารณาโดยให้จำเลยมาศาลเพื่อการไต่ถามถ้อยคำให้การ และสืบพยานในวันเดียวกัน และให้ศาลสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย ซึ่งหมายเรียกนั้นจะต้องแนบสำเนาคำฟ้องของโจทก์ไปด้วย เพราะคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญที่ไม่มีข้อยุ่งยาก ดังนั้นตอนฟ้องจึงต้องทำเป็นคำฟ้องโดยทำเป็นหนังสือเท่านั้น ไม่เหมือนกับคดีมโนสารที่สามารถยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือหรือมาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อศาลก็ได้

เนื่องจากในหมายเรียกนั้นจะต้องกำหนดวันนัดพิจารณา ซึ่งถือเป็นวันสำคัญที่จำเลยจะต้องทราบเพื่อมาขึ้นคำให้การ มิฉะนั้นจะตกเป็นฝ่ายขาดนัดพิจารณาหรือหากยังไม่ได้ขึ้นคำให้การก็จะถือว่าจำเลยขาดนัดขึ้นคำให้การ ซึ่งจะมีผลทำให้จำเลยแพ้คดีนั้นได้ ดังนั้น การส่งหมายให้จำเลยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและกระทบต่อจำเลยเป็นอย่างมาก เพราะหากจำเลยไม่ได้รับหมายเรียกอย่างแท้จริงก็จะทำให้จำเลยไม่ทราบวันนัดพิจารณาและจะตกเป็นฝ่ายแพ้คดีไปได้ ศาลจึงต้องพิจารณาการส่งหมายอย่างเคร่งครัด

วันนัดพิจารณา

วันนัดพิจารณานั้น กฎหมายกำหนดให้ศาลต้องกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็วซึ่งอาจเป็นวันหนึ่งวันใดก็ได้ที่ศาลเห็นสมควร โดยมีให้เป็นการเสียหายแก่การต่อสู้คดี กล่าวคือต้องให้โอกาสจำเลยที่จะมีเวลาให้การต่อสู้คดี หรือหาพยานหลักฐานมาสนับสนุนข้อต่อสู้ของตนได้ตามสมควร เพราะหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์สูง มีเอกสารทางบัญชีจำนวนมากซึ่งต้องใช้เวลาในการตรวจสอบพอสมควร ศาลก็ต้องกำหนดวันนัดพิจารณาให้นานขึ้นเพื่อไม่ให้เป็นการเสียหายแก่การต่อสู้คดีของจำเลย ซึ่งขึ้นกับดุลพินิจของศาลตามข้อเท็จจริงเป็นราย ๆ ไป นอกจากนั้น แล้วในวันนัดพิจารณาศาลจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาที่สำคัญคือการไต่ถาม การให้การ และการสืบพยาน โดยไม่ต้องมีการชี้สองสถานเหมือนในคดีสามัญ

การไต่ถาม

การไต่ถามเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลในวันนัดพิจารณา ส่วนใหญ่แล้วคดีไม่มีข้อพิพาทมักจะเป็นคดีที่โจทก์เป็นฝ่ายได้เปรียบและจำเลยมักจะไม่ค่อยมีข้อต่อสู้ ดังนั้นในวันนัดพิจารณาเมื่อโจทก์และจำเลยมาศาลในวันนัดพิจารณาทั้งสองฝ่าย ศาลจะทำการไต่ถามเพื่อให้คู่ความได้ตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อที่พิพาทในมาตรา 193 วรรคสอง เป็นบทบัญญัติเด็ดขาดที่กำหนดให้ศาลมีหน้าที่ต้องทำการไต่ถามในวันนัดพิจารณาซึ่งต่างกับคดีสามัญที่ปล่อยให้เป็นการอำนาจศาลที่จะทำการไต่ถามหรือไม่ก็ได้ ตามมาตรา 20 จุดนี้เองที่เป็นตัวแสดงเจตนารมณ์ของกฎหมายในการพิจารณาคดีมี โนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่จะให้ยุติลงได้ด้วยการไต่ถามเป็นหลักมากกว่าที่จะให้ยุติลงด้วยกระบวนการพิจารณาและการพิพากษาคดี ซึ่งหากศาลไต่ถามแล้วคู่ความสามารถตกลงกันได้ก็อาจมีการชำระเงินกันตามคำขอท้ายฟ้องแล้วโจทก์ก็ดำเนินการถอนฟ้องจำเลยเสีย เช่นนี้ศาลจะมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกเสียจากสารบบความและส่งคืนค่าธรรมเนียมศาลให้โจทก์ตามระเบียบหรือหากคู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันศาลก็จะสั่งพิพากษาคดีตามยอมให้เสร็จเด็ดขาดตามข้อตกลงของคู่ความตามมาตรา 138 ต่อไปได้

การสืบพยานหลักฐาน

เจตนารมณ์หลักของวิธีพิจารณาคดีในสาระและคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่ได้แก้ไขใหม่นี้ก็เพื่อเร่งรัดคดีให้เสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว โดยได้กำหนดเพิ่มบทบาทของศาลในการควบคุมการดำเนินการกระบวนพิจารณาและค้นหาความจริง ดังนั้น คดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงได้นำเอากระบวนวิธีพิจารณาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) มาใช้เพื่อให้ศาลทำหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐานค้นคว้าหาข้อเท็จจริงด้วยตนเองมากกว่าที่จะให้เป็นหน้าที่ของกลุ่มความนำสืบพิสูจน์ความจริงต่อศาลดังเช่นในระบบกล่าวหาที่ใช้อยู่ในคดีสามัญ

ระบบไต่สวนเน้นเรื่องบทบาทของศาล ในการควบคุมกระบวนพิจารณาเป็นสำคัญ โดยศาลไม่ถูกจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงที่กลุ่มความนำเสนอต่อศาล แต่มีอำนาจที่จะค้นหาความจริงเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีด้วย กระบวนพิจารณาในระบบนี้ มักจะมีลักษณะเป็นการพิจารณาด้วยเอกสารโดยลับ และไม่ค่อยมีการดำเนินการโต้แย้งต่อสู้กันระหว่างคู่ความ โดยศาลจะใช้ดุลพินิจของตนว่าพยานหลักฐานใดน่าเชื่อถือหรือไม่ ดังนั้น ศาลจึงต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดจะกระทำเพื่อเข้าข้างหรือเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้

เมื่อศาลพิจารณาคำแถลงและคำให้การของจำเลยแล้วเห็นว่าจำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควร มาตรา 196 วรรคสอง (2) กำหนดให้ศาลดำเนินการพิจารณาไปโดยไม่ชักช้าและรับฟังพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษานั้น มาตรา 196 ไม่ได้บัญญัติรายละเอียดและหลักเกณฑ์ของกระบวนพิจารณาฟังพยานทั้งสองฝ่ายไว้ จึงต้องปรับเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีในสาระมาตรา 193 ตรี มาตรา 193 จัตวา และ มาตรา 193 เบญจ มาบังคับใช้ ดังนี้

การสืบพยานในคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น เมื่อจำเลยให้การแล้วและศาลเห็นว่ามีความประเด็นที่จะต้องสืบพยานต่อ มาตรา 196(2) ให้ศาลดำเนินการต่อไปโดยไม่ชักช้าและฟังพยานหลักฐานทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษา แต่เนื่องจากในวันนัดพิจารณาได้มีการนัดสืบพยานไว้ด้วยแล้ว ตามมาตรา 196 วรรคหนึ่ง ดังนั้น ศาลจะทำการสืบพยานในวันนัดพิจารณาคดีนั้นก็ได้

การกำหนดให้คู่ความนำพยานมาสืบก่อนหลัง มาตรา 193 ตรี กำหนดให้ศาลเมื่อพิจารณาคำฟ้องและคำให้การของกลุ่มความแล้วนั้น ให้ศาลดำเนินการพิจารณาต่อไปโดยเร็ว โดยจะกำหนดคู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบก่อนหรือหลังก็ได้ ซึ่งโดยปกติศาลมักจะกำหนดให้ฝ่ายที่มีภาระพิสูจน์ในประเด็นสำคัญเป็นผู้มีหน้าที่นำพยานมาสืบก่อนแล้วจึงให้อีกฝ่ายหนึ่งสืบแก้

การสอบถามและบันทึกความประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานของคู่ความที่จะต้องนำพยานเข้าสืบ โดยหลักแล้วคู่ความในคดีไม่มีข้อยุ่งยากไม่ต้องอยู่ในบังคับที่จะต้องยื่นบัญชีระบุพยานตามมาตรา 88 ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 193 ตรี ที่กำหนดให้ศาลสอบถามคู่ความฝ่ายที่จะต้องนำพยานเข้าสืบว่าประสงค์จะอ้างอิงพยานหลักฐานใดแล้วบันทึกไว้ เว้นแต่ศาลจะสั่งให้คู่ความจัดทำบัญชีระบุพยานยื่นต่อศาลภายในระยะเวลาอันสมควรจึงจะนำหลักในมาตรา 88 มาบังคับใช้

การสืบพยาน มาตรา 193 จัตวา ได้กำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร ในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเอง ให้ศาลเป็นผู้ซักถามก่อน เสร็จแล้วจึงให้ตัวความหรือทนายความซักถามเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้ศาลยังมีอำนาจซักถามพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแม้ว่าจะไม่มีคู่ความใดยกขึ้นอ้างก็ตาม

(ฉ) การยื่นคำให้การของจำเลย

เมื่อศาลได้ดำเนินการไต่ถามแล้ว และคู่ความไม่สามารถประนีประนอมยอมความกันได้ ถ้าจำเลยไม่ได้ทำคำให้การไว้เป็นหนังสืออยู่ก่อนวันนัดพิจารณา หรือทำคำให้การเป็นหนังสือมาขึ้นในวันนัดพิจารณา ศาลจะต้องสอบถามจำเลยว่าจะให้การหรือไม่ ถ้าหากจำเลยประสงค์จะให้การ จำเลยมีสิทธิที่จะให้การด้วยวาจาก็ได้ ตามมาตรา 193 วรรคสาม ซึ่งศาลจะสั่งให้เจ้าพนักงานศาลบันทึกคำให้การของจำเลยไว้ตามแบบพิมพ์ ม. 2 และอ่านให้จำเลยฟังแล้วให้จำเลยลงลายมือชื่อไว้ในบันทึกนั้น

ทั้งนี้ กรณีที่ศาลดำเนินการไต่ถามแล้ว แต่คู่ความไม่สามารถตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันได้เลย มาตรา 193 วรรคสาม ประกอบกับมาตรา 196 วรรคสอง และมาตรา 196 วรรคสอง (2) ได้วางหลักเกณฑ์ให้ศาลดำเนินคดีต่อไปโดยให้ศาลสอบถามและจดคำแถลงของจำเลยลงไว้ในรายงานพิสดาร แล้วให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป คือ ศาลพิจารณาคำแถลงและคำให้การของจำเลยแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีนั้น ก็ให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีนั้นโดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง : โจทก์ฟ้องขอให้ศาลพิพากษาบังคับจำเลยชำระหนี้เงินกู้ 100,000 บาทให้แก่โจทก์พร้อมดอกเบี้ยตามสัญญากู้ยืมฟ้อง จำเลยให้การว่าได้กู้ยืมเงินโจทก์ไปจริงตามฟ้อง แต่ได้ชำระหนี้ให้แก่โจทก์จนหมดแล้ว ขอให้ยกฟ้อง ในวันนัดพิจารณาศาลสอบถามจำเลยแล้วจำเลยแถลงรับว่าในการชำระเงินนั้นจำเลยไม่มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดที่ลงลายมือชื่อโจทก์มาแสดง

อีกทั้ง มิได้มีการเวนคืนหลักฐานแห่งการกู้ยืมหรือแทงเพิกถอนลงในเอกสารการกู้ยืมแต่ประการใดเลย จำเลยมีแต่พยานบุคคลเท่านั้น เช่นนี้ จำเลยย่อมอยู่ในบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 653 วรรคสอง ซึ่งต้องห้ามมิให้นำสืบการใช้เงินด้วยพยานบุคคล ดังนั้น ศาลจึงเพียงแต่จด คำแถลงของจำเลยไว้ในรายงานกระบวนการแล้วพิพากษาให้จำเลยรับผิดชอบตามฟ้องได้เลย เพราะกรณีต้องด้วยมาตรา 196 วรรคสอง (2) ที่ศาลพิจารณาคำแถลงและคำให้การของจำเลยแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุที่จะต่อสู้คดี ศาลก็ชอบที่จะพิพากษาคดีนั้น โดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้

จากตัวอย่างนั้น ถ้าหากศาลสอบถามจำเลยแล้ว ปรากฏว่าจำเลยมีหลักฐานเป็น หนังสืออย่างหนึ่งอย่างใดลงลายมือชื่อ โจทก์ผู้ให้กู้เงินมานำสืบสนับสนุนคำให้การของจำเลยว่าจำเลย ได้ชำระเงินคืนให้แก่โจทก์ไปแล้วนั้น หรือมีการแทงเพิกถอนในเอกสารการกู้ยืมนั้น เช่นนี้ ย่อมถือว่า จำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควร ศาลก็ชอบที่จะดำเนินการพิจารณาไปโดยไม่ชักช้า โดยกำหนดให้จำเลย นำสืบในประเด็นดังกล่าว และฟังพยานหลักฐานคู่ความทั้งสองฝ่ายก่อนที่จะพิพากษาคดีนั้น ตาม มาตรา 196 วรรคสอง (2)

แต่ทั้งนี้ หากจำเลยไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา มาตรา 196 วรรคสอง (3) บัญญัติไว้ว่า “ถ้าจำเลยได้รับหมายเรียกของศาลแล้ว ไม่มาศาลตามกำหนดนัด ให้ศาลมีคำสั่งโดยไม่ชักช้า ว่าจำเลยขาดนัดพิจารณา แล้วให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียว และพิพากษาโดยเร็วที่พึงกระทำได้” ซึ่งมาตรา 196 นี้ได้กล่าวถึงแต่เพียงว่าถ้าจำเลยได้รับหมายเรียกของศาลแล้วไม่มาศาลตามกำหนด นัด ให้ศาลมีคำสั่งว่าจำเลยขาดนัดพิจารณาเท่านั้น แต่ไม่ได้กล่าวถึงกรณีที่จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การไม่ จึงเกิดปัญหาในกรณีที่จำเลยที่ไม่มาศาลในวันนัดพิจารณาและไม่ได้ยื่นคำให้การไว้ก่อน หรือในวันนัดพิจารณาด้วยจะต้องดำเนินการพิจารณาคดีแบบขาดนัดต่อไปอย่างไร ซึ่งเป็นปัญหา การตีความกฎหมายเช่นเดียวกับการพิจารณาคดีขาดนัดในคดีมโนสารเร่ โดยจะได้กล่าวถึงปัญหานี้ ในบทที่ 4 ต่อไป

หรือในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา มาตรา 196 วรรคสอง (3) กล่าวถึงเฉพาะกรณีที่จำเลยไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา แต่ไม่ได้กล่าวถึงกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวัน นัดพิจารณาด้วยไม่ ดังนั้น จึงต้องปรับเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีมโนสารเร่มาตรา 193 ทวิ วรรคหนึ่ง มาบังคับใช้แก่คดีไม่มีข้อยุ่งยาก กล่าวคือ ในคดีไม่มีข้อยุ่งยากเมื่อโจทก์ได้ทราบคำสั่งให้ มาศาลตามหมายเรียกที่ศาลออกให้แก่จำเลยตามมาตรา 196 วรรคหนึ่ง (1) แล้วโจทก์ไม่มาศาลในวัน นัดพิจารณาโดยมิได้ร้องขอเลื่อนคดีหรือแจ้งเหตุขัดข้องที่ไม่มาศาลให้ถือว่าโจทก์ไม่ประสงค์จะ ดำเนินคดีต่อไป ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกเสียจากสารบบความตามมาตรา 193 ทวิ วรรคหนึ่ง ประกอบมาตรา 196 วรรคสอง ซึ่งใช้หลักเกณฑ์เดียวกันกับกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา ในคดีมโนสารเร่ดังกล่าวไว้แล้วในเรื่องของคดีมโนสารเร่

การฟ้องแย้งและการรวมพิจารณาคดี

หากต่อมาจำเลยให้การและฟ้องแย้งอย่างคดีสามัญเข้ามาในคดี ถ้าเป็นการฟ้องแย้งที่เกี่ยวกับฟ้องเดิมและศาลรับฟ้องแย้งดังกล่าว หรือกรณีที่มีการรวมพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากเข้ากับคดีสามัญ เพื่อพิจารณาคดีไปพร้อมกันแล้ว ปัญหาย่อมเกิดขึ้นว่าดังกล่าวจะสามารถพิจารณาไปอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้หรือไม่เพียงใด เนื่องจากคดีไม่มีข้อยุ่งยากไม่ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้เป็นการเฉพาะอย่างคดีมโนสารผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าที่จะนำหลักเกณฑ์พิจารณาคดีมโนสารมาตรา 192 วรรคสี่และวรรคห้ามาใช้บังคับได้ เพราะคดีทั้งสองประเภทมีวัตถุประสงค์และแนวทางการพิจารณาคดีที่เหมือนกัน คือ ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจที่จะพิจารณาคดีดังกล่าวไปอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้ หากดำเนินการเช่นนั้นแล้วจะทำให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วหรือเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย โดยศาลจะต้องพิจารณาถึงจำนวนทุนทรัพย์ ลักษณะของคดี สถานะของกลุ่มความในคดีหรือเหตุสมควรประการอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบการใช้ดุลพินิจดังกล่าว

ในทางกลับกัน หากศาลไม่พิจารณาอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากก็ต้องพิจารณาตัวอย่างคดีสามัญ ซึ่งในกรณีนี้มีปัญหาว่าศาลจะต้องดำเนินการตามมาตรา 196 วรรคท้าย ที่ว่า “ถ้าในระหว่างพิจารณาปรากฏว่าคดีไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรานี้ ศาลอาจมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิมแล้วดำเนินการพิจารณาต่อไปตามข้อบังคับแห่งคดีสามัญได้” หรือไม่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าศาลจะต้องมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิมที่ให้พิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากเสียก่อนและค่อยพิจารณาตัวอย่างคดีสามัญ เพราะหากไม่เพิกถอนคำสั่งดังกล่าวแล้ว โดยผลของกฎหมายย่อมบังคับให้ศาลพิจารณาตัวอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากต่อไป และเป็นหลักปกติที่ศาลจะต้องเพิกถอนคำสั่งเดิมก่อนที่มีคำสั่งใหม่

(ข) การเลื่อนเวลายื่นคำให้การ และเลื่อนคดีในคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

โดยหลักแล้วการนั่งพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นอาศัยหลักเดียวกับการนั่งพิจารณาคดีมโนสาร มาตรา 193 เบญจ คือ ศาลต้องนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันโดยไม่มีการเลื่อน เว้นแต่ มีเหตุจำเป็น ศาลจะสั่งเลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 7 วัน ซึ่งเหตุจำเป็นนี้มาตรา 196 วรรคสาม ได้บัญญัติหลักในการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ห้ามมิให้ศาลอนุญาตตามคำขอของจำเลยเพื่อเลื่อนเวลายื่นคำให้การหรือเพื่อเลื่อนคดี เว้นแต่

- (1) จำเลยจะแสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าคำขอของจำเลยมีเหตุผลและสันนิษฐานได้ในเบื้องต้นว่าจำเลยมีข้อต่อสู้คดีอันสมควร หรือ
- (2) เมื่อศาลเห็นว่าเป็นกรณีที่นอกเหนือพฤติการณ์อันอาจบังคับได้ เป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะมาศาลหรือยื่นคำให้การก่อนหรือในวันที่กำหนดไว้ได้

เหตุจำเป็นที่กฎหมายยอมให้ศาลเลื่อนเวลายื่นคำให้การหรือเลื่อนคดีตามมาตรา 196 วรรคสาม ทั้งสองประการดังกล่าวนี้มีความเคร่งครัดมากกว่าเหตุจำเป็นที่คู่ความจะขอเลื่อนคดีตามมาตรา 40 เพราะเหตุว่าโดยสภาพของคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีที่จำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีได้ ดังนั้น จำเลย

จึงจำเป็นต้องแสดงให้ศาลเห็นเป็นที่พอใจได้ว่าจำนวนขอเลื่อนเวลาขึ้นคำให้การหรือเลื่อนคดีเพราะ
 สันนิษฐานได้ว่าจำเลยมีข้อต่อสู้อันสมควร หรือเป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะมาศาลหรือขึ้นคำให้การก่อน
 หรือในวันที่กำหนด นอกนั้นศาลต้องห้ามมิให้อนุญาตให้จำเลยเลื่อนเวลาขึ้นคำให้การหรือเลื่อนคดี
 โดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ศาลมักตีความ “เหตุจำเป็น” ที่กฎหมายยอมให้เลื่อนเวลา
 ขึ้นคำให้การหรือเลื่อนคดีตามมาตรา 196 วรรคสาม แตกต่างกันไป อันเป็นเหตุให้คู่ความสามารถใช้
 เป็นช่องทางในการประวิงคดีให้ล่าช้าออกไปได้ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 4

(ข) การยื่นหรือขยายระยะเวลาตามกฎหมาย

การยื่นหรือขยายระยะเวลาในคดีไม่มีข้อยุ่งยากสามารถทำได้ เพราะเป็นการให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจของศาลในการขยายหรือยื่นระยะเวลาได้เช่นเดียวกับคดีมโนสารัตตาม
 มาตรา 190 ตรี โดยทั่วไปแล้วคดีไม่มีข้อยุ่งยากมักจะมีการขยายหรือยื่นระยะเวลาเสมอ

(ก) การขยายระยะเวลายื่นคำให้การ การที่จำเลยขอขยายระยะเวลาหรือขอ
 เลื่อนเวลาเพื่อให้การหรือยื่นคำให้การ ตามมาตรา 193 วรรคท้าย ซึ่งสามารถกระทำได้ก่อนหรือ
 ภายในวันนัดพิจารณา และเมื่อศาลอนุญาต กรณีถือได้ว่าศาลได้ใช้ดุลพินิจขยายระยะเวลาในการ
 ดำเนินการดังกล่าวแล้ว

(ข) การขยายระยะเวลาให้โจทก์ยื่นคำขอต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาหรือ
 คำสั่งชี้ขาดให้ตนเป็นฝ่ายชนะคดี ตามมาตรา 198 หากจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ ซึ่งตามปกติโจทก์
 จะต้องยื่นคำขอดังกล่าวภายในวันนัดพิจารณา แต่หากคดีไม่สามารถพิพากษาในวันนัดดังกล่าวได้
 เนื่องจากมีการเลื่อนคดี เช่น จำเลยขอเจรจาดกลงกับโจทก์ แต่ในนัดต่อมาไม่อาจตกลงกันได้ และ
 จำเลยไม่มาศาล ซึ่งศาลจะต้องพิจารณาพิพากษาในกรณีจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การดังที่กล่าวมาแล้ว
 ดังนั้น ศาลอาจสั่งให้โจทก์ยื่นคำขอให้ตนชนะคดีได้ภายในเวลาที่ศาลกำหนดโดยอาศัยมาตรา 190 ตรี
 ได้ นอกเหนือจากการอาศัยแนวคำพิพากษาฎีกาตามบทบัญญัติมาตรา 198 เดิม

(ค) การขยายระยะเวลายื่นบัญชีระบุพยาน เมื่อศาลสอบถามคู่ความถึง
 พยานหลักฐานที่จะใช้อ้างอิงแล้ว บางครั้งศาลจะสั่งให้คู่ความจัดทำบัญชีระบุพยานเพื่อยื่นต่อศาล
 ภายในเวลาที่กำหนดตามมาตรา 193 ตรี หากคู่ความไม่สามารถยื่นบัญชีระบุพยานได้ภายในเวลาที่
 กำหนดก็สามารถยื่นขอขยายระยะเวลายื่นบัญชีระบุพยานดังกล่าวได้

(ง) กรณีที่มีการเลื่อนคดี ซึ่งสามารถเลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 7 วัน และหากศาลให้ปิดประกาศแจ้งให้คู่ความทราบวันนัดที่หน้าศาลหรือโดยวิธีอื่นในลักษณะเดียวกัน มาตรา 79 วรรคสอง กำหนดให้มีผลตามกฎหมายเมื่อล่วงพ้น 15 วันหรือระยะเวลาอันยาวนานกว่านั้นตามที่ศาลกำหนดตามที่เห็นสมควร ดังนั้น ศาลจะดำเนินการจะต้องอาศัยมาตรานี้ ย่นระยะเวลา กล่าวคือ สั่งให้มีการปิดประกาศหรือดำเนินการอื่นๆ มีผลบังคับทันทีหรือในเวลาไม่น้อยกว่า 15 วันแล้วแต่ความเหมาะสม เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้เลื่อนคดีแต่ละครั้งได้ไม่เกิน 7 วัน และบางกรณีอาจมีความจำเป็นที่ต้องเลื่อนคดีเกินกว่าเวลาดังกล่าวตามที่กล่าวในเรื่องการเลื่อนคดีแล้ว ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า การที่ศาลจะอนุญาตให้เลื่อนคดีเกินกว่า 7 วันนั้นจะต้องอาศัยมาตรา 190 ตรี เพื่อขยายระยะเวลา

(ณ) การเพิกถอนคำสั่งให้พิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

มาตรา 196 วรรคท้าย บัญญัติไว้ว่า “ถ้าในระหว่างการพิจารณาปรากฏว่าคดีไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับแห่งมาตรานี้ ศาลอาจมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิมแล้วดำเนินการพิจารณาต่อไปตามข้อบังคับแห่งคดีสามัญได้” ดังนั้น หากภายหลังที่ศาลรับคำฟ้องแล้วพิจารณาคดีไปอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากแล้วปรากฏว่ามีเหตุที่ไม่อาจจะพิจารณาคดีดังกล่าวอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากต่อไปได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่มีการฟ้องแย้งหรือได้มีการรวมพิจารณาคดี การแก้ไขเพิ่มเติมฟ้องหรือคำให้การ การร้องสอดเข้ามาในคดี หรือกรณีอื่นใดในทำนองเดียวกัน ที่ทำให้คดีกลับกลายเป็นคดีที่มีประเด็นยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นจนไม่อาจนำกระบวนการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากมาใช้ได้ต่อไป ศาลจะต้องเพิกถอนคำสั่งเดิมที่ให้พิจารณาคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากแล้วกลับมาดำเนินการคดีต่อไปอย่างคดีสามัญ ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การเพิกถอนคำสั่งดังกล่าวเป็นการเพิกถอนคำสั่งตามมาตรา 196 ที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ มิใช่การเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบตามมาตรา 27 เนื่องจากขณะที่ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นศาลได้พิจารณารายละเอียดและประเด็นในคดีตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดและเมื่อครบองค์ประกอบของคดีไม่มีข้อยุ่งยากศาลจึงได้มีคำสั่งให้พิจารณาคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากกรณีจึงไม่ใช่การสั่งโดยผิดหลง แต่เนื่องจากต่อมาปรากฏว่ารายละเอียดและประเด็นต่างๆ ของคดีได้มีเหตุเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมส่งผลให้คดีไม่อยู่ในองค์ประกอบของคดีไม่มีข้อยุ่งยากและไม่อาจดำเนินการพิจารณาคดีอย่างคดีไม่มีข้อยุ่งยากต่อไปอีกได้ ศาลจึงต้องมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งเดิมที่ให้พิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก แล้วกลับมาพิจารณาคดีดังกล่าวอย่างคดีสามัญต่อไป เมื่อเพิกถอนคำสั่งเดิมแล้วกระบวนการพิจารณาที่จะดำเนินการต่อไปเท่านั้นจึงจะบังคับตามวิธีพิจารณาคดีสามัญ ส่วนกระบวนการพิจารณาที่ทำมาแล้วโดยวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากย่อมเป็นอันสมบูรณ์ใช้ได้ กฎหมายมิได้ยกเลิกเพิกถอนแต่อย่างใด³¹

(ญ) การขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษา

เนื่องจากคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นเป็นคดีที่มีความขัดแย้งอยู่ในตัวมันเอง กล่าวคือคดีไม่มีข้อยุ่งยากเองเป็นคดีสามัญประเภทหนึ่ง แต่ใช้วิธีพิจารณาความคดีมโนสารเป็นหลักในการพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ดังนั้น เมื่อจะศึกษาถึงการนำเอาวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงต้องแยกพิจารณา ดังนี้

³¹ ธานิศ เกศพิทักษ์, การบริหารจัดการคดีมโนสารและคดีไม่มีข้อยุ่งยากของศาลยุติธรรม, หน้า 92.

- กรณีคดีไม่มีข้อยุ่งยากในฐานะที่เป็นคดีสามัญ เมื่อคดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญประเภทหนึ่งจึงสามารถนำวิธีการคุ้มครองชั่วคราวมาใช้ได้ตามหลักทั่วไป แต่ทั้งนี้ ก็เป็นไปตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละคดี

- กรณีคดีไม่มีข้อยุ่งยากในฐานะที่ต้องนำวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่มาใช้บังคับ ตามมาตรา 196 ประกอบมาตรา 195 สามารถสรุปหลักเกณฑ์ของวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้เป็น 3 ชั้น ชั้นแรก ต้องนำวิธีพิจารณาที่มาตราดังกล่าวกำหนดไว้โดยเฉพาะมาใช้บังคับก่อน หากเรื่องใดไม่ได้กำหนดไว้เฉพาะจึงมาถึง ชั้นที่สอง ที่ต้องนำวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่มาใช้บังคับ และชั้นที่สาม หากวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ไม่ได้กำหนดไว้ก็ให้นำวิธีพิจารณาคดีสามัญมาใช้บังคับ ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นว่าวิธีการคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษาไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะในคดีไม่มีข้อยุ่งยาก จึงจำเป็นต้องนำวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่มาใช้บังคับ ซึ่งหากไม่ตีความมาตรา 254 โดยเคร่งครัดแล้วนั้น วิธีการขอคุ้มครองชั่วคราวก็นำที่จะนำมาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากได้เช่นกัน

(ฎ) การพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

แม้ว่ามาตรา 196 วรรคสอง (2) ในกรณีที่จำเลยมาศาลและศาลเห็นว่าจำเลยไม่มีเหตุต่อสู้คดีนั้น กฎหมายให้ศาลพิพากษาคดีนั้นโดยเร็ว หรือถ้าปรากฏว่าจำเลยอาจมีข้อต่อสู้อันสมควร ก็ให้ศาลพิจารณาพิพากษาทั้งสองฝ่ายก่อนพิพากษา ส่วนมาตรา 196 วรรคสอง (3) ในกรณีที่จำเลยไม่มาศาลตามกำหนดนัดกฎหมายก็กำหนดให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียวและพิพากษาโดยเร็วเท่าที่พึงกระทำได้ แต่ทั้งมาตรา 196 วรรคสอง (2) หรือ (3) ก็ไม่ได้บัญญัติถึงรูปแบบของการทำคำพิพากษาคดีไม่มีข้อยุ่งยากไว้ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักในการทำคำพิพากษาในคดีมโนสาเร่มาตรา 194 ที่ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งหรือคำพิพากษาคดีด้วยวาจามาใช้บังคับใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ซึ่งการทำคำพิพากษาดังกล่าวนี้ มาตรา 194 กำหนดให้ต้องทำตามมาตรา 141 วรรคสอง กล่าวคือ ศาลจะต้องทำรายงานเกี่ยวกับคำสั่งหรือคำพิพากษานั้น โดยไม่จำเป็นต้องจดแจ้งรายการแห่งคดีหรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัย เว้นแต่เมื่อคู่ความฝ่ายใดแจ้งความจำนงที่จะอุทธรณ์หรือได้อุทธรณ์ขึ้นมาก็ให้ศาลมีอำนาจทำคำชี้แจงแสดงรายการข้อสำคัญหรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยกลับไว้กับบันทึกนั้นภายในเวลาอันควร

(ฎ) การบังคับตามคำพิพากษาในคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

ในคดีมโนสาเร่นั้น กฎหมายได้เพิ่มบทบาทและอำนาจหน้าที่ให้ศาลมีอำนาจช่วยเหลือให้การบังคับคดีเสร็จไปด้วยความรวดเร็ว ซึ่งเป็นหลักกฎหมายที่ปรากฏเห็นได้ในมาตรา 273 วรรคหนึ่ง ที่แก้ไขใหม่โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 17) พ.ศ. 2542 ที่บัญญัติว่า “ถ้าในคำบังคับได้กำหนดให้ใช้เงินหรือให้ส่งทรัพย์สิน หรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดๆ ให้ศาลระบุไว้ในคำบังคับนั้น โดยชัดแจ้งซึ่งระยะเวลาและเงื่อนไขอื่นๆ อันจะต้องใช้เงิน ส่งทรัพย์สิน กระทำการ หรืองดเว้นกระทำการใดๆ นั้น แต่ถ้าเป็นคดีมโนสาเร่ ศาลไม่จำเป็นต้องให้ระยะเวลาแก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาเกินกว่าสิบห้าวันในอันที่จะปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น”

ดังนั้น เห็นได้ว่า กฎหมายประสงค์จะให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการกำหนดระยะเวลาแก่ลูกหนี้ในการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีโมเสเรไม่เกิน 15 วัน แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายไม่ได้ระบุให้อำนาจศาลเช่นนี้ในคดีสามัญและคดีไม่มีข้อยุ่งยากด้วย กล่าวคือหากเป็นคดีสามัญและคดีไม่มีข้อยุ่งยากการกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลยังต้องเป็นไปตามหลักทั่วไปในมาตรา 273 วรรคต้น คือ กฎหมายปล่อยให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดระยะเวลาเท่าไรก็ได้ โดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งศาลจะต้องเป็นผู้กำหนดเองตามความเหมาะสมหรือความยากง่ายในอันที่จะปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นรายคดีไป

เหตุที่กฎหมายไม่ได้กำหนดให้อำนาจแก่ศาลในการกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีไม่มีข้อยุ่งยากเหมือนอย่างในกรณีคดีโมเสเรนั้น ทั้งที่เจตนารมณ์และหลักในการพิจารณาต่าง ๆ ในกฎหมายก็ให้นำมาร่วมกันเป็นส่วนใหญ่เพื่อจุดประสงค์ให้กระบวนการพิจารณาและการดำเนินคดีเสร็จไปด้วยความรวดเร็ว แต่เหตุใดในขั้นตอนบังคับคดีถึงไม่ได้กำหนดให้อำนาจศาลกำหนดระยะเวลาได้เหมือนกันเพื่อให้ขั้นตอนการบังคับคดีไม่มีข้อยุ่งยากเสร็จไปด้วยความรวดเร็วเหมือนอย่างในคดีโมเสเรด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุผลที่ว่าคดีโมเสเรนั้นเป็นคดีเล็ก ๆ น้อย และทุนทรัพย์น้อย ดังนั้น ลูกหนี้ตามคำพิพากษาก็สามารถปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลได้โดยไม่ลำบากนักนั้น แต่ในขณะที่คดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นถือว่าเป็นคดีสามัญเช่นกัน เพียงแต่เป็นคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากเท่านั้น อีกทั้งคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์สูงเพราะไม่มีกำหนดเรื่องทุนทรัพย์ไว้อย่างคดีโมเสเร ดังนั้น หากศาลกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลภายในไม่เกิน 15 วันนั้น ลูกหนี้จะไม่สามารถปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลได้ทัน ดังนั้น การกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลในคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นจึงเป็นดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดได้ตามความเหมาะสมของข้อเท็จจริงและจำนวนทุนทรัพย์ของแต่ละคดีไป

นอกจากอำนาจในการกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ตามมาตรา 273 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในคดีโมเสเร ศาลยังมีอำนาจในการออกหมายเรียกลูกหนี้หรือบุคคลอื่นมาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ก่อนออกหมายคดีได้เองตามมาตรา 277 วรรคสาม ที่เพิ่มเติมใหม่นี้ หากศาลเห็นเป็นการสมควร ศาลจะออกหมายเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นมาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ก่อนออกหมายบังคับคดี แล้วจดแจ้งผลการไต่สวนไว้ในหมายบังคับคดีด้วย ซึ่งหลักในมาตรานี้ กฎหมายไม่ได้กำหนดให้อำนาจแก่ศาลในคดีสามัญและคดีไม่มีข้อยุ่งยากด้วย ซึ่งสำหรับคดีสามัญและคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาเชื่อว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษามีทรัพย์สินที่จะต้องถูกบังคับคดีมากกว่าที่ตนทราบแล้ว เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจยื่นคำขอฝ่ายเดียว โดยทำเป็นคำร้องต่อศาลขอให้ศาลทำการ

ไต่สวนและออกหมายเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นที่เชื่อว่าอยู่ในฐานะที่จะให้ถ้อยคำอันเป็นประโยชน์มาในการไต่สวน เช่นว่านั้น เห็นได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาที่จะใช้ในการสืบหาทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อที่จะได้ออกหมายบังคับคดียึดหรืออายัดมาบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลต่อไป ทั้งนี้กระบวนการตามมาตรา 277 วรรคหนึ่งนี้ค่อนข้างยุ่งยากและเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาที่จะต้องขวนขวายดำเนินการเองหากมีความประสงค์จะขอให้ศาลไต่สวนและออกหมายเรียกดังกล่าว ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ในคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น กฎหมายน่าจะกำหนดให้อำนาจแก่ศาลในการออกหมายเรียกลูกหนี้หรือบุคคลอื่นมาไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินของลูกหนี้ได้เหมือนอย่างในคดีมโนสาร่ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้การดำเนินคดีมโนสาร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นเสร็จลงด้วยความรวดเร็วสมควรที่จะอำนวยให้เกิดความรวดเร็วทั้งในกระบวนการพิจารณาและการบังคับคดีด้วยเพื่อให้ขั้นตอนการดำเนินคดีทั้งหมดเสร็จสิ้นไปโดยเร็ว มิฉะนั้น แม้กระบวนการพิจารณาคดีจะรวดเร็วเพียงใดถ้าการบังคับคดีซับซ้อนและล่าช้า ย่อมที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความทุกฝ่ายได้เช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมาตรา 196 ซึ่งเป็นบทบัญญัติหลักเกี่ยวกับคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้น ได้บัญญัติไว้ชัดเจนในมาตรา 196 วรรคสองว่า “ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยากไม่ว่า โจทก์จะได้ยื่นคำขอตามวรรคหนึ่งหรือไม่ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้นำบทบัญญัติในหมวดนี้ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมโนสาร่ เว้นแต่มาตรา 190 จัตวา มาใช้บังคับแก่คดีเช่นนั้นได้ภายในบังคับต่อไปนี้...” ซึ่งเป็นการบัญญัติให้นำเอาเฉพาะบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีมโนสาร่มาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากเท่านั้น ไม่ได้ให้นำเอาบทบัญญัติว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาของคดีมโนสาร่มาใช้กับคดีไม่มีข้อยุ่งยากด้วยไม่ คดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงต้องนำเอาบทบัญญัติทั่วไปในการบังคับคดีสามัญมาใช้ เพราะคดีไม่มีข้อยุ่งยากนั้นก็คือคดีสามัญนั่นเองเพียงแต่เข้าองค์ประกอบตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 196 ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาในคดีไม่มีข้อยุ่งยากหากสงสัยว่าลูกหนี้ตามคำพิพากษามีทรัพย์สินอื่นที่จะต้องถูกบังคับคดีได้นั้นก็ต้องยื่นคำขอต่อศาลให้ศาลทำการไต่สวนตามมาตรา 277 วรรคหนึ่ง โดยศาลจะไม่มีอำนาจเรียกลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือบุคคลอื่นมาไต่สวนได้เองเหมือนอย่างในคดีมโนสาร่

(๕) การอุทธรณ์ ฎีกา

คู่ความสามารถอุทธรณ์ ฎีกาได้หากไม่พอใจคำพิพากษาของศาล โดยหลักหากเป็นปัญหาข้อกฎหมายก็สามารถอุทธรณ์ ฎีกาได้เสมอ แต่หากเป็นปัญหาข้อเท็จจริงต้องพิจารณาจำนวนทุนทรัพย์ตามมาตรา 224 และมาตรา 248 ด้วย ส่วนการขอพิจารณาคดีใหม่นั้น คู่ความที่ขาดนัดพิจารณาสามารถขอพิจารณาคดีใหม่ได้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

จากการศึกษาถึงหลักทั่วไปของการพิพากษาคดีโดยรวบรัด (Summary Judgement) ตามหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา และกระบวนการพิจารณาคดีมีโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามหลักของกฎหมายไทยแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นหลักกฎหมายที่มุ่งให้คดีที่มีลักษณะเป็นคดีที่ไม่มีข้อต่อสู้หรือประเด็นพิพาทที่แท้จริง ได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีที่รวบรัด เป็นไปด้วยความรวดเร็ว ลดขั้นตอนและความล่าช้าซับซ้อนในการพิจารณาคดีออกไป ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ อำนาจความสะดวก และความยุติธรรมให้แก่คู่ความทุกฝ่ายได้ ดังนั้น ผู้เขียนจึงสันนิษฐานหากนำเอากระบวนการวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากมาบังคับใช้กับการดำเนินคดีบังคับจำนองแล้วนั้น จะอำนวยความสะดวก รวดเร็ว และแก้ไขปัญหาล่าช้าของการดำเนินคดีบังคับจำนองได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงไร ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย